

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÂSİN SÛRESİNİN MEÂNÎ İLMİ AÇISINDAN TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer TİRYAKİ

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : Tefsir

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ali KARATAŞ

Haziran-2021

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÂSİN SÛRESİNİN MEÂNÎ İLMİ AÇISINDAN TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer TİRYAKİ

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : Tefsir

“Bu tez sınavı 16/06/2021 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Ali KARATAŞ	BAŞARILI
Doç. Dr. Gökhan ATMACA	BAŞARILI
Doç. Dr. Avnullah Enes ATEŞ	BAŞARILI

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı Soyadı	:	Ömer TİRYAKI
Öğrenci Numarası	:	y186008018
Enstitü Anabilim Dalı	:	Temel İslâm Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı	:	Tefsir
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Yâsîn Sûresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili
Benzerlik Oranı	:	%20
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim. /...../20..... İmza		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbetezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir. Bilgilerinize arz ederim. /...../20..... İmza		
Uygundur		
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Tarih: İmza:		
☐ KABUL EDİLMİŞTİR ☐ REDDEDİLMİŞTİR EYK Tarih ve No:	Enstitü Birim Sorumlusu Onay	

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ, insanoğlunu mahlûkatın en şereflişi olarak yaratmış ve ona diğer canlılardan ayıran birçok önemli özellik bahşetmiştir. Bu mümeyyiz vasıflardan biri de kendisi ve çevresiyle iletişiminin yanında varoluş sebebine bağlı olarak rabbiyle de daima bir bağ kurabiliyor olmasıdır. Bu rabita, kutlu elçiler nezdinde insanlığa gönderilmiş ilahi buyrukları içeren levha, sahife ve kitaplar aracılığıyla sağlanmıştır. İnsanlık bu buyruklar ile doğru yolu bulabilmiş ve bu sayede her türlü sapkınlıktan hidâyete, karanlıklardan da aydınlığa ulaşabilmiştir. Bu rehberliğin son halkası da kıyamete kadar geçerliliği devam edecek olan Kur’ân-ı Kerim olmuştur.

Kur’ân-ı Kerim, insanlığın rabbiyle iletişiminde en temel kaynak olması hasebiyle içerdği mesajların doğru anlaşılması noktasında son derece büyük bir önemi haizdir. Biz de çalışmamızda bu ehemmiyete binaen Kur’ân-ı Kerim’i, lafız ve mânâlarındaki inceliklerinin kavranabilmesi ve ilahi hitabın doğru anlaşılabilmesi esasıyla neşvünema bulmuş belâgat açısından incelemeyi murat ettik. Ancak Kur’ân’ı belâgatın bütün konuları açısından tahlil etmek, bir yüksek lisans tezi için mümkün olmayacağından, meseleyi belâgatın üç ana başlığından biri olup Kur’ân-ı Kerim’de örneklerine sıkça rastladığımız meânî ilmi özelinde tetkik ettik. Bununla birlikte Kur’ân’ın tamamının meânî yönüyle incelenmesi büyük bir hacmi gerektireceğinden birçok ilmi ve akademik çalışmaya konu olmuş ve halk arasında sıkça okunan Yâsîn sûresini esas alarak çalışmamızı “Yâsîn Sûresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili” şeklinde daralttık.

Konusunun belirlenmesinden bitimine kadar tezin oluşması noktasında büyük katkıları bulunan, yardım ve desteklerinden beni mahrum bırakmayan danışmanım Doç. Dr. Ali KARATAŞ hocama minnet ve şükranlarımı arz ediyorum. Tez yazım sürecindeki katkıları sebebiyle emeği geçen bütün arkadaşlarıma ve hassaten yakın çalışma arkadaşım Taha Yakup ARSLANTÜRK’e teşekkür ediyorum, bu süreçte kendilerini ihmal etmek zorunda kaldığım ancak hiçbir zaman maddi manevi desteklerini üzerimden eksik etmeyen aileme sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Ömer TİRYAKİ

26.05.2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi

GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	1
III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	2
IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	3

BÖLÜM I: BELÂGAT İLMİ VE YÂSİN SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

	4
--	---

1.1. Belâgat İlmi Ve Tefsire Etkisi	4
1.1.1. Belâgat İlmine Genel Bir Bakış.....	4
1.1.2. Belâgat ve Tefsir İlişkisi.....	6
1.1.3. Belâgat ve Türkçe Kur'ân Meâlleri	10
1.2. Yâsîn Sûresi Hakkında Genel Bilgiler	11
1.2.1. Sûrenin İsimleri	11
1.2.2. Sûrenin Muhtevasına Genel Bir Bakış	12
1.2.3. Sûrenin Nüzûlü İle Alâkalı Genel Bilgiler	15
1.2.4. Sûrenin Önceki ve Sonraki Sûreyle Münâsebeti	17
1.2.4.1. Sûrenin Fâtır Sûresi İle Münâsebeti	17
1.2.4.2. Sûrenin Saffât Sûresi ile Münâsebeti.....	18
1.2.5. Yâsîn Sûresinin Önemi.....	19

BÖLÜM II: İSNÂD, HABER VE İNŞÂ AÇISINDAN YÂSİN SÛRESİ.....

	22
--	----

2.1. İsnâd	22
2.1.1. Müsnedün İleyhin Durumları	22
2.1.1.1. Zikredilmesi ve Hazfedilmesi.....	23
2.1.1.2. Takdim ve Tehir Etmesi	24
2.1.1.3. Marife ve Nekra Olması	25
2.1.1.4. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri.....	26
2.1.2. Müsnedin Durumları	29
2.1.2.1. Zikredilmesi ve Hazfedilmesi.....	29

2.1.2.2. Takdim Etmesi.....	30
2.1.2.3. Marife ve Nekra Olması	30
2.1.2.4. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri.....	31
2.1.3. Fiilin Müteallakları	32
2.1.3.1. Malum Fiilin Meçhul Olarak Kullanılması	33
2.1.3.2. Mef'ûlün Zikredilmemesi.....	33
2.1.3.3. Mef'ûlün Fiilin Önüne Geçmesi.....	34
2.1.3.4. Ma'mûllerin Kendi Aralarında Birbirlerinin Önüne Geçmesi	34
2.1.3.5. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri.....	34
2.2. Haber	37
2.2.1. Haber Cümlesinin Gayeleri	37
2.2.2. Haber Cümlesinin Çeşitleri	38
2.2.3. Haber Cümlesini Tekit İçin Kullanılan Edatlar.....	40
2.2.4. Kelamın Muktezâ-yı Zahire Uygun Gelmemesi	45
2.2.5. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri.....	47
2.3. İnşâ	50
2.3.1. Talebî İnşâ	50
2.3.1.1. Emir	50
2.3.1.2. Nehiy	53
2.3.1.3. Temennî.....	53
2.3.1.4. İstifhâm.....	54
2.3.1.5. Nidâ	56
2.3.2. Gayr-i Talebî İnşâ.....	58
2.3.3. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri.....	58
BÖLÜM III: KASR, FASL-VASL, İCÂZ-İTNÂB-MUSÂVÂT AÇISINDAN	
YÂSÎN SÛRESİ	64
3.1. Kasr.....	64
3.1.1. Kasr Yapma Yolları.....	64
3.1.2. Muhatabın Durumuna Göre Kasrın Çeşitleri	66
3.1.3. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri.....	67
3.2. Fasl-Vasıl.....	71
3.2.1. Fasl	71
3.2.2. VASL.....	73
3.2.3. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri.....	74

3.3. İcâz-İtnâb-Musâvât.....	75
3.3.1. İcâz	75
3.3.2. İtnâb	76
3.3.3. Musâvât	79
3.3.4. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri.....	79
SONUÇ	82
KAYNAKÇA.....	85
ÖZ GEÇMİŞ	85

KISALTMALAR

a.s.	: aleyhisselam
b.	: ibn
bk.	: Bakınız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
m.	: Miladî
neş.	: Neşreden
ö.	: Ölüm Tarihi
thk.	: Tahkik Eden
ts.	: Tarihsiz
s.a.s.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
vb.	: ve benzerleri
vd.	: ve diğerleri
y.y.	: Yayıncı Yok

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora		
Tezin Başlığı: Yâsîn Sûresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili				
Tezin Yazarı: Ömer TİRYAKİ		Danışman: Doç. Dr. Ali KARATAŞ		
Kabul Tarihi: 16/06/2021		Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 90 (tez)		
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri		Bilim Dalı: Tefsir		
Kur'ân'ın doğru anlaşılması yönündeki gayretler Müslüman topluluklar açısından her dönem canlılığını korumaya devam etmiştir. Allah katından Arapça olarak indirilmiş evrensel bir kitap olması hasebiyle de Arap diline sarf, nahiv ve belâgat yönüyle hâkim olmak Kur'ân'ın doğru anlaşılmasının öncelikli şartı kabul edilmiştir. Özellikle de belâgat ilminin bilinmesi, Kur'ân'ın lafız ve mânâlarında bulunan inceliklerin kavranması noktasında büyük bir önem arz etmektedir. Zira Kur'ân, ilahi kaynaklı olmasının yanında barındırdığı edebi harikuladeliği vasfıyla da mucizevi bir konuma sahiptir. Bizler de Kur'ân'ın bu mucizevi yapısını ortaya çıkaran belâgat ilminin Kur'ân'la ilişkisini inceleme adına belâgat konularından Kur'ân-ı Kerim'de örneklerine fazlaca rastlanan meânî ilmini inceledik. Sûre olarak da faziletine dair Hz. Peygamber'den (s.a.s.) birçok rivâyet bulunan, ilk dönemden itibaren kendisine çokça ehemmiyet gösterilen, birçok ilmi ve akademik çalışmaya konu olan ve halk arasında doğum, sünnet, düğün ve cenaze gibi hayatın her safhasına yönelik merasimlerde okunan Yâsîn sûresini seçtik. Üç bölümden ibaret olan çalışmamızın giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, önemi ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Ardından ilk bölümde belâgat ilmi ve tefsire etkisi başlığı altında genel bilgiler verilmiş ve belâgat ilminin tefsire etkisi ele alınmıştır. Bununla birlikte Yâsîn sûresinin karakteristik özellikleri hakkında da genel bir değerlendirme yapılmıştır. İkinci bölümde meânî ilminin konularından isnâd, haber ve inşâ, alt başlıklarıyla birlikte izah edilmiş ve her bölümün ardından Yâsîn sûresindeki örnekler ele alınmıştır. Son bölümde ise meânî ilminin konularından kasr, fasl-vasl, îcâz-itnâb-musâvât, alt başlıklarıyla birlikte anlatılmış ve yine her bölümün ardından da Yâsîn sûresindeki örnek âyetler zikredilmiştir.				
Anahtar kelimeler: Belâgat, Meânî, Yâsîn.				

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: An Analysis of The Surah Yâsîn In Terms of Semantics			
Author of Thesis: Ömer TİRYAKİ		Supervisor: Prof. Ali KARATAŞ	
Accepted Date: 16/06/2021		Number of Pages: vi (pre text) + 90 (main part)	
Department: Islamic Sciences		Subfield: Tafsir	
We aimed to examine the relationship between the Qur'an and rhetoric which reveals this miraculous structure of the Qur'an to humans. Hence, we examined the subject of semantics, which is one of the subjects of rhetoric whose examples are seen in the Qur'an frequently. As a specific surah/chapter to work on we chose the Surah Yasin due to Prophet's (pbuh) narration about its virtues, countless academic research studies conducted, the immense importance attributed to it since the early ages of Islam, and also the widespread use of it among people for special occasions such as births, funerals, weddings, etc. The study consists of three parts. In the introduction, information was given about the subject, purpose, importance, and sources of the research. Then, in the first chapter, general information is given under the title of rhetoric and its effect on tafsir, and under that title, the effect of rhetoric on the field of tafsir is discussed. Furthermore, a general evaluation has been made about the characteristic features of the surah Yâsîn. In the second chapter, the subjects of semantics, isnâd, khabar, and inshâ', are explained together with their sub-titles, and their examples in the surah of Yâsîn are discussed after each chapter. In the last chapter, Qasr, fasl-wasl, îcâz-itnâb-musâwât, which are among the subjects of semantics, are explained together with their sub-titles, and the verses that are examples of these subjects in the surah of Yasin are mentioned after each title.			
Keywords: Rhetoric, Semantics, Yâsîn.			

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmamızda belâgatın konularından biri olan meânî ilmini ve Yâsîn sûresindeki örneklerini işleyeceğiz. Çalışmayı yaparken belâgat ilmiyle alâkalı genel bir değerlendirme yapmakla yetinip diğer konulara girmeden meânî ilmini ele alacağız. Belâgatın sözün muktezâ-yı hâle uygun gelme şartlarını ele alan meânî ilmi, isnâd, haber, inşâ, kasr, fasıl-vasıl ve i'caz-musâvât-itnâb konularını kapsamaktadır. Araştırmamızda meânî ilmini alt başlıklarıyla birlikte yer yer âyet ve hadislerden kısmen de Arap şiirinden örnekler vermek sûretiyle açıklayacağız. Yâsîn sûresiyle ilgili gerekli bilgileri verdikten sonra da meânî konularını Yâsîn sûresindeki örneklerle ele almaya çalışacağız.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Arap dilinin Kur'ân-ı Kerim'in doğru anlaşılmasında önemli bir rolü vardır. Bu sebeple Kur'ân'ı anlamak ve mânasını idrak etmek isteyen kişinin bu dile hâkim olması, dilin kaide ve kurallarını bilmesi zaruri bir durumdur. Arap dilinin en önemli unsurları “şekil bilgisi/morfoloji” anlamına gelen sarf, “söz dizimi/sentaks” anlamına gelen nahiv ve “sözün fasih olmakla beraber, yer ve zamana da uygun olması” diye kısaca ifade edilen belâgattır. Beyân, meânî ve bedi' olmak üzere üç ana başlıktan oluşan belâgatın Kur'ân-ı Kerim'e konu olması bakımından örneklerinin en çok bulunduğu kısmı meânîdir. Dolayısıyla gayemiz, Kur'an'ı içerisinde kendisine bir hayli yer verilmiş olan meânî ilmi açısından ele alarak anlamaya çalışmaktır.

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Belâgatın bütün konularını ele almanın bir yüksek lisans tezi için çok uzun olması sebebiyle âyetlerde çokça kullanılan meânî ilmini, sûre olarak da halk arasında sıkça okunan ve içerisinde meânî ilminin örnekleri çokça yer alan Yâsîn sûresini seçtik. Zira meânî ile ilgili çalışmalar bulunmakla birlikte birçok açıdan akademik çalışmalara konu olan Yâsîn sûresi, meânî ilmi özelinde herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır. Biz de bu eksikliği giderme adına Yâsîn sûresindeki meânî tahlillerini ortaya koymaya çalışacağız. Çalışmamız gerek Kur'ân'da sıkça rastlanılan meânî ilmine yönelik tahliller barındıracak

olması gerekse Müslüman topluluklar nezdinde son derece büyük bir önemi haiz olan Yâsîn sûresini irdelleyecek olması hasebiyle önemli bir boşluğu dolduracaktır.

IV. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Belâgat alanında kaleme alınmış Abdülkâhir, el-Cürcânî'nin (ö. 471/1078-79) *Delâilü'l i'câz*'ı, Ebû Yâkûb Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1229), *Miftâhu'l-ulûm*'u, Celâluddîn Muhammed b. Abdurrahman el-Hatîb el-Kazvînî'nin (ö. 739/1338) *el-Îzâh fî ulûmi'l-belâga* ve *Telhîsu'l-miftâh* eserleri, Seyyid Ahmed el-Hâşimî'nin (ö. 1943) *Cevâhiru'l-belâga fî'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedi*' eseri Ali el-Cârim (ö. 1949) ve Mustafa Emîn'in (ö. 1948) kaleme aldığı *el-Belâgatu'l vâziha*'ları, Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî'nin (ö. 1978) *el-Belâgatu'l-Arabiyye üsûsuhâ ve ulûmuhâ ve fûnûnuhâ* adlı eseri, Türkçe olarak kaleme alınan Nusrettin Bolelli'nin *Belâgat: Meânî-Beyan-Bedi*' Arap Edebiyatı ve Ali Bulut'un *Belâgat: Meânî-Beyan-Bedi*' adlı eserleri çalışmamızda yararlanacağımız temel kaynaklar olacaktır. Ayrıca âyetlerdeki meânî tahlilleri için de belâgat eksenli açıklamalarıyla öne çıkan Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmiği't-tenzîl*, Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîr el-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'u'l-meşânî*, İbn Âşûr'un (ö. 1973) *et-Tahrîr ve't-tenvîr* ve Hererî'nin (ö. 2019) *Tefsîru hadâiku'r-ravhi ve'r-rayhân fî ravâbî 'ulumi'l-Kur'an* adlı eserleri başta olmak üzere belâgat tahlillerine yer veren tefsir kaynakları da çalışmamızın ana kaynakları arasında yer alacaktır.

Tezimize başlarken benzer mahiyette yapılmış olan, Selim Güzel'e ait *Tâhâ Sûresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili*, Muhammed Fatih Ergen'e ait *Tevbe Sûresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili*, Mehmet Zeki Serdaroğlu'na ait *Furkân Sûresinde Meânî İlminin İncelikleri* ve çalışmamıza başlarken rastlamadığımız fakat sonradan tamamlanmış olan Kamuran Oktay'a ait *Kur'an'ı Kerimde Bedi' İlmi (Yâsîn Sûresi Örneği)* adlı çalışmalardan da şekil ve yöntem açısından istifade ettiğimizi belirtmek isteriz.

Çalışmamızda kullanacağımız âyet metin ve meâlleri konusunda da bütünlük olması bakımından Kur'an Yolu sitesinden yararlanacağız. Verilen meâlin belâgat açısından daha uygun olabileceği yönündeki görüşlerimizi de gerektiği yerde Kur'an yolunun meâlini verdikten sonra ifade edeceğiz. Bununla birlikte bazı konuları ele alırken olması gerektiğini düşündüğümüz tercümeyi ifade ettikten sonra diğer Türkçe Kur'an meâllerinden de karşılaştırmalı örneklerle yer vereceğiz. Bu metodu uygularken diğer

meâllerde kayda değer bir yöntem, tercüme veya açıklama olmadıkça aşağıda isimlerini zikredeceğimiz yedi meâli incelemeye çalışacağız. Bu meâllerden Elmalılı Hamdi Yazır (Orişinal), Ömer Nasuhi Bilmen ve Hasan Basri Çantay'ın meâllerini meal çalışmalarının ilkelerinden olmaları; Muhammed Esed ve Süleyman Ateş'in meâllerini farklı yaklaşımlar sergilemeleri ve yaygın olarak okunuyor olmaları; Ali Fikri Yavuz ve Mahmut Kısa'nın meâllerini ise belagat nüktelerini daha iyi yansıtırıyor olmaları hasebiyle tercih ettik.

V. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamız, giriş ve üç ana bölümden oluşacaktır. Giriş kısmında tezimizin konusu, amacı, yöntemi ve ilgili literatür işlenecektir. Birinci bölümde belâgat ve ana başlıklarıyla alâkalı genel bir değerlendirme yapılarak başta meânî ilmi olmak üzere belâgatın Kur'ân'ın doğru anlaşılmasına katkısını anlama sadedinde tefsirle ilişkisi ele alınacaktır. Ayrıca Yâsîn sûresinin karakteristik özelliklerinden ve barındırdığı konulardan da bu bölümde bahsedilecektir. İkinci bölümde meânî ilminin alt başlıklarından isnâd, haber ve inşâ konuları alt başlıklarıyla birlikte ele alınıp konuların anlatımı yapılarak ilgili anlatıdan sonra, konunun Yâsîn sûresindeki örnekleri zikredilecektir. Üçüncü bölümde ise meânî ilminin diğer konuları olan kasr, fasl-vasl, îcâz-itnâb-musâvât konuları alt başlıklarıyla incelenip konu anlatımlarından sonra her konunun Yâsîn sûresindeki örnekleri ele alınacaktır. Bu çalışmamızda sosyal bilimlerde kullanılan kaynak tarama, örneklendirme ve karşılaştırma yöntemlerine başvurulacaktır.

BÖLÜM I: BELÂGAT İLMİ VE YÂSÎN SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Belâgat İlmî ve Tefsire Etkisi

1.1.1. Belâgat İlmine Genel Bir Bakış

Sözlükte ulaşmak, hedefe varmak anlamlarına gelen بَلَغَ fiilinin mastarı olan بِلَاغَةٌ “belâgat” terim anlamı itibariyle sözün fasih olması ve yerli yerinde; muktezâ-yı hâle uygun kullanılması demektir.¹ Tanımdan da anlaşılacağı üzere belâgatın doğru anlaşılması için kelamın fasih olmasının ve muktezâ-yı hâle uygun olmasının ne demek olduğunun ortaya konulması gerekmektedir.

Fesahat; sözlükte açık, net, duru olma ve ortaya koyma anlamlarına gelmektedir. Kişinin söylemek istediğini açık, net ve anlaşılır bir şekilde aktarması أَفْصَحَ الرَّجُلُ denilerek ifade edilir. Yine sabahın belirlediğini söylemek için أَفْصَحَ الصُّبْحُ terkihi kullanılır. Bir terim olarak fesahat ise mânası rahatça anlaşılan, telaffuzu kolay, kelimelerinin diziminde hata bulunmayan ve sözcüklerinde sarf açısından cümlelerinde ise nahiv açısından hata bulunmayan kelimeler demektir.²

Kelamın belîğ olması için tanımda ikinci şart olarak ifade edilen muktezâ-yı hâle uygun olmasına gelince; bu terim sözün yerli yerinde, gerektiği kadar ve gerektiği kişiye söylenmesini ifade eder.³ Zira bir sözü belîğ yapacak olan ne söylendiğinden daha çok nerede, ne zaman, kime ve nasıl söylendiğidir. Kısacası kelamın muktezâyâ uygun olması muhatap, zaman ve ortam gözetilerek söylenmesi demektir. Bir meselenin ilmi seviyesi

¹ Abdurrahman Hatîb el-Kazvînî, *el-Îzâh fî ulûmi 'l-belâga* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 20; Abdurrahman Hatîb el-Kazvînî, *Telhîsu 'l-miftâh* (Beyrut: Hicri 1302), 4-5; Fahriddîn Ömer et-Teftâzânî, *Muhtasarü 'l-meânî* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1960), 21; İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, (Beyrut: Dâru's-Sâdır, ts), 8/419; Abdurrahman Habenneke el-Meydânî, *el-Belâgatu 'l-Arabiyye üsûsühâ ve ulûmuhâ ve fûnûnuhâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1996), 1/128; Ali Cârîm-Mustafa Emîn, *el-Belâgatu 'l vâziha fî 'l-beyânî ve 'l-meânî ve 'l-bedi'* (Beyrut: Mektebetü Dâru'l-Fecr, 2014), 19; Abdülaziz Atik, *İlmu 'l-Meânî* (Beyrut: Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1984), 11; Hulusi Kılıç, “Belâgat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (26 Nisan 2021).

² Kazvînî, *el-Îzâh*, 13-20; Kazvînî, *Telhîs*, 3-4; Teftâzânî, *Muhtasar*, 12-13; Seyyid Ahmed el-Haşimî, *Cevâhiru 'l-belâga fî 'l-meânî ve 'l-beyân ve 'l-bedi'* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1999), 19; Meydânî, *el-Belâgatu 'l-Arabiyye*, 1/110; Ebu Yakub Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu 'l-ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987), 416; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu 'l Vâziha*, 15-19; Atîk, *İlmu 'l-Meânî*, 12; Mustafa Çuhadar, “Fesahat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (26 Nisan 2021).

³ Kazvînî, *el-Îzâh*, 20; Kazvînî, *Telhîs*, 4-5; Hâşimî, *Cevâhiru 'l-Belâga*, 41-42; Sekkâkî, *Miftâhu 'l-Ulûm*, 45-416; Meydânî, *el-Belâgatu 'l-Arabiyye*, 1/129.

yüksek birilerine aktarılırken kısa ve veciz ifadelerle anlatılması; ilmen anlatılanları hemen kavrayamayacak kitlelere anlatılırken ise ihtiyaç kadarınca açıklama ve örneklerle anlatılması muktezâ-yı hâle uygun konuşmaya örnek olarak gösterilebilir.

Belâgat ilminin ana konularından ilki cümle çeşitlerini, cümlelerin kullanımlarını ve muktezâ-yı hâle uygun gelme şartlarını inceleyen meânîdir. Bu ilim dalı altında ele alınan ikinci konu söylenmek istenen mânâyı farklı söz ve tarzlarla ifade etmeyi konu edinen beyândır. Belâgatın ana başlıklarından üçüncüsü ise kelamın lafzını ve anlamını güzelleştiren yöntemleri ele alan bedi' ilmidir.

Tezimizin konusu olan “meânî” الْمَعَانِي sözlükte ifade edilmek istenen mâna ve kastedilen şey demektir. Terim anlamı itibariyle ise belâgatı tanımlarken ifade ettiğimiz sözün muktezâ-yı hâle uygun olması şartını gerçekleştirmek için kullanılan ilmi ifade etmektedir.⁴ Kısaca meânî ilmi, sözün doğru yer ve zamanda, nasıl söylenebileceği hususundaki kuralları konu edinen ilim dalıdır. Bu ana başlık altında isnâd, haber, inşâ, kasr, fasl-vasl ve îcâz-itnâb-musâvât konuları işlenmektedir. Tezimizin ikinci ve üçüncü bölümünü meânî ilminin saydığımız bu başlıkları, bunların alt başlıkları ve ilgili başlıkların Yâsîn sûresinden örnekleri oluşturacaktır.

Lügatte açığa çıkarmak, ortaya koymak, açık/seçik olmak, ortaya çıkmak anlamlarına gelen بَيَّان fiilinin mastarı olan بَيَّانُ “beyân” hakikat, mecâz, teşbih, istiare ve kinaye gibi farklı yöntemlerle getirilmiş ifadelerden hangisinin belâgat açısından daha doğru olduğunu inceleyen ilim dalıdır.⁵ Tanımdan da anlaşılacağı üzere beyân ilmi teşbih ve teşbihin unsurlarını, hakikat ve mecâzı, istiare ve rükünlerini, mecâz-ı mürsel ve alâkalarını, mecâzı- akliyi, kinâye ve kısımlarını ve bunlarla ilgili alt başlıkları ele almaktadır.

Belâgat ilminin diğer bir konusu olan بَدِيع “bedi'” türetmek, ortaya çıkarmak ve icat etmek anlamındaki بَدَعَ fiilinin mübâlağa ifade eden sıfatı müşebbehe kalıbından olup benzersiz

⁴ Kazvînî, *el-Îzâh*, 23; Kazvînî, *Telhîs*, 6; Teftâzânî, *Muhtasar*, 29; Miftâhu'l-Ulûm, 161; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/138; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 46-47; İsmail Durmuş, “Meânî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (17 Nisan 2021).

⁵ Kazvînî, *el-Îzâh*, 163; Kazvînî, *Telhîs*, 53; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 162; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 8/6; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 216-217; Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Beyân”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (26 Nisan 2021); Beyân ilmi ile alâkalı hem belâgat ilmi hem de diğer disiplinler açısından farklı tanımlar için bk. Avnullah Enes Ateş, *Kur'ân Yorumunda Beyân İlmi* (İstanbul: Kitâbî Yayınları, 2018), 14-25.

yapma, örneği olmadan ortaya koyma demektir. Bir belâgat terimi olarak ise bedi‘, fasih ve yerli yerinde kullanılmış ifadelerin lafız ve mânâ bakımından güzelleştirilmesi yöntemlerini konu edinen ilim dalı anlamına gelmektedir. Bu güzelleştirici sanatlar; lafızla ilgili olanları *الْمَحْسِنَاتُ اللَّفْظِيَّةُ* “lafza yönelik güzelleştirici sanatlar”, mânâyla alâkalı olanları ise *الْمَحْسِنَاتُ الْمَعْنَوِيَّةُ* “mânaya yönelik güzelleştirici sanatlar” şeklinde iki ana başlık altında ele alınmıştır.⁶ Bedi‘ ilmi de bu iki ana başlığı ve bunların alt başlığı olup lafızla ilgili güzelleştirme sanatları bağlamında cinas, iktibâs, tazmîn, seci vb., mânâyla ilgili güzelleştirme sanatları bağlamında ise tevriye, tıbâk, mükâbele, hüsnü ta‘lîl, üslûb-u hakîm vb. konuları ele almaktadır.

1.1.2. Belâgat ve Tefsir İlişkisi

Belâgat ilminin tefsir, hadis, İslâm hukuku, kelâm ve tasavvuf gibi birçok disiplinle ilişkili olduğuna ve bu ilim dallarına yaptığı katkılara dair bazı çalışmalar yapılmıştır.⁷ Diğer ilim dallarının bizim konumuzla doğrudan alâkası olmaması sebebiyle biz burada sadece belâgat ve tefsir ilişkisini ele alacağız.

Kur’ân-ı Kerim, gerek Hz. Peygamber’in (s.a.s.) en büyük mucizesi olması, gerek dinin ilk ve asli kaynağı olması, gerekse de Allah’ın kullarına gönderdiği ve hayatın yaşanılır kılınabilmesini sağlayacak ilahi mesajını; emir ve yasakları, va‘d ve va‘idleri, uyarı ve müjdeleri barındırması sebebiyle anlaşılmalı en layık metindir. Bu sebeple bu ilahi hitabın anlaşılması ve doğru yorumlanabilmesi için gereken bütün ilimlerin hakkıyla kavranması elzemdir. Bu ilimlerin başında da hiç kuşkusuz Kur’ân’ın dili olan Arapça’nın lûgat, iştikak, nahiv, sarf ve belâgat ilimleri gelmektedir.

Bilindiği üzere belâgat ilmi alanında yazılan eserlerin kaleme alınma sebeplerinden biri de Kur’ân’ın i‘câzını ispatlamaktır.⁸ O kadar ki belâgat bilmeyenin diğer bütün ilim dallarına vâkıf olsa da isabetli ve yeterli bir Kur’ân yorumunda bulunamayacağı da ifade

⁶ Kazvîni, *el-İzâh*, 255; Kazvîni, *Telhîs*, 78; Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm*, 423-432; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 13/67; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 298; Meydânî, *el-Belâgatu’l-Arabiyye*, 2/398-369; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu’l Vâziha*, 490; Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Bedi‘”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (26 Nisan 2021).

⁷ Belâgat ilminin diğer ilim dallarıyla olan ilişkisi hakkında detaylı bilgi için bk. Ahmet Coşkun, “Kur’ân-ı Kerim’in Tefsirinde Belâgatın Önemi”, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6/5 (1988), 188-193; Ateş, *Beyân İlmi*, 25-29.

⁸ Bu alanın tarihi seyri ve belâgatın tedvin süreci ile alâkalı ayrıntılı bilgi için bk. Hikmet Akdemir, “Belâgat İlmi ve Kur’ân Tefsirindeki Yeri”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2 (1996), 151-159.

edilmiştir.⁹ Bu sebeple Kur’ân i‘câzından ayrı düşünölemeyecek olan belâgat ilmini bilmeksizin yahut bu disiplindeki sanatları dikkate almaksızın yapılacak olan tefsir faaliyetleri, Kur’ân’ın yanlış anlaşılmasına ve hatta inanç savrulmalarına dahi sebep olabilir. Mecâz, teşbih ve istiâre gibi sanatları dikkate almaksızın “Allah’ın eli”¹⁰, “Allah’ın yüzü”¹¹, “Allah arşa istiva etti. (oturdu)”¹², “Rabbin geldi.”¹³ gibi ifadeleri sadece gerçek anlamıyla yorumlayan Müşebbihe ve Mücessime gibi gruplar bunun en büyük göstergesidir.

Belâgatın Kur’ân’ın doğru anlaşılmasına olan etkisini birkaç örnek üstünden anlamaya çalışalım. İlk örneğimiz وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ *“Anneler çocuklarını iki yıl emzirirler”*¹⁴ âyetinde geçen “emzirirler” ifadesidir. Âyette geçen يَرْضِعْنَ “emzirirler” fiili, haberî formatta gelmiş olmasına rağmen emir anlamında olup inşâ makamında kullanılmıştır.¹⁵ Bu sebeple ifade “emzirirler” değil “emzirsinler” şeklinde anlaşılmıştır. Aynı şekilde وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ *“Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç âdet süresince beklerler.”*¹⁶ âyetindeki يَتَرَبَّصْنَ fiili de haber formatında gelmiş olup inşâ makamında kullanıldığı için “beklerler” değil “beklesinler” şeklinde anlaşılmıştır.¹⁷ Şâyet bu fiiller belâgat kuralları dikkate alınmaksızın anlaşılmaya çalışılacak olursa bir hüküm ifade etmiş olmayacaktır. Zira “emzirirler” ve “beklerler” fiilleri bu halleriyle bir hüküm koymak için değil de bir durumu haber vermek için getirilmiş gibi durmaktadır.

Diğer bir örnek هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ *“Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz.”*¹⁸ âyetinde geçen لباس kelimesidir. Âyet, kelimenin hakiki anlamıyla okunduğunda zihinlerde elbiseden kastedilenin ne olduğu noktasında birtakım soru işaretleri oluşmaktadır. Âyette geçen ifadenin teşbih sanatı kullanılarak getirildiği bilinip ona göre anlamaya çalışılınca ortaya eşlerin birbirlerine bir elbise kadar yakın olması

⁹ Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an hakâiki gavâmidi’t-tenzîl* (Beyrût: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1407), 1/2.

¹⁰ el-Mâide, 5/46; el-Fetih, 48/10.

¹¹ el-Bakara, 2/115; er-Rahmân, 55/27.

¹² el-A`râf, 7/54; er-Ra’d, 13/2.

¹³ el-Fecr, 89/22

¹⁴ el-Bakara, 2/233.

¹⁵ Ebû’l-Hasen ‘Alî en-Nîsâbü’r el Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît* (y.y., 1430 h.), 4/208

¹⁶ el-Bakara, 2/228.

¹⁷ Vâhidî, *Basît*, 4/208

¹⁸ el-Bakara, 2/187.

hasebiyle Ramazan ayında cinsel münasebetten tamamen uzak kalamayacakları bu sebeple Ramazan gecelerinde ilişkinin serbest bırakıldığı anlaşılabacaktır.¹⁹ Zira âyet, oruç gecelerinde eşlerle birlikteliğin serbest bırakıldığını ifade eden cümleyle başlamaktadır.

Bir diğer örnek ise *وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا* “...sizin için gökten rızık indiren O’dur”²⁰ âyetinde geçen *رِزْقًا* ifadesidir. Bu kelime de gerçek anlamıyla düşünüldüğünde Allah’ın gökyüzünden yiyecek içecek yağdırdığı gibi bir durum akla gelmektedir. Hâlbuki bu ifade, içerisinde mecâz-i mürsel sanatı kullanıldığı bilgisiyle anlaşılmalı çalışılınca Allah’ın gökten rızıkların oluşmasına sebep olan yağmuru indirdiği aşikâr olmaktadır.²¹ Çünkü bu ifadede mecâz-i mürselin alâkalarından, bir sebebin sonucunda meydana gelen şeyi zikrederek sebebin kastedilmesi anlamındaki “müsebbebiyet alâkası” vardır.²² Benzer bir durum *يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ* “Yıldırımlar yüzünden ölümden korkarak parmaklarıyla kulaklarını tıkarlar.” âyeti için de geçerlidir. Bu âyette ise mecâz-i mürsel alâkalarından, bir şeyin bütününün zikredilip bir parçasının kastedilmesi anlamındaki “külliyyet alâkası” bulunmaktadır.²³ Âyette geçen *أَصَابِعَهُمْ* ifadesiyle parmakların tamamı zikredilip parmak uçları kastedilmiştir. Şâyet bu sanat dikkate alınmazsa, ortaya kendilerinden bahsedilen kitlenin parmaklarını komple kulaklarına sokmaya çalışmaları gibi garip bir mâna çıkacaktır.

Yine bir başka örnek *حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ* “Anneleriniz size haram kılındı.”²⁴ ve *وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا* “Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde oranın şımarmış yöneticilerine (iyiye yönlendirici) emirler veririz; onlar ise orada günah işlemeye devam ederler...”²⁵ âyetlerindeki hazif sanatıdır.²⁶ Bu sanat dikkate alınmaksızın âyetlerin doğru anlaşılması mümkün değildir. Zira birinci âyette sadece annelerin haram kılınmış olduğu dile getirilmiş olup annelerle ilgili neyin haram kılındığı söylenmemiştir. Âyetin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için buraya hazfedilmiş olan annelerle “evlenmenin” haram kılınmış olduğu takdirinin getirilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde ikinci âyette de ülkenin şımarık yöneticilerine neyin emredildiği zikredilmemiş yani hazfedilmiştir. Bu

¹⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/230.

²⁰ el- Mü'min, 40/13.

²¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/156; Kazvîni, *el-Îzâh*, 209.

²² Kazvîni, *el-Îzâh*, 208.

²³ Kazvîni, *el-Îzâh*, 207.

²⁴ en-Nisâ, 4/23.

²⁵ el-Îsrâ, 17/16.

²⁶ Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî, *Hâşiyetü's-Sâvî 'alâ tefsîri'l-Celâleyn*, (Beyrut: Dâru İhyâ-i Tûrâs el-Arabî, ts.), 1/212; 2/345.

kısmı da onlara “itaatin ve iyiliğin” emredilmiş olduğu takdiri yapılması gerekir. Aksi halde âyetin devamında geçen günah işleme fiili “emrederiz” fiilinin devamı gibi anlaşılır sanki âyette şımarık yöneticilere günah işlemelerinin emredildiği gibi bir anlam çıkabilir ki bu da çok doğru bir Kur’ân yorumu olarak gözükmemektedir. Tüm bu yanlış açıklamaların önüne de hazif sanatının tatbik edilmesiyle yani belâgat ilmiyle geçilebileceği aşikârdır.

Son olarak müşâkele sanatı bağlamındaki örnekleri ele alabiliriz. Müşâkele, aynı lafzın önce ve sonra farklı anlamlarda kullanılması demektir.²⁷ وَمَكْرُؤًا وَّمَكْرَ اللَّهِ “Onlar tuzak kurdu Allah da onların tuzaklarını bozdu”²⁸, وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ “onlar tuzak kuruyorlardı Allah da bozuyordu.”²⁹, نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ “Onlar Allah’ı umursamadılar, O da onları rahmetinden mahrum bıraktı.”³⁰, فَذُقُوا بِمَا نَسِيْتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ “(Onlara denecek ki:) “Bu gününüzle karşılaşmayı unutmanız sebebiyle cezayı tadın bakalım! İşte şimdi biz de sizi unuttuk.”³¹ ve يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ “...Allah’a oyun etmeye kalkışıyorlar. Hâlbuki Allah onların oyunlarını kendi başlarına çevirmektedir.”³² âyetlerindeki “plan kurma”, “umursamama” ve “oyun kurmaya çalışama” fiilleri müşâkele sanatı marifetiyle ilk geçtikleri yerlerde gerçek anlamlarıyla kullanılmışken Allah’a nispet edilen ikinci kısımlarda ise meâllerde verildiği şekliyle anlaşılmıştır. Şâyet âyetler müşâkele sanatı dikkate alınmaksızın anlaşılmaya çalışılmış olsaydı Allah’a, insanlara özgü fiiller olan unutma, oyun kurma ve plan yapma gibi fiiller nispet edilmiş olacaktı.

Hemen bütün konularıyla belâgatın Kur’ân yorumuna doğrudan veya dolaylı katkısı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat tezimizin ana konusu tefsir belâgat ilişkisi olmadığı için bu kadar örnekle iktifâ ediyoruz.

²⁷ Kazvînî, *el-Îzâh*, 263; Teftâzânî, *Muhtasar*, 392.

²⁸ Âl-i İmrân, 3/54.

²⁹ el- Enfâl, 8/30.

³⁰ et-Tevbe, 9/67

³¹ es-Secde, 32/14; Kanaatimizce âyetin meâlinde geçen “biz de sizi unuttuk” cümlesinin yerine “biz de sizi rahmetimizden mahrum bıraktık” veya “bizde sizi cehennemde bıraktık” gibi bir anlam verilmesi daha doğru olacaktır. Meâllerde ilgili kısım genellikle kelime anlamı verilmek suretiyle “biz de sizi unuttuk” şeklinde tercüme edilmekle birlikte bazı meâllerde buradaki unutmaktan maksadın rahmetten mahrum bırakmak olduğunu ifade için farklı kullanımlar mevcuttur. Örneğin Mahmut Kısa’nın meâlinde bahse konu bölüm “Ben de sizi cehennem azâbında unutacağım!” şeklinde ele alınmıştır. Bazı meâllerde ise “unuttuk” diye tercüme edildikten sonra parantez içerisinde “cehennemde bıraktık” şeklinde ilave bazı açıklamalara yer verilmiştir. Türkçe Kur’ân Meâlleri (3 Mayıs 2021) es-Secde, 32/14.

³² en-Nisâ, 4/142

1.1.3. Belâgat ve Türkçe Kur'ân Meâlleri

Tefsirde belâgatın ne derece önemi haiz olduğunu gördükten sonra diyebiliriz ki Kur'ân meâlinin yapılması da ya kendi başına bir Kur'ân yorumu yahut da bir Kur'ân yorumunun tercihi olması bakımından belâgat ilminden bağımsız olarak düşünülemez. Şu kadar var ki tefsir yapılırken aktarılmak istenen, uzun uzadıya anlatılabiliyorken meâlde böyle bir ihtimal yoktur. Tercümede bu açıklamalar kısa ifadelerle veya küçük parantezlerle okuyucuya aktarılmaya çalışıldığı için meâl yaparken belâgat sanatlarının kullanılması ve doğru bir şekilde aktarılmaya gayret gösterilmesi daha büyük önem arz etmektedir. Kaldı ki meâlde bir de aktarılan dile ve bu dilin edebiyatına vukufiyet de zaruri bir hâle gelmektedir. Çünkü kaynak metnin doğru anlaşılabilmesi için tercümesi yapılan ibarelerin aktarılan dilde nasıl ifade edildiği bilinmezse metin doğru anlaşılrsa da doğru aktarılmış olmayacaktır.

Tefsir belâgat ilişkisi bağlamında zikrettiğimiz örneklerin her biri bu bölüm için de geçerlidir. Zira âyetler, belâgat sanatlarının kullanılması ile daha doğru nasıl anlaşılıyor ise meâle de öyle aktarılması gerekir.

Yukarıda bahse konu olan “Gökyüzünden rızıklanmanıza sebep olan yağmuru indiren odur.”³³, “Allah annelerinizle evlenmeyi haram kıldı.”³⁴, “Onlar tuzak kurdu. Allah da onların tuzaklarını bozdu.”³⁵, “Onlar Allah'ı umursamadılar, Allah da onları rahmetinden mahrum bıraktı.”³⁶ ve “Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde oranın şırmamış yöneticilerine iyiliği ve itaati emrederiz; onlar ise orada günah işlemeye devam ederler...”³⁷ vb. âyetlerde olduğu gibi birçok âyette sadece ifadelerin isabetli seçilmesiyle anlam doğru aktarılmış olacaktır. Fakat diğer bazı âyetlerde belâgatın açığa çıkarmış olduğu anlamın daha doğru aktarılması için kısa birtakım açıklamalar yapmak gerekecektir. Söz gelimi Bakara sûresi 187. âyette geçen “Onlar sizin için siz de onlar

³³ el- Mü'min, 40/13; Türkçe meâl sahiplerinin büyük bir kısmı bu ifadeyi “...rızık indiren...” şeklinde aktarmıştır. Ali Fikri Yavuz bu cümleyi “sizin için gökten bir rızık (sebebi olan yağmur) indiriyor.” şeklinde Mahmut Kısa ise “sizin için gökten yağdırdığı yağmur sayesinde, size nice besleyici gıdalar göndermektedir.” şeklinde ifade etmektedir. Türkçe Kur'ân Meâlleri, el- Mü'min, 40/13.

³⁴ en-Nisâ, 4/23.

³⁵ Âl-i İmrân, 3/54.

³⁶ et-Tevbe, 9/67.

³⁷ el-İsrâ, 17/16; Meâllerde bu âyet bizim yukarıda bahsettiğimiz gibi tercüme edilmiştir. Fakat Süleyman Ateş bu âyeti “Biz bir kenti helâk etmek istediğimiz zaman onun varlıklarına emrederiz, orada kötü işler yaparlar” şeklinde herhangi bir takdir yapmaksızın tercüme etmiş dolayısıyla âyette geçen emir fiilini sonraki günah işleme eylemiyle ilişkilendirmiştir. Türkçe Kur'ân Meâlleri, el-İsrâ, 17/16.

için birer elbisesiniz.”³⁸ ifadesinden kastedilenin ne olduğu tam olarak anlaşılmamaktadır. Bunun yerine “...bir elbise gibisiniz.”, “...bir elbise kadar yakınsınız.” veya “...bir elbise mesabesindesiniz.” şeklinde yapılan tercümelere ek olarak âyetin daha doğru anlaşılabilmesi için tercih edilen yorum, kısaca bir parantez içinde ifade edilebilir. “...bir elbise kadar yakınsınız. (Bu sebeple Ramazan günlerinin tamamında birleşmekten uzak kalamazsınız diye Allah, Ramazan gecelerinde birlikte olmayı serbest kıldı.)” şeklinde bir açıklama zihinlerde oluşabilecek soru işaretlerini ortadan kaldıracaktır.³⁹ Meâllerde bu ifade, genellikle “Siz onlar için onlar da sizin için elbisedir/elbise gibidir.” şeklinde veya bu anlama gelebilecek farklı şekillerde tercüme edilmiştir. Fakat Mahmut Kısa, “Çünkü onlar sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtüsünüz.” cümlesinden sonra “Doğal olarak eşinizle içli dışlı olur, birbirinize sarılıp kucaklaşırsınız.” ibaresiyle “elbise olmanın” ne anlama geldiğini açıklamıştır.

Tezimizin içerisinde yer verdiğimiz her bir belâgat sanatının Yâsîn sûresi örneklerinde gerek ilgili âyet gerekse o minvaldeki diğer bazı âyetler bağlamında daha doğru meâlin nasıl olabileceği noktasındaki kanaatlerimizi belirteceğimiz için bu kadar örneklerle yetiniyoruz.

1.2. Yâsîn Sûresi Hakkında Genel Bilgiler

1.2.1. Sûrenin İsimleri

Âyet sayısı seksen üç, kelime sayısı yedi yüz yirmi dokuz ve harf sayısı üç bin olan Yâsîn sûresi, içerisinde mensûh âyet bulunmayan, tamamı muhkem bir sûre olup fasılları “mîm” ve “nûn” harfleridir.⁴⁰ Sûre, içerisinde kıssası geçiyor olması hasebiyle Habîb en-Neccâr,⁴¹ okuyanın her türlü sıkıntısını bertaraf eden ve her türlü ihtiyacını karşılayan anlamında ed- Dâfia ve'l-Kâdiye,⁴² okuyana dünya ve âhiret hayırlarını sağlayıp, âhiretin

³⁸ el-Bakara, 2/187.

³⁹ Türkçe Kur'ân Meâlleri, el-Bakara, 2/187.

⁴⁰ Muhammed Emin bin Abdullah el-Harârî, *Tefsîru hadâîku'r-ravhi ve'r-rayhân fî ravâbî 'ulumi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru Tavku'n-Necât, 2001), 23/469-470; Bekir Topaloğlu, “Yâsîn Sûresi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (15 Nisan 2021).

⁴¹ Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrut: 2002), 3/571; Muhammed b. Tâhir İbn Âşûr, *Tahrîrû'l-ma'ne's-sedid ve'tenvîrû'l-'akli'l-cedid min tefsîri'l-kitâbi'l-mecid* (Tunus: Dâru't-Tûnisîyye, 1984), 22/341.

⁴² Ebû 'Abdullâh Muhammed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (Riyad: Dâru 'Âlemi'l-Kutub, 2003), 15/1; Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru Sâdır, 2001), 2/865; Muhammed b. Muhammed b. Ebu's-Su'ûd, *İrşâdu'l-'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrût: Dâru İhyâ'it-Turâşî'l-'Arabî, ts.), 7/158; Ebu'l-Hasen

sıkıntılı hallerinden koruyan mânasında Muimme⁴³ isimleriyle de anılmaktadır. Aynı şekilde sûre için Kur'ân'ın kalbi anlamında Kalbu'l-Kur'ân,⁴⁴ kıymetli, şerefli ve yüce anlamlarında Azime ve Şerîf⁴⁵ gibi farklı isimlerde kullanılmış olmakla birlikte en yaygın kabule göre sûre, ilk âyetinde geçen Yâ ve Sîn mukattaa harfleri ile isimlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ölümlere bu sûrenin okunmasını tavsiye etmiş olması, hadislerde bu sûreden bahsedilirken Yâsîn isminin kullanılıyor olması, Buhârî ve Tirmizî gibi hadis âlimlerinin sûreyle ilgili hadisleri ele aldıkları başlıkları bu şekilde isimlendirmeleri, sûrenin bu ismiyle ön plana çıktığını göstermektedir.⁴⁶

1.2.2. Sûrenin Muhtevasına Genel Bir Bakış

Sûrede genel olarak Kur'ân-ı Kerim'in Allah katından olduğu, inkârcıların inanmama hususundaki ısrarcı tavırları, geçmiş ümmetlerden inkâr örnekleri, yeryüzünün, güneşin, ayın, gece ve gündüzün Allah'ın gücünün ve kudretinin birer delili olduğu, kâfirlerin kendilerine gösterilen mucize ve ibretler karşısındaki tavırları, yeniden dirilişin imkân ve kolaylığı, âhîret hayatı, bazı cennet ve cehennem tasvir ve anlatıları ele alınmaktadır.

Sûre, Kur'ân-ı Kerim'e yemin edilerek, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) gönderilmiş elçilerden olduğu ve dosdoğru bir yol üzere bulunduğu vurgusu ile başlamaktadır.⁴⁷ Ardından Kur'ân'ın Allah katından indirilmiş olup daha önce ataları da ikaz edilen topluluğu uyarmak için indirildiği, buna rağmen çoğunun inatları ve küfürdeki ısrarları sebebiyle ikaz edilseler de inanmayacakları zira hakkı fark etmelerinin önüne bir set çekildiği anlatılmıştır.⁴⁸ Peygambere, uyarısının sadece öğüt almaya açık, Allah'tan korkan kimselere etki edebileceği hatırlatıldıktan sonra da ölümleri yalnız Allah'ın diriltebileceği

İbrâhîm b. Ömer el-Bikâ'î, *Nazmu'd-durer fî tenâsubi'l-âyeti ve's-suver* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995), 6/239; Mahmûd b. 'Abdullâh el-Huseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîr el-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'u'l-me'sânî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415 h.), 11/381-382; Hararî, *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân*, 23/469-470.

⁴³ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân* (Cidde: 2015), 22/236; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 15/1; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/865; Ebu's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Âkîl's-Selîm*, 7/158; Bikâ'î, *Nazmu'd-Durer*, 6/239; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 11/381-382; Hararî, *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân*, 23/469-470;

⁴⁴ Bikâ'î, *Nazmu'd-Durer*, 6/239; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 11/381; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/341; Hararî, *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân*, 23/469-470.

⁴⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 11/381.

⁴⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/341.

⁴⁷ Yâsîn, 36/1-4.

⁴⁸ Yâsîn, 36/5-10.

ve dünya hayatında yapılan her şeyin eksiksiz bir şekilde kayıt altına alındığına dikkat çekilmiştir.⁴⁹

Sûre, geçmiş ümmetlerden bir topluluğa gönderilen peygamberlerin inkârda ısrar eden kimseler tarafından nasıl ve hangi argümanlarla yalanlandıklarının ve elçilerin bu uğurda verdikleri mücadelenin ele alındığı bir kıssayı konu edinmektedir.⁵⁰ Kıssa içerisinde inkârcı topluluğun peygamberleri kendilerine uğursuzluk getirdikleri gerekçesiyle taşlamakla tehdit ettiklerinden, elçilerin ise buna karşılık uğursuzluklarının sebebinin içerisinde bulundukları küfür bataklığı olduğunu hatırlattıklarından bahsedilmektedir.⁵¹ Kıssanın devamında şehrin öbür tarafından çıkagelip halkı, kendilerinden hiçbir ücret istemeden Allah’a davet eden bu elçilere tabi olmaları hususunda uyaran bir adamdan söz edilmektedir.⁵² Halkını imâna çağıran bu adam, kendini yaratan, dönüşün ancak kendisine olduğu, herhangi bir zarar dilemesi halinde ondan başka edineceği tanrıların ondan gelecek zararı bertaraf edemeyeceği Allah’a iman etmeyişinin, apaçık bir şaşkınlıktan başka bir şey olmayacağını söyleyip elçileri de şahit tutarak oracıkta iman etmiştir.⁵³ Kıssanın devamında imanını haykırmayı sebebiyle halkı tarafından öldürülen bu şahsa “Gir cennete!” denildiği ve onun da “Keşke kavmim, Rabbim tarafından bağışlandığımı ve beni ikram edilenlerden kıldığını bilseydi!” dediği anlatılmıştır.⁵⁴ Kıssa, şehir halkının gökten ordular indirilerek değil de sadece korkunç bir sesle helâk edilişi, kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamayı âdet haline getirmiş topluluklara, daha önce de aynı hataya düşmüş toplulukların helâk edildiği ve öncekilerin de sonrakilerin de Allah’ın huzuruna çıkarılacakları hatırlatması ile tamamlanmıştır.⁵⁵

⁴⁹ Yâsîn, 36/11-12.

⁵⁰ Yâsîn, 36/13-17; Kendilerine elçilerin gönderildiği şehrin Antakya, elçilerin Hz. İsa’nın havârilere, muhatapların ise Roma imparatorluğunun yönetimi altındaki bir topluluk olduğu ifade edilmiştir. Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîr*, 3/575; Ebû Ca’fer Muhammed b. et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an Te’vili ‘ayi’l-Kur’ân* (Dâru Hicr, 2001), 19/413; Ebû Mansûr Muhammed b. Mâturîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-Sünne* (Beyrut: Dâru’l-Kutubî’l-İlmiyye, 2005), 8/509; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/7-8; Abdullah Aydemir, “Ashabü’l-Karye”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (17 Nisan 2021); Süleyman Ateş, “Habîb en-Neccâr”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (17 Nisan 2021).

⁵¹ Yâsîn, 36/18-19.

⁵² Yâsîn, 36/20-21; Kıssada bahsi geçen şahsın Habîbü’n-Neccâr olduğu söylenmiştir. Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîr*, 3/576; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 19/419; Mâturîdî, *et-Te’vilât*, 8/511; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/8; Ateş, “Habîb en-Neccâr”.

⁵³ Yâsîn, 36/22-25.

⁵⁴ Yâsîn, 36/26-27.

⁵⁵ Yâsîn, 36/28-32.

Sûrede Allah'ın kudretinin delilleri bağlamında ölü topraktan bitki ve meyvelerin çıkarıldığından, yeryüzünde şükür vesilesi olacak içlerinde pınarlar fışkıran nice bağ ve bahçelerin var edildiğinden, bilinen ve bilinemeyen daha birçok nimetten çifter çifter yaratıldığından bahsedilmektedir. Yine birbirlerini takip eden gece ve gündüz, yörüngelerinden şaşmayan ay ve güneş ve denizde batmadan yol alabilen gemiler de bu kudretin birer göstergesi olarak ele alınmaktadır.⁵⁶

Sûre, kâfirlerin kendilerine Allah'ın rahmet ve azabı hatırlatılmasına rağmen inkârda ısrar ettikleri ve hatta kendilerine gösterilen mucizelere dahi yüz çevirdikleri, Allah'ın rızık olarak verdiği mallardan fakirlere harcamaları istendiğinde Allah'ın dilemesi halinde yedireceği kimselere hiçbir şey vermeyeceklerini ve bu şekilde yapanların da büyük bir sapkınlık içerisinde olduğunu söylediklerini konu edinmektedir.⁵⁷ Kâfirlerin bu tavırlarına ek olarak ahiretin biran önce gelmesi yönündeki istediklerine, sûra üflendiği zaman artık geri dönüşlerinin olmayacağına ve nihayet ikinci sûra üflendiğinde hep birlikte rablerine koşacaklarına temas edilmiştir. Ardından dünya hayatında yaptıkları sebebiyle faydasız bir pişmanlık duyarak peygamberlerin söylediklerinin aslında hakikat olduğunu âhirette anlayacakları ve orada hiç kimseye en ufak bir haksızlık yapılmayacağı anlatılmıştır.⁵⁸

Âhiret ahvalinden bahsedilirken cennetliklerin kendileri için hazırlanmış olan nimetler içerisinde keyifli vakitler geçireceğinden, günahkârların ise cehenneme gönderilmek üzere bir tarafa ayrılacaklarından bahsedilmektedir. Allah'ın kâfirlere şeytanın kendileri için apaçık bir düşman oluşu, birçok nesli saptırdığı ve sadece Allah'a kulluk etmeleri gerektiği yönündeki ikazlarını hatırlatacağı ve ardından cehennemliklerin tehdit edildikleri cehenneme gönderilecekleri anlatılmaktadır. Tüm bunlarla birlikte inkârcıların ağızlarının mühürlenip yapıp ettiklerini ellerinin ve ayaklarının anlatacağı da vurgulanmaktadır.⁵⁹ Allah'ın kudretinin bir göstergesi olarak dilese inkârcıların gözlerini silme kör, yüzlerini ise çirkin bir sûret haline getirebileceğinden ve uzun ömür verilen kimselerin ihtiyarlık sıkıntılarına maruz bırakıldığından bahsedilmektedir.⁶⁰

⁵⁶ Yâsîn, 36/33-41.

⁵⁷ Yâsîn, 36/42-47.

⁵⁸ Yâsîn, 36/47-54.

⁵⁹ Yâsîn, 36/55-64.

⁶⁰ Yâsîn, 36/65-68.

Peygambere şiir öğretilmediğinden ve anlatılarının gönülleri uyarılmaya açık kimselere öğüt, kâfir topluluklara ise azabın habercisi olan Kur'ân âyetleri olduğu hatırlatılmıştır.⁶¹ Ardından bir şükür vesilesi olarak yaratılan birtakım binek, yiyecek ve içeceklerden bahsedilmiş ve bütün bunlara rağmen inkârcıların Allah'tan başka ne kendilerine ne de onlara hiçbir faydası dokunmayacak çeşitli ilahlar edindikleri dile getirilmiş ve peygambere kâfirlerin söylemlerinin kendisini üzmemesi konusunda teselli verilmiştir.⁶²

Sûrenin son kısmında, bir nutfeden yaratılan insanın nasıl yaratıldığını unutarak çürümüş kemikleri kimin dirilteceğini sormasına karşılık, hiç yokken yaratanın tekrar yaratmaya kâdir olduğu, dolayısıyla yeşil ağaçtan ateş çıkardığı gibi ölüyü de tekrar diriltebileceği işlenmiştir. Sûre, son âyetlerinde gökleri ve yeri yaratan Allah'ın bir benzerlerini tekrar yapmaya kâdir olduğu ve bir şeyi dilediği zaman ona "Ol!" demesinin yeterli olacağı vurgusuyla, dönüşün ancak kendine olacağını hatırlatarak tamamlanmaktadır.⁶³

1.2.3. Sûrenin Nüzûlü İle Alâkalı Genel Bilgiler

Mushaf'ta otuz altı, nüzûl sıralamasında kırk birinci sırada yer alan Yâsîn sûresi, Tâif yolculuğu akabinde peş peşe inen dört sûreden biri olup Cin sûresinden sonra Furkân sûresinden önce nâzil olmuştur. Sûrenin Mekkî olduğu genel kabul görmüş,⁶⁴ bu konuda icmâ olduğu ifade edilmiştir.⁶⁵ Bununla birlikte sûrenin on ikinci âyetinin, bulundukları bölgeyi terk ederek Resûlullah'ın (s.a.s.) mescidinin yakınlarına yerleşmek istemeleri üzerine Ensâr'dan Benî Seleme kabilesi hakkında, kararlarının doğru olmadığını bildirmek üzere Medine'de indiği söylenmiştir.⁶⁶ İbn 'Atiyye (ö. 541/1147) ise bu âyetin Medine'de indiği görüşünün hatalı bir yaklaşım olduğunu söylemiş ve aslında bu âyetin Mekkî bir âyet olup Resûlullah'ın (s.a.s.) bu âyeti Benî Seleme'ye almış oldukları kararın isabetli olmadığını ifade etmek için istişhâd olarak kullandığını ifade etmiştir.⁶⁷ Yine

⁶¹ Yâsîn, 36/69-70.

⁶² Yâsîn, 36/71-76.

⁶³ Yâsîn, 36/77-83.

⁶⁴ Mâturîdî, *et-Te'vîlât*, 8/502; Ebû'l-Leyş es-Semerkandî, *Baḥru'l-'Ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.) 3/109; Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverîdî, *en-Nuket ve'l-'uyûn* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.) 5/5; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/3; Ebu's-Su'ûd, *İrşâdu'l-'Âklî's-Selîm*, 7/158; Topaloğlu, Yâsîn sûresi".

⁶⁵ Mâverîdî, *en-Nuket ve'l-'uyûn*, 5/5; Kurtubî, *Aḥkâmü'l-Kur'ân*, 15/1; İbn 'Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 445.

⁶⁶ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 19/409-412; Kurtubî, *Aḥkâmü'l-Kur'ân*, 15/1; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 11/382; Topaloğlu, Yâsîn sûresi".

⁶⁷ Ebû Muhammed 'Abdirrahman b. Temmâm el-Endelûsî İbn 'Atiyye, *el-Muharreru'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422), 445.

sûrenin kırk beş ve kırk yedinci âyetlerinin de Medine’de nâzil olduğuna dair görüşler mevcuttur.⁶⁸

Sûrenin bütünüyle alâkalı olarak zikredilen bir nüzûl sebebi bulunmamaktadır. Fakat belli başlı âyetlerin nüzûl sebepleri bağlamında zikredilmiş malumat ve rivayetler mevcuttur. Bu âyetlerden ilki kâfirlerin önlerine ve arkalarına hakikati görmelerine engel olacak set çekildiğini ifade eden dokuzuncu âyettir. Rivâyete göre âyet, Ebû Cehil’in Hz. Peygamber’i (s.a.s.) gördüğü yerde elinden geleni ardına koymayıp ona zarar vereceğini söylemesi üzerine inmiştir. O kadar ki âyet indikten sonra Ebû Cehil’e “İşte Muhammed orada!” dediklerinde göremediği için “Hani nerede?” diye karşılık vermiştir.⁶⁹

Hakkında nüzûlüne dair bilgi bulunan ikinci âyet, Ensâr’dan Benî Seleme kabilesinin uzak kaldıkları için Resûlullah’ın (s.a.s.) mescidinin yakınlarına taşınmak istemeleri üzerine, namaz için giderken attıkları adımların kayıt altına alındığını dolayısıyla bulundukları yerde kalmalarının daha hayırlı olduğunu ifade eden on ikinci âyettir.⁷⁰ Yukarıda da bahsi geçtiği üzere nüzûlü ile alakalı kaynaklarda yer alan bu bilgilerden ötürü âyetin Medenî olduğu da ifade edilmiştir.

Nüzûl sebebi hakkında malumat verilen diğer bir âyet ise yeniden diriltmeyi inkâr eden kâfirlere cevap mahiyetinde indirilmiş olan yetmiş yedinci âyettir. Farklı varyantlarla gelmekle birlikte rivâyete göre Ebû Cehil, Velîd b. Muğîre, Utbe b. Rebîa, Velîd b. Ukbe ve Âs b. Vâil birlikte otururlarken Übey b. Hâlef yanlarına gelip “Muhammed Allah’ın ölülere dirilteceğini iddia ediyormuş. Ben bir kemik parçasıyla onun yanına gidip Allah bunu nasıl diriltecek diye soracağım.” diyerek elinde kemikle Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yanına gelmiş, “Ey Muhammed! Sen Allah’ın kemiklerimiz çürüdükten sonra bizi dirilteceğini söylüyormuşsun!” deyip elindeki kemik parçasını rüzgâra karşı ufalamaya başlayarak “Bunu kim diriltecek?” diye sormuştur. Onun bu sorusuna Resûlullah (s.a.s.)

⁶⁸ Mâverîdî, *en-Nuket ve'l-‘uyûn*, 5/5; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/3; Âlûsî, *Rûhu'l-Me‘ânî*, 11/382.

⁶⁹ Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm* (Riyad: Dâru Tayyibe, 1999), 6/564; Hararî, *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân*, 23/473.

⁷⁰ Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ahmed b. Muhammed b. 'Alî en-Nîsâbü'rî el-Vâhidî, *Esbâbu'n-nuzûl* (Dâru'l-İslâh, 1992), 364-365; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 19/409-412; Kurtubî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 15/1; Âlûsî, *Rûhu'l-Me‘ânî*, 11/382; Ebû Abdurrahmân Mukbil b. Hâdi el-Hemedânî el-Vâdi'î, *es-Sâhîhu'l-müsned min esbâbi'n-nuzûl* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1987), 364; Hararî, *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân*, 23/473.

“Elbette Allah diriltecek. Yüce Allah seni öldürür, sonra tekrar diriltir sonra da cehenneme koyar.” şeklinde karşılık vermiş ve bu olay üzerine ilgili âyet nazil olmuştur.⁷¹

1.2.4. Sûrenin Önceki ve Sonraki Sûreyle Münâsebeti

1.2.4.1. Sûrenin Fâtır Sûresi İle Münâsebeti

Nüzûl sıralamasına göre Furkân ve Meryem sûreleri arasında kırk üçüncü sıradaki Fâtır sûresi, Mushaf tertibinde otuz beşinci sırada; Yâsîn sûresinden bir önce yer almaktadır. İlk âyetinde geçen yaratan anlamındaki “Fâtır” kelimesiyle isimlendirilen sûreye yine aynı âyette geçen melekler anlamındaki “Melâike” ifadesi de isim olarak kullanılmıştır.⁷²

Sûrede genel olarak tevhitten, Allah’ın yaratan olduğundan, başta Hz. Muhammed (s.a.s.) olmak üzere bütün peygamberlerin Allah katından vahiy getiren birer elçi olduklarından, Allah’ın güç ve kuvvetine delalet eden bir takım delillerden, âhiret hayatının varlığından ve dünyada yapılan her şeyin orada karşılık bulacağından bahsedilmektedir.⁷³

Sûre içerisinde ele alınan konular genel anlamda Yâsîn sûresinde işlenen konularla örtüşüyor olmakla birlikte bazı spesifik âyetler doğrudan iki sûre arasındaki tenasübe örnek olarak gösterilmiştir. Fâtır sûresinde Mekke müşriklerinin bir uyarıcı gelmesi halinde ona diğer milletlerden daha ziyade tabi olacaklarına dair yemin etmiş olmalarına karşılık Hz. Muhammed’in (s.a.s.) elçi olarak gönderilmesinden sonra onun peygamberliğini kabullenmedikleri ve hatta bu durumun müşriklerin haktan uzaklaşmalarını artırdığı konun edinmektedir.⁷⁴ Yâsîn sûresine de Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Allah tarafından gönderilen hak bir peygamber olduğuna vurgu ve yeminle giriş yapılmaktadır.⁷⁵ Bu durum da iki sûre arasındaki tenasübü ortaya koymaktadır.⁷⁶

⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîr*, 3/585; Ebû Muhammed ‘Abdûlmelik İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye* (Mısır: Mektebetu Mustafâ el-Bâbî'l-Halebî, 1955), 1/361-362; Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Sellâm el-Kayravânî, *Tefsîru Yahyâ b. Sellâm* (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2004), 2/820; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 19/487; Mâverdî, *en-Nuket ve'l-uyûn*, 5/33; İbn Keşîr, *et-Tefsîr*, 6/594; Vâdî'î, *Esbâbü'n-nüzûl*, 364.

⁷² Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), 4/445.

⁷³ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 4/445.

⁷⁴ Fâtır, 35/37; 42.

⁷⁵ Yâsîn, 36/1-4.

⁷⁶ Celâluluddîn ‘Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *Esrâru tertîbi'l-Kur'ân* (Dâru'l-Fadîle, ts., y.y.) 126; Ebû Ca'fer Ahmed b. İbrâhîm b. ez-Zübeyr el-Ğırnâtî, *el-Burhân fî tenâsubi suveri'l-Kur'ân* (Fas: Vezâratu'l-Evkâf ve's-Şuûnu'l-İslâmiyye, y.y.) 287-288; Hararî, *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân*, 23/469.

Sûreler arasındaki münasebetin diğer örneği ise Fâtır sûresi on iki ve on üçüncü âyetleri ile Yâsîn sûresinin otuz yedi, otuz sekiz, otuz dokuz, kırk ve kırk birinci âyetleri arasındaki uyumdur.⁷⁷ Zira iki sûrenin ilgili âyetlerinde de gece ve gündüzün muntazam bir şekilde birbirlerini nasıl takip ettiklerinden, güneş ve ayın nasıl istifadeye sunulduğundan, yörüngelerinden şaşmadan görevlerini yerine getirdiklerinden, denizin ve denizi yara yara giden geminin lütuf ve güzelliklerinden bahsetmektedir.⁷⁸

1.2.4.2. Sûrenin Saffât Sûresi ile Münâsebeti

Nüzûl sıralamasına göre En'âm ve Lokmân sûreleri arasında, elli altıncı sırada olan Sâffât sûresi, Mushaf tertibinde otuz yedinci sırada; Yâsîn sûresinden bir sonra yer almaktadır. Sûre, birinci âyette geçen melekleri ifade için kullanılmış sıra sıra dizilenler, saf tutanlar anlamındaki “sâffât” kelimesiyle isimlendirilmiştir.⁷⁹

Sûrede genel hatlarıyla Allah'ın vahdaniyetini, peygamberlerin hayatlarından bazı kesitleri, putperestlerin inançlarının ne kadar yanlış olduğunu, âhiret ahvalini, kâfirlerin kıyamet sonrası yaşayacakları derin pişmanlıkları ve inananların erişecekleri mükâfatlar gibi konular işlenmektedir.⁸⁰

Yâsîn ve Sâffât sûreleri arasında birkaç yönden tenâsüb bulunduğu ifade edilmiştir. Bu münasebetlerden ilki, Yâsîn sûresinin otuz birinci âyetinde kendilerinden “*Onlardan önce nice nesilleri helâk ettiğimizi ve onların artık kendilerine dönüp gelmediğini görmezler mi!*”⁸¹ ifadeleriyle kısaca söz edilen kavimlerden Sâffât sûresinde ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiş olmasıdır.⁸² İki sûre arasındaki münasebetten birisi de yine Yâsîn sûresinde müminlerin ve kâfirlerin durumlarından icmâlî olarak bahsedilmesine rağmen Sâffât sûresinde bu iki zümrenin durumlarının tafsilatlı bir şekilde işleniyor olmasıdır.⁸³

Yâsîn ve Sâffât sûreleri arasındaki münasebetin bir diğer yönü ise Yâsîn sûresinde Allah'ın kudretini ve mülkündeki tasarrufunu ve ölüleri diriltmesini ele alan âyetlere karşılık Sâffât sûresinde bir önceki sûrede geçen ifadelere delil mahiyetinde bahsi geçen

⁷⁷ Suyûtî, Esrârü Tertîbi'l-Kur'ân, 126; Hararî, Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân, 23/473.

⁷⁸ Fâtır, 35/12-13; Yâsîn, 36/37-44.

⁷⁹ Karaman vd., Kur'ân Yolu, 4/517.

⁸⁰ Karaman vd., Kur'ân Yolu, 4/517.

⁸¹ Yâsîn, 36/31.

⁸² Hararî, Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân, 24/129.

⁸³ Suyûtî, Esrârü Tertîbi'l-Kur'ân, 127; Hararî, Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân, 24/129.

fevkalade olayların ancak ve ancak tek olan yaratıcı tarafından yapılabileceğini ifade edercesine Allah'ın birliğinden bahseden âyetlerin bulunmasıdır. Zira bu kadar muazzam olaylar sadece tek bir ilahın varlığıyla mümkündür. Bu sebeple “*Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka tanrılar bulunsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu.*”⁸⁴ âyeti de bunun en büyük delili olarak zikredilmiştir.⁸⁵

Yine her iki sûrede de Hz. Peygamber’e yöneltilen şair iddiası, kâfirlerin kıyametin veya azabın vaktine dair soruları ve Allah’a iman etmeyenlerin kıyamet ve kıyamet sonrası durumlarının alınması da sûreler arasındaki münasebetin bir yönü olarak görülmektedir.⁸⁶

1.2.5. Yâsîn Sûresinin Önemi

Yâsîn sûresi, Kur’ân’ın kalbi anlamında “kalbü’l-Kur’ân” diye nitelenen ve öteden beri Müslümanların fazlaca ihtimam gösterdiği Mekkî bir sûredir. Bu değer en büyük göstergesi, doğum, sünnet, düğün, cenaze, asker ve hacı uğurlaması gibi hayatın her alanına dair sevinç ve hüznün günlerinde düzenlenen merasimlerde Yâsîn sûresinin okunuyor olmasıdır. Müslüman toplulukların Yâsîn sûresine bu denli eğilmesindeki temel etkenler, sûrenin hayatın tamamını kuşatıcı tevhid, nübüvvet, risâlet, tabiat, kıyamet ve sonrası gibi konuları barındırıyor olmasıdır. Fakat bu özenin asıl sebebi, hiç kuşkusuz Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sûreyle alâkalı buyruk ve yönlendirmeleridir. Zira O (s.a.s.), birçok rivayette Yâsîn sûresini okumaya teşvik etmiş, bu sûrenin Kur’ân’ın kalbi olduğunu vurgulamış, okuyanın bağışlanacağı, işlerinin kolaylaştırılacağı ve birtakım ihtiyaçlarının giderileceği gibi müjdeler vermiştir. Farklı onlarca varyantları bulunmakla birlikte bu hadis-i şeriflerden bazıları şunlardır:

1. “Ölülerinize Yâsîn sûresini okuyun.”⁸⁷

⁸⁴ el-Enbiyâ, 21/22.

⁸⁵ Harârî, *Hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân*, 24/129.

⁸⁶ Ömer Cihangir, *Konuları Açısından Yâsîn Sûresinin Tefsiri* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 24.

⁸⁷ Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvûd* (nşr. 'Adil Muhammed, 'Ammâr 'Abbâs) (Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1436/2015), “Cenâiz”, 19-20; Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (nşr. Heyet), I-IV, y.y. Dâru't-Te'sîl, 1435/2015. “Cenâiz” 4; Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdurrahman et-Temîmî ed-Dârimî, *Sünenu'd-Dârimî* (nşr. Huseyn Selîm 'Esed ed-Dârânî), I-IV, (Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1412/2000), “Fedailu'l-Kuran”, 21.

2. “Yâsîn, Kur’ân’ın kalbidir. Onu Allah’ın rızasını ve âhireti kazanmak için okuyan kişi mutlaka affedilir. Onu, ölülerinize okuyun.”⁸⁸

Bu iki rivayet ve benzerleri, ölülere Kur’ân’ın okunup okunamayacağı tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Âlimlerin büyük çoğunluğunun kabulüne göre bu rivayetlerden kasıt, ölmüş kişilere Kur’ân okunabileceğidir. Ancak bazı âlimler ise bu rivayetlerden kastın ölmek üzere olan kişilere Kur’ân okunabileceği olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu kanaate sahip kişilere göre kişiye öldükten sonra Kur’ân okunmasının bir faydası olmayacaktır. Tezimizle doğrudan bağlantısı olmadığı için söz konusu tartışmalarla ilgili bu kadar malumat vermekle yetiniyoruz.⁸⁹ Fakat şu kadarını söylemekte fayda var ki; Müslümanlar, asırlardır ölmüş kimseler için başta Yâsîn sûresi olmak üzere Kur’ân okuma geleneğini sürdürmüş ve sürdürmeye devam edecektir. Söz konusu rivayetlerin ölmek üzere olan kimseler hakkında söylenmiş olmasını gerekçe göstererek ilk nesilden itibaren yaygınlık kazanmış ve Müslümanlar tarafından genel kabul görmüş⁹⁰ olan bu geleneğin yok sayılması, hatalı görülmesi ve bid‘at kabul edilmesi doğru bir yaklaşım olarak gözükmemektedir. Zira Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ifadesiyle bu ümmet topyekûn hata ve isyanda birleşmez.

3. “Her şeyin bir kalbi vardır. Kur’ân’ın kalbi de Yâsîn sûresidir. Yâsîn okuyan kişiye Allah Teâlâ, Kur’ân’ı on defa okumuş gibi sevap verir.”⁹¹
4. “Kim sabahladığında Yâsîn’i okursa, akşama ulaşınca kadar o kişiye gününün kolaylığı bahşedilir. Kim de onu bir gecenin başlangıcında okursa, sabaha ulaşınca kadar o kişiye gecenin kolaylığı bahşedilir.”⁹²

⁸⁸ Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Musned* (nşr. Şu‘ayb el-‘Arnavût, ‘Âdil Murşid vd.), (y.y. Müessesetu’r-Risâle, 1421/2001), 33/417; Ebû ‘Abdurrahmân Ahmed b. Şu‘ayb el-Horâsânî en-Nesâî, *es-Sünenü’l-Kubrâ* (nşr. Heyet), (Kahire: Dâru’t-Tesîl, 1433/2012), 12/562; Dârimî, “Fedailu’l-Kuran”, 21.

⁸⁹ İlgili rivayetler ve söz konusu tartışmalarla alakalı ayrıntılı bilgi için bk. Mahmut Karakış, *Yâsîn Sûresiyle İlgili Rivayetler ve Değerlendirilmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (2012), 13-18; Mustafa Cihad Bakkal, “Sûre Faziletleri Bağlamında Ölülere Yâsîn Okunmasıyla İlgili Hadisin Değerlendirilmesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48 (Haziran 2020), 459-475; Mustafa Özel, “Ölünün Ardından Kur’ân-ı Kerim Okunmasının Dini Dayanakları”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* (Nisan 2006), 482-484.

⁹⁰ Şemsüddîn Ebû’l-Ferec Abdurrahmân b. Amr İbn Kudâme, *eş-Şerhu’l-kebîr alâ metni’l-muknî*, (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, ts.), 2/424-426.

⁹¹ Tirmizî, “Fedâilu’l-Kur’ân”, 6; Dârimî, “Fedailu’l-Kuran”, 21; Ebû’l-‘Abbâs Ca‘fer b. Muhammed el-Mustağfirî, *Fedâilu’l-Kur’ân* (nşr. Ahmed b. Fâris es-Sellûm), (Beyrut: Dâru İbn Hâzım 2006), 2/591.

⁹² Dârimî, “Fedailu’l-Kuran”, 21.

5. “Kim gündüzün başlangıcında Yâsîn’i okursa, onun ihtiyaçları giderilir.”⁹³

Bütün bu rivayetler ve buraya almadığımız benzer içerikli diğer rivayetler⁹⁴, Resûlû Ekrem’in (s.a.s.) Yâsîn sûresine verdiği önemi gözler önüne sermektedir. Hâl böyle olunca da Ümmet-i Muhammed, Resûlullah’ın (s.a.s.) gösterdiği bu özene büyük bir samimiyetle vefa göstermiş ve baştan beri ifade etmeye çalıştığımız gibi hayatlarının her alanında Yâsîn sûresine yer vermişlerdir.

Sûrenin Müslümanların hayatlarında çok farklı bir konuma sahip olduğunun diğer bir göstergesi de bu ilginin halk bazında kalmayıp ilmî tabakada da kendini göstermiş olmasıdır. Zira sûre ile alâkalı yüzlerce kitap ve risale yazılmış, akademik çalışmalar yapılmış ve farklı yönlerden incelemeye tabi tutulmuştur. O kadar ki Süleymaniye Kütüphanesi’nde Osmanlı dönemine ait onlarca Yâsîn sûresi tefsiri eseri bulunmaktadır.⁹⁵ “Osmanlılarda Yâsîn Sûresi Tefsir Geleneği” adıyla yapılan bir çalışmada bu minvâlde kaleme alınmış yirmi sekiz esere yer verilmiş ve Ebû İshâkzâde Mehmed Esat Efendi’nin “Yâsîn Sûresi Tefsiri” detaylıca incelenmiştir.⁹⁶ Yâsîn sûresi özelinde yapılan diğer bir çalışmada ise Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunan Yâsîn sûresi konulu seksen dört esere değinilmiştir. Aynı çalışmada hali hazırda matbu halde bulunan Yâsîn sûresiyle alâkalı on dokuz çalışmadan da bahsedilmiştir.⁹⁷

⁹³ Dârimî, “Fedailu'l-Kuran”, 21.

⁹⁴ Sûreyle ilgili diğer rivayetler ve metin-senet değerlendirmeleri için bk. Karakış, *Yâsîn Sûresiyle İlgili Rivayetler ve Değerlendirilmesi*, 13-83.

⁹⁵ Topaloğlu, “Yâsîn Sûresi”.

⁹⁶ Şükrü Maden, “Osmanlılar’da Yâsîn Sûresi Tefsir Geleneği ve Ebû İshâkzâde Mehmed Efendi’nin Yâsîn Sûresi Tefsiri”, Hidâyet Aydar vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 257-287.

⁹⁷ Cihangir, *Konuları Açısından Yâsîn Sûresinin Tefsiri*, 9-18.

BÖLÜM II: İSNÂD, HABER VE İNŞÂ AÇISINDAN YÂSÎN SÛRESİ

2.1. İsnâd

Sözlükte bir şeyi başka bir şeye nispet etme anlamına gelen isnâd, cümlelerin temel öğeleri olan müsned ve müsnedün ileyh arasındaki bağı ifade etmektedir.⁹⁸ Müsned ve müsnedün ileyh ise cümlelerin zorunlu iki parçası/öğesidir. Bu ikisinden herhangi birisi olmaksızın cümle kurulamaz.⁹⁹ Müsned, bir olguyu veya bir fiili haber vermek için getirilen ifade, müsnedün ileyh ise zikredilen bu olgu veya fiilin kendisine isnâd edildiği lafızdır. En yalın ifadeyle müsned haber, müsnedün ileyh ise kendisinden haber verilir. رَيْدٌ قَائِمٌ “Zeyd ayaktadır.” cümlesinde قَائِمٌ ifadesi durum ve eylem bildiren müsned, رَيْدٌ ifadesi ise eylemin kendine isnâd edildiği müsnedün ileyhtir. Aynı şekilde إِنَّ عَمْرًا مُنْطَلِقٌ ifadesinde eylem ve durum bildiren مُنْطَلِقٌ kelimesi müsned, عَمْرًا ifadesi ise kendisinden bahsedilen müsnedün ileyhtir.¹⁰⁰ Bu durumda fiil cümlesinde fiil müsned, kendisinden bahsedilen/haber verilen fâil müsnedün ileyh, isim cümlesinde haber müsned, kendisinden haber verilen mübtedâ ise müsnedün ileyhtir. Nevâsîh¹⁰¹ fiilleri/harfleri kullanılan cümlelerde ise nevâsîhin haberleri müsned, isimleri ise müsnedün ileyh konumundadır.

2.1.1. Müsnedün İleyhin Durumları

Nahiv ilminin konularından olan müsnedün ileyh, meânî ilminin de incelediği konular kapsamındadır. Fakat nahivciler, müsnedün ileyhi fâil ve mübtedâ konuları içerisinde ele almışlardır. Nahivcilerin ele aldığı şekliyle mübtedâ ve fâil müsnedün ileyh olabileceği

⁹⁸ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *Kitâbu't-ta'rifât* (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'Arabî 1405), 23; Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, 10; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 162; Recep Şentürk, “İsnad”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (25 Nisan 2020); Ali Karataş, “Kur’ân’daki Yüklemlerin (Müsnedlerin) İsim ve Fiil Olarak Kullanımları ve Bazı Meâllere Yansıma Sorunu”, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8 (Eylül 2017), 155.

⁹⁹ Ebû Sa’îd el-Hasan b. ‘Abdullâh b. el-Sîrâfî, *Şerhu kitâbi sîbeveyh* (Beyrût: 2008), 1/173.

¹⁰⁰ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 7; Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sîbeveyh*, 1/173; Muhammed bin Abdurrahim el-Meylânî, *Şerhu'l-muğnî* (İstanbul: Şîfa Yayınevi, 2012), 10; Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. ‘Abdullâh İbn Yûsuf Cemâleddîn İbn Hişâm, *Şerhu katru'n-nedâ ve bellu's-sadâ* (Kahire: y.y., 1383 h.), 116-117.

¹⁰¹ Nevâsîh; İsim cümlesinin başına gelip, mübtedâ ve haberin hem ismini hem de harekesini değiştiren fiil ve harflerdir. Bunlardan fiil olanlar, أَفْعَالُ النَّاقِصَةِ diye kısaca ifade edilen أَحْوَاثُهَا “kane ve benzerleri”, أَفْعَالُ الْمُقَارَبَةِ olarak bilinen “kade ve benzerleri” ve أَفْعَالُ الْقُلُوبِ “zanne ve benzerleri” dir. Harf olanları ise; أَحْرُوفُ الْمُشَبَّهَةِ بِالْفِعْلِ, “lâ” ve “mâ” ye benzeyen أَلْحُرُوفُ الْمُشَبَّهَةُ بِالْفِعْلِ olarak ifade edilen أَحْوَاثُهَا “inne ve benzerleri” ve لا النافية للجنس la umumi olumsuzluk bildiren لا “lâ” dır. Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, 36-41; 64-67; 196-205; 212; ; İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 10-13; 147; 170.

gibi كَانَ, كَانَ vb. nevâsîhın isimleri de müsnedün ileyh olmaktadır.¹⁰² Meânî ilmi, müsnedün ileyhın cümle içerisindeki konum ve durumuna göre muktezâ-yı hâle uygun olup olmadığıyla ilgilenilmektedir.¹⁰³ Bu durumlar, müsnedün ileyhın zikredilmesi, hazfedilmesi, zamir, özel isim, işaret ismi, ismi mevsûl, nekra ve sıfat olması izâfetle marife gelmesi, tekit edilmesi, bedel alması, sonrasında zamiri fasıl gelmesi, atıf alması, başta gelmesi (takdim) ve sonda gelmesi (tehir) olarak sıralanabilir.¹⁰⁴ Biz burada sıkça kullanılanları ele almaya çalışacağız.

2.1.1.1. Zikredilmesi ve Hazfedilmesi

Müsnedün ileyh, bazen hazfedilebilmekle birlikte genellikle açıkça zikredilmektedir. Zira bir anlama delalet eden her lafız zikredilmeyi hak eder.¹⁰⁵ Fakat müsnedün ileyh bazen hazfedilebilecek durumdayken de muhatabın zihnine mânânın tam olarak yerleştirilebilmesi, muhatabın anlama problemi olması, sözün uzamasını isteme, alay etme ve saygı göstergesi gibi gerekçelerle açıkça zikredilmektedir.¹⁰⁶ Örneğin أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ “*Rableri tarafından gösterilen doğru yol üzerinde olanlar ancak onlardır ve kurtuluşa erecek kişiler olduğunu vurgulamış, hidâyet üzere olanların aynı zamanda kurtuluşa erecek kişiler olduğunu vurgulamış, dolayısıyla muhatabın zihninde anlamın tam olarak yerleşmesinin sağlanabilmesi için hazfedilmesi mümkün olmasına rağmen tekrar zikredilmiştir.*¹⁰⁷ âyetinde geçen أُولَئِكَ ifadesi,¹⁰⁸

Yukarıda da ifade etmiş olduğumuz gibi aslolan, müsnedün ileyhın zikredilmesidir. Fakat bununla birlikte birtakım karineler sebebiyle hazfedilebildiği durumlar da bulunmaktadır. Şâyet anlatılmak istenen kısa ifadelerle anlatılabiliyor ve bu yapı da cümlelerin edebiliğini bozmuyorsa bu tür hazifler edebiyatçılar tarafından tercih sebebidir. Bu çeşit hazifler Arap dilinde de çokça kullanılmaktadır.¹⁰⁹ Müsnedün ileyh, zaman darlığı, cümleye

¹⁰² Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 7; Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sîbeveyh*, 1/173; Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, 10.

¹⁰³ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 99; Hikmet Akdemir, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi* (İzmir: Nil Yayınları, 1999), 260; Cüneyt Eren-Vecih Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014), 190.

¹⁰⁴ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 101-138; Kazvînî, *el-İzâh*, 39-40; Kazvînî, *Telhîs*, 10-21; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 177-200; Bahâ'uddîn Ahmed b. 'Alî b. 'Abdilkâfi el-Misrî es-Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh fî şerhi telhîsi'l-miftâh* (Beyrût: 2003), 1/156.

¹⁰⁵ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 101; Kazvînî, *el-İzâh*, 40; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/161.

¹⁰⁶ Kazvînî, *el-İzâh*, 39-40; Kazvînî, *Telhîs*, 11; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 177; Teftâzânî, *Muhtasar*, 58; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/161-163.

¹⁰⁷ el-Bakara, 2/5.

¹⁰⁸ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 101; Kazvînî, *el-İzâh*, 46; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 183.

¹⁰⁹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 104; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/156.

kınama anlamı yükleme, müsnedün ileyhın cümlelerin akışından anlaşılması veya herkes tarafından biliniyor olması gibi gerekçelerle hazfedilmektedir.¹¹⁰ Örneğin **عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ** ¹¹⁰ Örneğin “Gizliyi ve açığı bilendir.”¹¹¹ âyetinde gizliyi de açığı da bilen Allah olduğu herkes tarafından bilindiği ve hazfedildiği takdirde de anlaşılma problemi yaşanmadığı için mübtedâ konumundaki **اللَّهُ** “Allah” lafzı hazfedilmiştir.¹¹²

2.1.1.2. Takdim ve Tehir Etmesi

Müsnedün ileyhın asıl konumu müsnele tekaddüm etmesi yani başta gelmesidir.¹¹³ Müsnedün ileyh, sevindirici haberi biran önce verme, üzücü haberi hemen söyleme, mânâyı pekiştirme ve müsnele konusunda zihinde merak uyandırma gibi gayelerle başta gelebilmektedir.¹¹⁴ Örneğin **جَنَّاتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا** “...Girecekleri adn cennetleridir.”¹¹⁵ âyetindeki müsnedün ileyh olan **جَنَّاتٍ عَدْنٍ** ifadesi sevindirici haberin bir an önce verilmesi gayesiyle müsnele konumundaki **يَدْخُلُونَهَا** fiilinden önce zikredilmiştir.

Müsnele tekaddüm etmesi gereken yerlerde müsnedün ileyh de tehir edecek yani müsneleden sonra gelecektir.¹¹⁶ Müsnele önde gelmesini gerektiren durumları ilgili başlık altında ele alacağız. Burada müsnedün ileyhın sonra gelmesine örnek olarak **لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ** “Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin hükümranlığı Allah’a aittir.”¹¹⁷ âyetini verebiliriz. Zira âyette müsnedün ileyh konumunda olan mübtedâ **مُلْكُ السَّمَوَاتِ** müsnele konumunda olan haberden **لِلَّهِ** önce getirilmiştir. Dolayısıyla âyette “Başkasına değil sadece Allah’a aittir.” anlamını veren müsnele müsnedün ileyhe tahsisi söz konusudur.¹¹⁸ Kanaatimizce ilgili tahsis anlamının tam olarak yansıtılabilmesi için meâle “yalnızca” veya “ancak” tarzında bir ifade eklenmesi gerekmektedir.

¹¹⁰ Kazvînî, *el-Îzâh*, 39; Kazvînî, *Telhîs*, 10; Teftâzânî, *Muhtasar*, 56; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, 1/156-160.

¹¹¹ el-A’râf, 6/73.

¹¹² Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 104; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 7/309.

¹¹³ Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 103; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, 1/232.

¹¹⁴ Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 124; Kazvînî, *el-Îzâh*, 65; Kazvînî, *Telhîs*, 15; Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm*, 194; Teftâzânî, *Muhtasar*, 85; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, 1/232-233; Kazvînî, *Telhîs*, 18.

¹¹⁵ er-Ra’d, 13/23.

¹¹⁶ Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 126; Kazvînî, *el-Îzâh*, 66; Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm*, 196; Teftâzânî, *Muhtasar*, 105; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, 1/264.

¹¹⁷ el-Mâide, 5/120.

¹¹⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 7/120.

2.1.1.3. Marife ve Nekra Olması

Müsnedün ileyh, duruma göre marife veya nekra olarak getirilebilmektedir. Fakat her iki durumun tercih edilmesi de bir takım sebeplere matuftur.

Çokça yolları ve farklı manaları bulunmakla birlikte müsnedin ileyhın marife olarak kullanıldığı durumlar ve anlamları şu şekilde özetlenebilir;

1. Müsnedin ileyhın birinci, ikinci veya üçüncü şahsa delalet edecek olması sebebiyle zamirle marife olması.
2. Müsnedün ileyhın, kendisine değer verilmesi, küçümsenmesi, zikredilmesinden hoşnut olunması gibi sebeplerle özel isimle marife olması.
3. Müsnedün ileyhın, yakın mı yoksa uzak mı olduğunu belirten gerekli ismi işaretle, müsnedün ileyhe değer verildiğini göstermek için yakın ismi işaretle, tahkir etmek için yakında olmasına rağmen uzak ismi işaretle, uzak olmasına rağmen kıymet gösterildiği yansıtmak için yakın ismi işaretle marife yapılması.
4. Müsnedün ileyhın, zikredilmesinin hoş görülmemesi, muhataptan başka kimsenin anlamasının istenmemesi, kınanmak istenmesi veya kapalı (mübhem) bırakılmak istenmesi sebebiyle ismi mevsul ile marife olması.
5. Müsnedün ileyhın, kendisinden önceden açıkça veya kinayeli bir şekilde bahsedilmiş olması, hali hazırda var olan veya muhatabın zihninde yer tutan bir şeye delalet etmesi, bir şeyin fertlerine bakılmaksızın cinse veya bir cins içinde bilinmeyen bir ferde yahut bir cinsin bütün fertlerine işaret etmesi gibi gerekçelerle harfî tarif ile marife olması.
6. Müsnedün ileyhın, muzafın ve muzafun ileyhın şanının yüceltilmek istenmesi veya tahkir edilmek istenmesi, ifadenin kısaltılmak istenmesi gibi gerekçelerle izafetle marife olması.¹¹⁹

Söz gelimi هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلْبَيِّ هِيَ أَقْوَمُ “*Kuşkusuz bu Kur’an en doğru olana iletir.*”¹²⁰ âyetinde Kur’ân’ın şanının yüceltilmesi için müsnedün ileyhın marife olması tercih edilmiştir.¹²¹ Bu marifelikte yukarıda bahsettiğimiz üzere müsnedün ileyhe değer verildiğini göstermek üzere yakın için kullanılan ismi işaretlerden هَذَا ile yapılmıştır. Bir

¹¹⁹ Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 108-121; Kazvînî, *el-Îzâh*, 41-49; Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm*, 178-187.

¹²⁰ el-Îsrâ, 17/9.

¹²¹ Kazvînî, *el-Îzâh*, 43.

başka örnek olan *فَعَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ* "...deniz onları amansızca sarıverdi."¹²² âyetinde ise müsnedün ileyh firavun ve ordusunun boğulmasına sebep olan dalganın büyüklüğüne dikkat çekmek üzere *مَا* ismi mefulü ile marife olarak getirilmiştir.¹²³

Müsnedün ileyhın nekra gelmesinin de tekil ve cins mana ifade etme, tazim veya tahkir etme, taklil (azlık) veya teksir (çokluk) manası kazandırma gibi birçok sebebi bulunmaktadır.¹²⁴ Örneğin *وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ* "*Sana yalancı diyorlarsa (bilesin ki) senden önceki peygamberler de yalancılıkla itham edilmişlerdir.*"¹²⁵ âyetinde müsnedün ileyh konumundaki *رُسُلٌ* kelimesi, çok sayıda peygamberin yalanlanmaya maruz kaldığı manasında çokluk ifade etmesi için nekra olarak kullanılmıştır.¹²⁶ Başka bir örnek olan *وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ* "*Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür.*"¹²⁷ âyetinde ise az bile olsa Allah rızasının bütün mükâfat ve nimetlerden üstün olduğunun vurgulanması için müsnedün ileyh konumundaki *رِضْوَانٌ* kelimesi, azlık manasıyla nekra olarak getirilmiştir.¹²⁸

2.1.1.4. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

"Andolsun ki onların çoğu hakkında o söz (azap) gerçekleşecektir; çünkü onlar iman etmeyecekler."¹²⁹

Bu âyette mübtedâ olan müsnedün ileyh *هُمْ* mânayı pekiştirmek ve "onların" iman etmeyeceklerini vurgulamak amacıyla haber olan müsned konumundaki *لَا يُؤْمِنُونَ* fiilinin önüne alınarak başta getirilmiştir.¹³⁰

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ

¹²² Tâhâ, 20/78.

¹²³ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 112.

¹²⁴ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 121-122; Kazvînî, *el-Îzâh*, 49-52; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 191-194.

¹²⁵ el-Fâtır, 35/4.

¹²⁶ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 121; Kazvînî, *el-Îzâh*, 50.

¹²⁷ et-Tevbe, 9/72.

¹²⁸ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 121; Kazvînî, *el-Îzâh*, 50.

¹²⁹ Yâsîn, 36/7.

¹³⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 222.

“O sırada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi; şöyle dedi: "Ey kavmim! Bu elçilere uyun.”¹³¹

Kur’ân-ı Kerim’de marife olabilecekken nekra olarak getirilmiş kelime çoktur. Bu durumun çokluk veya azlık bildirme, şanını yüceltme, bilinmesini istememe, bilinmesine gerek duymama, değersiz görme gibi birçok sebebi bulunmaktadır. Bu âyette geçen رَجُلٌ kelimesi, kendisinden haber verilen kişi, imanını izhar etmesi ve elçilere tâbi olması sebebiyle kendi kavmi tarafından şehit edildiği için tâzim/şanını yüceltme amaçlı nekra olarak getirilmiştir.¹³² O kadar ki Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), nekra olarak kullanılan رَجُلٌ ifadesini الرُّجُولِيَّةِ “Adamlıkta kemâle ermiş” diye tercüme edebileceğimiz bir şekilde formüle edilebileceğini söylemiştir.¹³³

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ

“Ona, "Cennete gir" denildi... Keşke kavmim bilseydi!" dedi.”¹³⁴

Müsnedün ileyhın zikredilmemesinin malum olması, bilinmesinin istenmemesi, bilinmesinin bir faydasının olmayacağının düşünülmesi gibi birçok sebebi vardır. Bu âyette meçhul formatta getirilen قِيلَ fiili, müsnedün ileyhi olan fâilinin ölüm meleği veya Allah olduğu¹³⁵ malum olması sebebiyle meçhul olarak getirilmiş yani müsnedün ileyhı hazfedilmiştir. Ayrıca buradaki diğer bir gaye de “cennete gir” ifadesini kimin söylediğinden ziyade gönderilen elçilere iman edip onlara destek olana verilecek olan mükâfata ve aksi tavır sergileyenlerin neyi kaybettiklerine dikkat çekmek olabilir. Bu sebeple verilmek istenen mesaj gölgede kalmasın diye fail hazfedilerek fiil meçhul formda getirilmiştir.

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

“Ne güneşin aya yetişip çatması uygundur ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzüp gider.”¹³⁶

¹³¹ Yâsîn, 36/20.

¹³² Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/401; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/370; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 11/398.

¹³³ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Ömer et-Teymî er-Râzî *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 26:48.

¹³⁴ Yâsîn, 36/26.

¹³⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/370; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 11/400.

¹³⁶ Yâsîn, 36/40.

Bu âyette mübtedâ olan müsnedün ileyh الشَّمْسُ nefyedilen hükmün daha kuvvetli bir şekilde ifade edilebilmesi için önce getirilmiş yani tekaddüm etmiştir.¹³⁷ Bu sebeple âyetin meâli, “güneş aya yetişemez, gece de gündüzü geçemez” şeklinde değil cümleye pekiştirme anlamı katan “ne... ne de” kalıbı kullanılarak yukarıya aldığımız şekilde verilmiştir.

وَإِنْ تَشَاءُ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيحَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ

“Dilesek onları suda boğarız, kimse de onların yardımına koşamaz ve artık kurtarılamazlar.”¹³⁸

Bu âyette müsnedün ileyh olan هُمْ lafzı mânanın pekiştirilip hiçbir şekilde kurtarılamayacaklarının ifade edilmesi için müsned olan يُنْقَذُونَ fiilinden önce getirilmiştir.¹³⁹

مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ

“Onlar, besbelli ki, birbirleriyle uğraşırken kendilerini ansızın yakalayacak korkunç bir sesi bekliyorlar!”¹⁴⁰

Bu âyette müsnedün ileyh olan هُمْ anlamın pekiştirilip azabın onları mutlaka yakalayacağını ifade etmek için müsned olan يَخِصِّمُونَ kelimesinden önce getirilmiş yani müsnedün ileyh takdim etmiştir.¹⁴¹

سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ

“Engin merhamet sahibi rabden gelen söz şu olacak: "Selâm size!"”¹⁴²

Bu âyette mübtedâ konumundaki müsnedün ileyh سَلَامٌ verilecek olan selamın ne denli kıymetli olduğunu ifade sadedinde tâzim amacı ile nekra getirilmiştir.¹⁴³

¹³⁷ Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 24/65; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr* (İstanbul: Mektebetü Yâsîn, 2010), 2/770.

¹³⁸ Yâsîn, 36/43.

¹³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/29.

¹⁴⁰ Yâsîn, 36/49.

¹⁴¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/35.

¹⁴² Yâsîn, 36/58.

¹⁴³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/44.

2.1.2. Müsnedin Durumları

Müsned, cümlede kendisinden bahsedilen, haber verilen ögedir. Mübtedânın haberi, tam fiil, fiilin yerine kâim olan masdar veya fiil gibi amel edebilen lafızlar ve *إِنَّ، كَانَ* vb. nevâsîhın haberleri müsned olarak gelmektedir.¹⁴⁴ Müsned de müsnedün ileyh gibi farklı şekillerde gelmekte ve yine aynı şekilde bu farklı kullanımların da bir gayesi bulunmaktadır.¹⁴⁵ Bu farklı durumları müsnedin zikredilmesi, hazfedilmesi, fiil olması, ma'mullerle sınırlandırılması, şartla sınırlandırılması, isim olması, nekra olması, marife olması, başta gelmesi (takdim) ve sonda gelmesi (tehir) şeklinde sayabiliriz. Yine burada da sıklıkla kullanılanlara örnekleriyle birlikte temas etmeye çalışacağız.

2.1.2.1. Zikredilmesi ve Hazfedilmesi

Müsnedin hazfedilmesini gerektirecek bir sebep olmadıkça açıkça zikredilmesi esastır.¹⁴⁶ Müsned zikredilirken de söylenen söze tekit katma, muhatabın dikkat ve anlayış eksikliğini giderme, müsnedin süreklilik veya yenilenme bildirdiğini izhar etme gibi belli gaye ve mânalar için zikredilmektedir.¹⁴⁷ Örneğin *إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ* “Münafıklar Allah’a oyun etmeye kalkışıyorlar. Hâlbuki Allah onların oyunlarını kendi başlarına çevirmektedir.”¹⁴⁸ âyetinde zikri geçen *يُخَادِعُونَ* yenilenme ifade eden yani üç zamandan biriyle sınırlanabilen bir müsned iken *خَادِعُهُمْ* lafzı ise hiçbir zamanla kayıtlı maksızın süreklilik ifade eden müsned olarak kullanılmıştır.¹⁴⁹ Burada müsnedin zikredilmesi süreklilik bildirdiğini izhar içindir.

Müsned, hazfedilen kısma delalet edecek bir karine bulunması, zikredildiği durumda fazladan sözün uzaması ve yaygın kullanıma hazıflı şeklin uygun olması gibi durumlarda hazfedilmektedir. Fakat unutulmamalı ki bu gibi durumlarda müsned lafzen hazfedilmekle birlikte mânası cümlede bulunmaya devam etmektedir.¹⁵⁰ Örneğin *أَنَّ اللَّهَ*

¹⁴⁴ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 131; Eren- Uzunoglu, *Belâgat Terimleri*, 189.

¹⁴⁵ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 131; Kazvînî, *el-Îzâh*, 74; Kazvînî, *Telhîs*, 21-25; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 205.

¹⁴⁶ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 133; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 207; Teftâzânî, *Muhtasar*, 125; Subkî, *‘Arûsu'l-Efrâh*, 1/311.

¹⁴⁷ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 131; Kazvînî, *el-Îzâh*, 78; Kazvînî, *Telhîs*, 22; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 207; 125; Subkî, *‘Arûsu'l-Efrâh*, 1/311-313.

¹⁴⁸ en-Nisa, 4/142.

¹⁴⁹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 133.

¹⁵⁰ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 133-134; Kazvînî, *el-Îzâh*, 77; Kazvînî, *Telhîs*, 21; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 206; Teftâzânî, *Muhtasar*, 121; Subkî, *‘Arûsu'l-Efrâh*, 1/307.

”¹⁵¹“Allah ve resulünün müşriklerle hiçbir bağı yoktur!”¹⁵¹ âyetinde بِرِّي lafzı, وَرَسُولُهُ ifadesinden sonra tekrar getirilebilecekken fazladan sözün uzamaması ve mânânın bu şekilde de anlaşılması sebebiyle hazfedilmiştir.¹⁵² Meâlden de anlaşılacağı üzere müsned konumdaki ikinci بِرِّي lafzı her ne kadar hazfedilmiş olsa da cümledeki anlamını korumaktadır.

2.1.2.2. Takdim Etmesi

İsim cümlesinde müsnedin tehir etmesi yani sonda gelmesi ana ilke olmakla birlikte, müsnedin başta gelmesi zorunlu olan lafızlardan olması, cümle içerisinde âmil konumunda olması, müsnedün ileyhin müsnele hasredilmesi, müsnedin müsnedün ileyhe tahsis edilmesi, müsnedin müsnedün ileyhin sıfatı olmayıp haberi olduğunun izhar edilmesi, müsnedün ileyh konusunda merak uyandırma gibi sebeplere binaen müsned bazen müsnedün ileyhten önce gelmektedir.¹⁵³ Örneğin لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ “Sizin dininiz size, benim dinim banadır.”¹⁵⁴ âyetinde لَكُمْ دِينُكُمْ gelebilecek iken müsned, müsnedün ileyhten önce getirilerek دِينُكُمْ مَقْصُورٌ عَلَيَّ “Sizin dininiz size mahsustur. Benim dinim bana mahsustur.” denmiş yani müsnedün ileyhin müsnele maksûr/mahsûs olduğu ifade edilmiştir.¹⁵⁵

2.1.2.3. Marife ve Nekra Olması

Müsned, muhatabın bildiği bir meseleye bilmediği bir durumun isnat edilmesi, müsnedin müsnedün ileyhe tahsis edilmesi gibi gerekçelerle marife olarak gelebilmektedir.¹⁵⁶ Örneğin عَمَرَ الْكَرِيمِ “Ömer cömerttir.” ifadesi müsnedün ileyhin marife olması hasebiyle ya hakiki manada tahsis için kullanılmış olup “Ömer tek cömerttir.” yahut mübalağa amacıyla kullanılmış olup “Ömer çok cömerttir.” anlamına gelmektedir.

Müsned bazı durumlarda da nekra olarak gelmektedir. Bu durumlar, tahsis manası kastedilmemesi, müsnedün ileyhin tazimi veya tahkiri kastedilmesi, müsnedin tefhimi (şanını yüceltme) hedeflenmesi, cümlede ifade edilen mananın pekiştirilmek istenmesi

¹⁵¹ et-Tevbe, 9/3.

¹⁵² Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 133.

¹⁵³ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 136; Kazvînî, *el-Îzâh*, 87-88; Kazvînî, *Telhîs*, 25; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 219; Teftâzânî, *Muhtasar*, 154; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/369.

¹⁵⁴ el-Kâfirûn, 109/8.

¹⁵⁵ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 136; Kazvînî, *el-Îzâh*, 87; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 219.

¹⁵⁶ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 135; Kazvînî, *el-Îzâh*, 84-86.

şeklinde özetlenebilir.¹⁵⁷ Söz gelimi هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ “O, gûnahtan sakınanlar için bir rehberdir.” âyetinde geçen müsned konumundaki هُدًى kelimesi tefhim gayesiyle nekra getirilmiştir.¹⁵⁸

2.1.2.4. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri

وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ

“Onlar için ölü toprak açık bir kanıttır. Ona can verdik ve ondan taneler çıkardık; işte bundan (ekmek vb. yapıp) yiyorlar.”¹⁵⁹

وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ

“Gece de onlar için açık bir kanıttır. Gündüzü ondan çekip alırsız da karanlıkta kalıverirler.”¹⁶⁰

وَآيَةٌ لَهُمُ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ

“Onları ve nesillerini yüklü gemide taşımamız kendileri için açık bir kanıttır.”¹⁶¹

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız üzere müsned, anlamın pekiştirilmesi, cümleye tayin ve tahsis manası verilmek istenmemesi ve müsnedün ileyhin tazim, tahkir veya taklili kastedilmesi durumlarında nekra olarak getirilmektedir. Yukarıda yer alan üç âyette de müsned konumunda bulunan وَآيَةٌ kelimesi anlamın kuvvetlendirilmesi ve tefhim maksadıyla nekra olarak kullanılmış, kendisine gösterilen ihtimam sebebiyle de mukaddem haber olarak mübtedâdan önce getirilmiştir.¹⁶² Meâllerde bahsi geçen kelimenin tercümesinde “Açık bir kanıttır.” şeklinde verilmiş olan ifade özellikle de pekiştirme anlamını yansıtmak içindir.

وَأَنِ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

“Bana kulluk edin, doğru yol budur.”¹⁶³

¹⁵⁷ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 135; Kazvînî, *el-Îzâh*, 85.

¹⁵⁸ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 135; Kazvînî, *el-Îzâh*, 85.

¹⁵⁹ Yâsîn, 36/33.

¹⁶⁰ Yâsîn, 36/37.

¹⁶¹ Yâsîn, 36/41.

¹⁶² Ebu's-Su'ûd, *Îrşâdu'l-Âkili's-Selîm*, 7/166; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/770; Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 24/64.

¹⁶³ Yâsîn, 36/61.

Bu âyette haber olarak getirilen müsned konumundaki صِرَاطُ ifadesi, tâzim ve yüceltme gayesiyle nekra olarak getirilmiştir.¹⁶⁴ Kanaatimizce âyette nekra olarak getirilmiş olan صِرَاطُ kelimesi “doğru yol” şeklinde değil de “dosdoğru yol” olarak çevrilseydi nekranın taşımış olduğu tazim anlamını yansıtmaması bakımında daha uygun olacaktı.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ (٧٨) قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

“Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor ve “Şu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş?” diyor. De ki: “Onları ilk başta yaratmış olan diriltecek. O yaratmanın her türlüşünü bilir.”¹⁶⁵

Peş peşe gelmiş bu âyetlerin ikincisinde geçen يُحْيِيهَا kelimesi zikredilme zorunluluğu olmamasına rağmen muhatabın مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ sorusuna verilen cevabın tekitli bir cevap niteliğinde olabilmesi için getirilmiştir.¹⁶⁶ Zira ikinci defa zikredilen يُحْيِيهَا kelimesi olmaksızın “ilk başta yaratmış olan” diyerek de cevap verilmiş olabilirdi ve böylece anlam da tamamlanmış olurdu. Fakat iman esaslarının en önemlilerinden olan tekrar dirilmeyi yani âhîret hayatını inkârı hedefleyen bu soruya anlamı tekitli bir cevap daha yerinde olacağı için -zorunlu olmamasına rağmen- müsned zikredilmek sûretiyle bu pekiştirme sağlanmıştır.

2.1.3. Fiilin Müteallakları

Bir şeye asılı olmak, yapışmak, tutunmak, bağlanmak, ilgili olmak gibi mânalara gelen عُلُقُ kökünden gelmektedir.¹⁶⁷ Nahiv ıstılahında zarfların ve câr-mecrûrun fiil veya şibh-i fiil ile olan bağlantısını ifade eder. Zarf ve câr-mecrûr için alâkalı, irtibatlı mânasına gelen müteallık الْمُتَعَلِّقُ, mecrûrun irtibatlı olduğu fiil veya şibh-i fiil için ise kendisiyle irtibatlı olunan mânasında müteallak الْمُتَعَلِّقُ ıstılahı kullanılır.¹⁶⁸ Müteallık ile müteallak arasında var olan irtibat, tıpkı parça ile bütün arasında var olan irtibat gibidir. Bizim burada ele alacağımız müteallaklardan kastımız,

¹⁶⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/48; Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 24/124; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 12/40.

¹⁶⁵ Yâsîn, 36/78-79.

¹⁶⁶ Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/317; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 133.

¹⁶⁷ İbrahim Mustafa vd., “alg”, *el-Mu'cemu'l-Vasît* (Kahire: Dâru'd-Da've, ts.) 2/622.

¹⁶⁸ Ali Rıza Kaşeli- Bekir Sırmabıyıkoglu, *Mecmûatü Havâşî Molla Câmi* (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2010) 2/687-688.

müsned ve müsnedün ileyhın dışında başta mef'ûl olmak üzere cümle kurulumunda var olan diğerk öğelerin fiille olan irtibatları bağlamındaki farklı sûretleridir.

2.1.3.1. Malum Fiilin Meçhul Olarak Kullanılması

Fiilin malum olarak kullanılması asıl olmakla birlikte bazen meçhul olarak da kullanılmaktadır. Fiilin fâilinin hafzedilmiş şekilde meçhul getirilmesi; fâilin biliniyor olması, fâilin belirsiz olması, fâilin açığa çıkarılmasından korkulması ve fâilin küçümsenmek istenmesi gibi sebeplere dayanmaktadır.¹⁶⁹ Örneğın وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا¹⁷⁰ “...İnsan zayıf yaratılmıştır.”¹⁷⁰ âyetinde yaratanın Allah olduğı herkesçe bilinen bir hakikat olması sebebiyle fâil gizli tutularak fiil meçhul formda getirilmiştir.¹⁷¹

2.1.3.2. Mef'ûlün Zikredilmemesi

Müteaddî (geçişli) fiillerin mef'ûllerinin açıkça zikredilmesi gerekmektedir. Zira müteaddî fiili lazım (geçişsiz) fiilden ayıran da budur. Bu kurala istinaden cümle genellikle müteaddî gelmekle birlikte bazı durumlarda fiil geçişli bir fiil olmasına rağmen mef'ûl açıkça zikredilmeyip mâna itibariyle cümlede var olduğı kabul edilir. Mef'ûlün takdiri gelmesini sağlayan durumlar başlıca şunlardır; daha sonra gelen bir lafızdan anlaşılıyor olması, sözün uzatılmasının istenememesi, kısa ifadelerle genel mâna kastetme (tamîm), muhatabın mef'ûlü bilmesini istememe.¹⁷² Örnek verilecek olursa وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى دَارِ السَّلَامِ¹⁷³ “Allah esenlik yurduna çağırıyor.”¹⁷³ âyetinde mef'ûl zikredilmeyerek herkesi kuşatıcı bir ifade olması sağlanmıştır. Böylelikle âyette كُلُّ وَاحِدٍ¹⁷⁴ takdiriyle “Allah herkesi esenlik yurduna çağırıyor.” denilmek istenmiştir.¹⁷⁴ Bu manayı yansıtmak adına bazı meâllerde ilgili kısım “Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor” ve “Allah insanı/insanları esenlik yurduna çağırıyor” gibi ifadelerle meful takdir edilerek zikredilmiştir. Kanaatimizce doğrusu da budur.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 163; Kazvînî, *el-Îzâh*, 89.

¹⁷⁰ en-Nisa, 4/28.

¹⁷¹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 163.

¹⁷² Kazvînî, *el-Îzâh*, 227-230; Kazvînî, *Telhîs*, 27; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/376-379.

¹⁷³ Yûnus, 10/25.

¹⁷⁴ Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/377; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 228.

¹⁷⁵ Türkçe Kur'an Meâlleri, Yûnus, 10/25.

2.1.3.3. Mef'ûlün Fiilin Önüne Geçmesi

Mef'ûlün fiilden sonra gelmesi gerekmektedir. Fakat fiilin mef'ûle tahsisi, mef'ûle verilen değerin izharı gibi sebeplerle bazen mef'ûl fiilden önce getirilmektedir.¹⁷⁶ Örneğin; إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ “(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.”¹⁷⁷ âyetinde mef'ûl, ibadetin sadece Allah’a mahsus olduğunu belirtmek için fiilden önce getirilmiştir.¹⁷⁸ Meâl kısmındaki “ancak” ve “yalnız” ifadeleri de mef'ûlün öne geçme sebebi olan tahsis anlamının verilmesi için zikredilmiştir. Mef'ûl fiilinden önce getirilmiş olmasa idi mâna, “Sana kulluk eder ve senden yardım dileriz.” olacaktı.

2.1.3.4. Ma'mûllerin Kendi Aralarında Birbirlerinin Önüne Geçmesi

Fiil cümlesindeki ma'mûller, kendi aralarında fiil, fâil, birinci mef'ûlün bih, ikinci mef'ûlün bih, mef'ûlü meâh, mef'ûlü mutlak, mef'ûlün fih, hal, mef'ûlün leh olmak üzere belli bir sıralama içerisinden gelmektedir. Fakat vurgulanmak istenen ma'mûlün öncelenmesi, yanlış anlaşılmanın engellenmesi, fâsıla/seci/kafiye uyumlarının bozulmasının önüne geçilmesi gibi gayelerle bu sıralama farklı şekillerde getirilebilmektedir.¹⁷⁹ Örneğin وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ “Cinleri Allah’a ortak koştular.”¹⁸⁰ âyetinde وَجَعَلُوا الْجِنَّ شُرَكَاءَ لِلَّهِ şeklinde bir sıralama olabilecekken Allah’a ortak koşmalarının ne derece büyük bir yanlış olduğunu vurgulamak için “Kime ortak koştuğunuzun farkında olun!” anlamında لِلَّهِ lafzı öne alınmıştır.¹⁸¹ Aynı zamanda ikisi de mef'ûl olan الْجِنَّ ve شُرَكَاءَ ifadelerinden شُرَكَاءَ lafzı “Ortak koştuktan sonra neyi ortak koşarsanız koşun bir önemi yok!” dercesine diğer mef'ûlün önüne alınmıştır.

2.1.3.5. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ

¹⁷⁶ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 163; Kazvînî, *el-Îzâh*, 94; Kazvînî, *Telhîs*, 28; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 231; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/379-380.

¹⁷⁷ el-Fatiha, 1/5.

¹⁷⁸ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 163; Kazvînî, *el-Îzâh*, 94; Kazvînî, *Telhîs*, 28; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 239; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/381.

¹⁷⁹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 164-165; Kazvînî, *el-Îzâh*, 96; Kazvînî, *Telhîs*, 28-29; Teftâzânî, *Muhtasar*, 170-172; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/389.

¹⁸⁰ el-En'âm, 6/100.

¹⁸¹ Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/390.

“Biz kendilerine iki kişi göndermiştik ama ikisini de yalancılıkla itham ettiler. Bunun üzerine bir üçüncüyle destekledik. Onlar "Biz size gönderilmiş elçileriz" dediler.”¹⁸²

Bu âyetteki mecrûr الْيَكْمُ ifadesi kendilerine gönderilen elçiler olma hadisesinin tekit edilmesi için muteallık olan مُرْسَلُونَ fiilinden önce getirilmiştir.¹⁸³ Aynı durum قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ “Rabbimiz biliyor ki dediler, Biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.”¹⁸⁴ âyetinde de müteallık olan الْيَكْمُ mecrûru, inne'nin haberi konumundaki müteallakı olan مُرْسَلُونَ fiilinin önüne alınmak sûretiyle gerçekleşmiştir. Böylece bu ifadeyle vurgu elçiye değil de elçinin gönderildiği topluluğa yapılmıştır. Burada amaç inkârcı toplumun dikkatini celbetmektir. Zira bu durumda elçiler adeta “bizi neden yalanlıyorsunuz ki biz size geldik bir başkasına değil” demiş olmaktadır.

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ

“O sırada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi; şöyle dedi: "Ey kavmim! Bu elçilere uyun.”¹⁸⁵

Bu âyette mecrûr konumundaki مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ ifadesi رَجُلٌ lafzından sonra getirilecek olsa bu mecrûr fâilin sılası gibi varsayılp anlam “o şehirli bir adam” şeklinde anlaşılabilirdi.¹⁸⁶ Hâlbuki âyetteki mecrûr ifade, fâilin değil fiilin sılası olup anlam meâlde verildiği gibidir. Dolayısıyla ifadenin âyette geçtiği şekliyle kullanılmış olması ortaya çıkabilecek anlam karışıklığını ortadan kaldırmıştır. Ayrıca ifadenin böyle kullanılmasıyla kavmini uyarmak için gelen şahsın bu durumu ne kadar önemseydiği vurgulanmak istenmiş de olabilir. Zira konuşurken bir işi ne kadar önemseyeceğimizi göstermek için kullandığımız yöntemlerden birisi de ne kadar uzaktan geldiğimizi dile getirmemizdir. Söz gelimi “Bu iş için taa nerelerden kalktım geldim.” şeklindeki kullanımlar, karşı tarafa ilgili uğraş veya işe ne kadar ehemmiyet gösterildiğini hissettirmek için kullanılmaktadır.

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

¹⁸² Yâsîn, 36/14.

¹⁸³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/360.

¹⁸⁴ Yâsîn, 36/16.

¹⁸⁵ Yâsîn, 36/20.

¹⁸⁶ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 164; Kazvînî, *el-İzâh*, 97 |Harârî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 23/499.

“O kullara yazıklar olsun! Kendilerine bir peygamber gelmeye görsün, onu mutlaka alaya alırlardı.”¹⁸⁷

Bu âyetteki mecrûr müteallak بِه, alay edilen kişinin elçi olması ve ona verilen ehemmiyet münasebetiyle müsned konumundaki müteallakı olan يَسْتَهْزِؤْنَ fiilinin önüne alınmıştır.¹⁸⁸

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

“Onlara ‘Önünüzdekinden ve ardınızdakinden sakının ki rahmet göresiniz’ dendiğinde (aldırış etmezler).”¹⁸⁹

Bu âyetteki قِيلَ fiili, ya peygamberin bu sözleri sarf etmiş olacağını yahut Kur’ân’da böyle dendiğini ifade etmek için meçhul formda getirilmiştir.¹⁹⁰

هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَكُونُونَ

“Kendileri ve eşleri gölgelik yerlerde, tahtlarına kurulacaklar.”¹⁹¹

Bu âyette cümleler arasındaki fâsıla uyumunun korunması için cümlede geçen mecrûr konumdaki فِي ظِلَالٍ ve عَلَى الْأَرَائِكِ müteallakları, haber konumundaki müsned müteallıkları فَاكْبَهُونَ ifadesinden önce zikredilmişlerdir.¹⁹² Zira bu âyetten önceki âyetin sonu فَاكْبَهُونَ şeklinde, sonraki âyet ise مَا يَدْعُونَ şeklinde bitmektedir. Peşi sıra gelmiş olan bu üç âyetin sonlarındaki uyumun bozulmaması için مُتَكُونُونَ ifadesi müteallaklarından sonraya alınmıştır.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ

“Yemyeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O’dur; işte ondan yakıp durmaktasınız.”¹⁹³

Bu âyetteki iki mecrûr müteallak olan لَكُمْ ve مِنَ الشَّجَرِ lafızları, ateşin kaynağının dikkat çekilmesi gereken bir şey olması ve bu duruma vurgu yapılmak istenmesi sebebiyle sarıh bir mef’ûl olarak gelen نَارًا ifadesinden önce getirilmiştir.¹⁹⁴

¹⁸⁷ Yâsîn, 36/30.

¹⁸⁸ İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 23/9.

¹⁸⁹ Yâsîn, 36/45.

¹⁹⁰ İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 23/30.

¹⁹¹ Yâsîn, 36/56.

¹⁹² Hararî, Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân, 24/124; Âlûsî, Rûhu'l-Me'ânî, 12/34.

¹⁹³ Yâsîn, 36/80.

¹⁹⁴ Âlûsî, Rûhu'l-Me'ânî, 12/54.

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Her şeyin egemenliği kendi elinde olan Allah bütün eksikliklerden uzaktır ve hepiniz sonunda O’na döndürüleceksiniz.”¹⁹⁵

Bu âyette mecrûr konumdaki إِلَيْهِ hem cümleler arasında var olan fâsılâya riâyet için hem de dönülecek olanın yine Allah olacağını vurgulamak için müteallakı olan تُرْجَعُونَ fiilinden önce getirilmiştir.¹⁹⁶

2.2. Haber

Haber, sözlükte bildirme, aktarma anlamlarına gelmektedir.¹⁹⁷ Terim olarak ise herhangi bir bilgi aktarılınca veya bir konuda hüküm verilince sözü söyleyene; onun bu sözü doğrudur veya yanlıştır denilebilen kelimeler demektir. Söylenen söz, gerçeği yansıtmıyor ise, onu söyleyen şahıs doğru sözlü, şâyet söylenen söz, gerçeği yansıtmıyor ise onu söyleyen şahıs yalancıdır.¹⁹⁸

2.2.1. Haber Cümlesinin Gayeleri

Haber cümlesinin fâide-i haber ve lâzım-ı fâide-i haber olmak üzere iki çeşidi vardır.¹⁹⁹ Karşıdaki kişiyi bilgilendirme amacıyla daha önce bilmediği bir hükmün aktarıldığı haber cümlesine fâide-i haber, karşıdakine daha önce bilmediği bir bilgiyi aktarmak maksadıyla değil, kendisinin de o haberi bildiğini göstermek amacıyla kurulan cümleye ise lâzım-ı fâide-i haber denir.²⁰⁰ Öğretmenin öğrencilere “Ankara, Türkiye’nin başkentidir.” dediğinde bu cümle, bu bilgiyi ilk defa duyanlar için fâide-i haber niteliğindedir. Zira o kişi bu bilgiyi ilk defa duymakta yani kendisine bilmediği bir şeyden haber verilmektedir. Bir babanın eve geç saatte gelen çocuğuna ertesi gün “Dün gece eve çok geç saatte

¹⁹⁵ Yâsîn, 36/83.

¹⁹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/80.

¹⁹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrut: Dâru's-Sâdır, ts). 1/170; Emîl Bedî' Yâkûb- Mîşâl Âsîdel, “hbr”, *el- Mu'cemu'l- Mufasssal, fi'l-Lugati ve'l-Edeb* (Nâb Mustafevî, 2011); Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 164; Cürçânî, *et-Ta'rifât*, 96; Eren- Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri*, 67.

¹⁹⁸ Bedî'- Âsî, “hbr”, 1/597; Ebû Bekr Abdülkâhîr b. Abdurrahmân b. Muhammed Cürçânî, *Delâilü'l-i'câz* (Kahire: Matbaatu'l- Medenî, 1992), 528-529; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/173-175, 1/166; Subkî, 'Arûsu'l-Efrâh, 1/100-106; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 55; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 270; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 72; Karataş, “Kur'an'daki Müsnedlerin Kullanımları”, 156.

¹⁹⁹ Kazvînî, *el-İzâh*, 27; Teftâzânî, *Muhtasar*, 37-38; Kazvînî, *Telhîs*, 7; Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l Kur'an* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996), 2/874-875; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 55; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 283; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 73.

²⁰⁰ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 57-58; el-Cürçânî, *Delâilü'l-i'câz*, 528-529; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/876; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 283; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 83.

geldin.” demesi veya bir işverenin işlerini aksatmadan çalışma gayretinde olan işçisine “İşlerini hiç aksatmıyorsun.” demesi ise bildiğinin izhar edilmesi anlamındaki lâzım-ı fâide-i haber türündendir.

Haber cümlesi bu iki kullanımın dışında bazen de mecazi olarak üzüntüyü dile getirme, güçsüzlüğü ifade etme, kınama, övünme, öğüt verme, uyarı ve alay etme gibi başka amaçlar için de kullanılmaktadır.²⁰¹

Örneğin; *كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ* “Her can ölümü tadacaktır.”²⁰² âyetindeki haber cümlesi, insanlara ölüm için her daim hazırlıklı olmalarını, ölümün hakikat olduğunun unutulmaması gerektiği gibi öğütler verme gayesiyle getirilmiştir.

Bir başka örnekte, Hz. Zekeriyâ (a.s.) âyette geçen *قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاسْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا* “Rabbim gerçekten kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı.”²⁰³ ifadeleriyle zayıf ve güçsüz olduğunu dile getirmek maksadıyla söylemek istediğini haber cümlesi formatında dile getirmiştir.²⁰⁴

Ebu'l Âlâ el-Maarrî Ahmed b. Abdullah ise şu mısralarında haber cümlesini övünme maksadıyla kullanmaktadır:²⁰⁵

و لي منطق لم يرض لي كنه منزلي على انني بين السماكين نازل

“Benim öyle bir dilim ve aklım var ki; benim gerçek makamıma razı olmuyor.

Hâlbuki ben iki yıldız arasında bulunuyorum.”

2.2.2. Haber Cümlesinin Çeşitleri

Belâgat ilmi, karşıdaki kişiye kişinin durumuna göre uygun kalıp ve ifadelerle söz aktarma sanatı olduğu için ifadelerin çeşitleri de muhataba göre şekillenmektedir. Bu

²⁰¹ Suyûtî, *el-İkân*, 2/876-879; Cürçânî, *Delâilü'l-İ'câz* 528-529; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 57-58; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/173-175; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 166; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 283; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 83-86.

²⁰² el-Enbiya, 21/35.

²⁰³ Meryem, 19/4.

²⁰⁴ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 56; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 281.

²⁰⁵ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 62; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 285.

sebeple meânî ilminde haber cümlesi, muhatabın durumu dikkate alınarak ibtidâî haber, talebî haber ve inkârî haber olmak üzere üç bölümde incelenmiştir.²⁰⁶

A. İbtidâî Haber

Aktarılacak ifade ile ilgili karşı tarafın herhangi bir şüphe veya inkârı bulunmadığı kanaatiyle, bu duruma uygun bir şekilde ifade edilen sözdür. Muhatabın söylenen söze yönelik bir tereddütü ve reddi söz konusu olmadığı için bu tür haber cümlesinin tekit yöntemlerinden birisiyle gelmesine gerek yoktur.²⁰⁷

“*Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür.*”²⁰⁸ âyet-i kerimesinin ve “*أَفْضَلُكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً*” “Sizin en fazilet sahibi olanınız, borç ödeme konusunda en iyi olanınızdır.”²⁰⁹ hadis-i şerifinin karşı tarafın şüphe ve itiraz ihtimali olmadığı kabulüyle tekit edatlarından hâli bir şekilde getirilmesi, ibtidâî haber cümlesine birer örnek niteliğindedir.

B. Talebî Haber

Aktarılacak ifade ile ilgili karşı tarafın herhangi bir şüphesi olduğu düşünülmesi sebebiyle bu duruma uygun bir şekilde ifade edilen sözdür. Muhatabın söylenen söze yönelik bir tereddütü olduğu veya sonradan bir şüphe oluşması ihtimali bulunduğu için bu tür haber cümlesinin bir tekit edatıyla gelmesi gerekmektedir.²¹⁰

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا

“İçinizden engelleyicileri ve size karşı nekeslik içinde arkadaşlarına, ‘Bize katılın’ diyenleri Allah çok iyi bilmektedir. Zaten bunların pek azı savaşa gelir.”²¹¹

Bu âyette fiilin başına قَدْ tekit edatı getirilerek muhatabın zihninde olan veya oluşabilecek olan şüpheler ortadan kaldırılmak istenmesi, talebî haber cümlesinin bir örneğidir.²¹²

²⁰⁶ Teftâzânî, *Muhtasar*, 39-40; Kazvînî, *el-Îzâh*, 27; Kazvînî, *Telhîs*, 7; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 170; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 57; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 295; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 73-74.

²⁰⁷ Teftâzânî, *Muhtasar*, 39-40; Kazvînî, *el-Îzâh*, 27; Kazvînî, *Telhîs*, 7; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 170; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 57; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 296; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 73.

²⁰⁸ el-Kehf, 18/46.

²⁰⁹ Buhârî, “Kitâbu'l-Hibe”, 24.

²¹⁰ Teftâzânî, *Muhtasar*, 39-40; Kazvînî, *el-Îzâh*, 27; Kazvînî, *Telhîs*, 7; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 170; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 57; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 296; 74.

²¹¹ el-Ahzâb, 33/18.

²¹² Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 293-294.

Meâl kısmındaki “çok iyi” ibaresi de bu tekit edatının cümleye katmış olduğu pekiştirme anlamını korumak için getirilmiştir.

C. İnkârî Haber

Aktarılacak ifadeyi karşı tarafın inkâr edeceği kesin bilinmesi sebebiyle bu duruma uygun bir şekilde ifade edilen sözdür. Muhatabın söylenen sözü kabul etmeyeceği bilindiği için sayılacak sözün karşıdaki kişinin inkârının boyutuna göre birden çok tekit edatıyla pekiştirilmesi gerekmektedir.²¹³

لَنُبَلِّغَنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ

“Andolsun ki mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz...”²¹⁴

Bu âyette olduğu gibi muhatap söylenenleri kabul etmiyor ve reddediyor ise muhatapı kabule sevk eden bazı üsluplar kullanılır. Bu örnekte tekit edatlarından ل “lâm” harfi kullanılarak muhataba durumun kesinliği ifade edilmiştir.²¹⁵ Tekit edatının cümle içerisinde karşıladığı mana ise tercümede “Andolsun ki” ifadesiyle sağlamıştır.

2.2.3. Haber Cümlesini Tekit İçin Kullanılan Edatlar

Karşı tarafa aktarılan ifade pekiştirilmek/tekit edilmek istenince birtakım edatlar kullanılarak bu pekiştirme gerçekleştirilmektedir. Haber cümlesini tekit etmek için kullanılan birçok edat vardır.²¹⁶ Onlardan bazıları şunlardır:

a. قَدْ

قَدْ harfi, haber cümlesini tekit için kullanılan edatlardandır. Arapçada قَدْ harfi, cümle başına iki mânadan birini ifade için getirilir. Bu mânalar şunlardır:

1. Mazi fiilinin başında geldiğinde tekit mânasını ifade eder.

Örneğin قَدْ جَاءَ الْمُعَلِّمُ Muhakkak öğretmen geldi.

²¹³ Teftâzânî, *Muhtasar*, 39; Kazvînî, *el-Îzâh*, 27; Kazvînî, *Telhîs*, 7; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 171; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 57; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 296; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/119; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 74-75.

²¹⁴ Âl-i 'İmrân, 3/186.

²¹⁵ Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 294.

²¹⁶ Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/178-182; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 296; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 75.

2. Muzâri fiilinin başında geldiğinde ihtimal mânasını ifade eder.

Örneğin قَدْ يَصْنُقُ الْكَذُوبُ Yalancı bazen doğru söyler. Yani doğru söyleme ihtimali vardır.²¹⁷

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ

“Müminler kesinlikle kurtuluşa ermiştir.”²¹⁸

Âyet-i kerimesinde قَدْ tekit edatı olarak kullanılmış ve mazi fiilin başına getirilerek fiilin anlamı pekiştirilmiştir. Meâlde geçen “kesinlikle” ifadesi de bu anlamı karşılamak için getirilmiştir.

b. Yemin Harfleri

Yemin harfleri olarak bilinen, “bâ, vâv ve te” harfleri de haber cümlesini tekit için kullanılan edatlardandır. Zira yemin etmekten maksat, yeminden sonra gelen haberin kesinliğini vurgulamaktır.²¹⁹

وَتَاللَّهِ لَا كَيْدَنَّ أَصْنَأَمَكُم بَعْدَ أَنْ تُولُوا مُدْبِرِينَ

“Allah’a yemin ederim ki siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!”²²⁰

Bu âyette kullanılmış olan و “vâv” yemin harfi cümledeki anlamı pekiştirmek amacıyla kullanılmıştır. Tercüme kısmının başında yer alan “Allah’a yemin ederim ki” şeklindeki yemin lafızları da bu pekiştirmenin cümle içerisindeki karşılığı olarak getirilmiştir.

c. Tekit Nûnları

Tekit nûnları da ن (nûn-u muhaffefe) ve ن (nûn-u müşeddede) haber cümlesini tekit için kullanılan edatlardandır.²²¹ Tekit amacıyla sıklıkla kullanılan bu edatlara şu âyeti örnek verebiliriz:

نَمْ لِنُسَلِّتْ يَوْمِنِ عَنِ النَّعِيمِ

²¹⁷Meylânî, Şerhu’l-Muğnî, 226; Hâlid b. Abdullah el-Ezherî, Mevsilu’t-tullâb ‘alâ kavâ’idi’l-i-râb (Beyrut: er-Risâle, 1996), 135; Akdemir, Belâğat Terimleri, 77.

²¹⁸ el-Mü’minûn, 23/1.

²¹⁹ Cârim- Emîn, el-Belâğatu’l Vâzıha, 296; Akdemir, Belâğat Terimleri, 78.

²²⁰ el-Enbiyâ, 21/57.

²²¹ Cârim- Emîn, el-Belâğatu’l Vâzıha, 296; Akdemir, Belâğat Terimleri, 79.

“Nihâyet o gün nimetlerden elbette sorguya çekileceksiniz.”²²²

Görüldüğü üzere fiili muzâriye bitişik olarak gelmiş olan ن (nûn-u müşeddede), âyete tekit anlamı katmaktadır. Meâlde bu mânayı karşılamak için “elbette” ifadesi kullanılmıştır.

d. Lâmu‘l-İbtidâ

Haber cümlesini tekit eden edatlardan biri de isim cümlesinin başına getirilmek sûretiyle tekit amaçlı kullanılan ibtidâ lâmıdır.²²³

وَلَا تَتَكْبَرُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

“İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir câriye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir. İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin. Şundan da emin olun ki imanlı bir köle, sizin hoşunuza gitse bile müşrik bir hür kişiden daha iyidir. Onlar insanları ateşe çağırırlar, Allah ise izni ile cennete ve bağışlanmaya çağırır, gereklikçe hatırlasınlar diye insanlara âyetlerini açıklar.”²²⁴

Bu âyette tekit edatlarından ل (Lâmü‘l-İbtidâ) kullanılmak sûretiyle cümleye pekiştirme anlamı katılmıştır. Tekit edatı bu âyette لَآمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ ve لَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ kelimeleri olmak üzere iki ayrı yerde kullanılmıştır. Bu pekiştirme anlamları edatın geçtiği her iki kısma da meâl verilirken “Şundan emin olun ki” ifadesinin eklenmesi ile yansıtılmaya çalışılmıştır.

Bahsettiğimiz üzere ل harfi, mübtedânın başına getirilerek cümle tekit edilebilir. ل harfi bu şekildeki kullanımıyla lâm-ı ibtidâdır. Fakat cümlede إِنَّ varsa aynı harf إِنَّ den uzaklaştırılıp haberin başına getirilmek sûretiyle de tekit yapılabilir. Bu şekilde haberin başına aktarılan bu lâm’a “kaydırılmış” anlamında “lâm-ı müzahlaka” denilmiştir.²²⁵ Zira

²²² et-Tekâsür, 102/8.

²²³ Meydânî, el-Belâgatü’l-Arabiyye., 1/189; Cârîm- Emîn, el-Belâgatü’l Vâzıha, 296; Akdemir, Belâğat Terimleri, 76.

²²⁴ el-Bakara, 2/221.

²²⁵ Meydânî, el-Belâgatü’l-Arabiyye, 1/189.

inne ile birlikte bulunup iki tekit edatının peş peşe kullanılmasından ise ayrı kullanılmaları cümle diziminin de edebî olması bakımından daha yerinde olacaktır.

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ

“İşte bunlar gerçek haberlerdir...”²²⁶

إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ

“...Şüphesiz rabbim duaları kabul edendir.”²²⁷

Bu iki âyette de söz konusu lâm-ı müzâhlaka, ل harfi إِنَّ nin haberinin başında getirilerek cümlelerin anlamı pekiştirilmiştir.

e. İnne (إِنَّ) ve Enne (أَنَّ)

إِنَّ (inne) ve أَنَّ (enne) de haber cümlesini tekit maksadıyla kullanılan edatlardandır.²²⁸ Aşağıdaki vereceğimiz âyetlerdeki pekiştirme ve tekit mânalarını bu edatlar sağlamaktadır.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

“...Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.”²²⁹

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Bu böyledir, çünkü Allah hakkın ta kendisidir, O ölüleri diriltir ve O’nun her şeye gücü yeter.”²³⁰

Görüleceği üzere birinci âyetin meâlinde إِنَّ edatının cümleye kattığı tekit anlamını vermek için “şüphesiz” kelimesi kullanılmıştır. İkinci âyetin meâl kısmında ise أَنَّ edatının cümleye katmış olduğu tekit anlamını karşılamak için Türkçede cümleyi pekiştirme sadedinde kullanılan yöntemlerinden “ta” kalıbına yer verilmiştir.

f. (إِنَّ)

²²⁶ Âl-i ‘İmrân, 3/62.

²²⁷ İbrâhim, 14/39.

²²⁸ Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 75; Nusrettin Bolelli, *Belâğat Meânî-Beyan-Bedi’ Arap Edebiyatı* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016), 216.

²²⁹ eş-Şûra, 42/33.

²³⁰ el-Hacc, 22/6; Meydânî, *el-Belâğatu l-Arabiyye*, 1/190.

Haber cümlesi aşağıdaki örnekte olduğu gibi إِنَّ innden hafifletilmiş إِنَّ (in) edatı ile de tekit edilebilir.²³¹

وَأَنَّ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ

“...Bu, Allah’ın hidâyet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelecektir.”²³²

Bu âyette cümleye tekit anlamını katan إِنَّ innden hafifletilmiş إِنَّ (in) edatıdır. Zira meâlde zikredilen “elbette” ifadesi tekit için getirilen bu edatın anlamını karşılamak için kullanılmıştır.

g. Fasil Zamiri

Mübtedâ ve haber arasına giren “fasıl zamiri” veya tekit için kullanılan zamir ile anlamın pekiştirilmesi de tekit yöntemlerinden birisidir.²³³

أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Rableri tarafından gösterilen doğru yol üzerinde olanlar ancak onlardır ve kurtuluşa erenler de yalnızca onlardır.”²³⁴

Bu âyette mübtedâ ile haberi arasına giren هُمْ fasıl zamiri cümleye tekit anlamı katmaktadır. Meâlde geçen “ancak” kelimesi de bu mânayı yansıtabilmek için zikredilmiştir.

h. İnnema (إِنَّمَا) veya Ennema (أِنَّمَا)

Haber cümlesi başında kullanılan إِنَّمَا (innema) veya إِنَّمَا (ennema) da haber cümlesini tekit için kullanılan edatlardandır.²³⁵ Aşağıdaki âyetlerde haber cümlesinin başında gelmiş olan إِنَّمَا edatları cümleye tekit katma amacıyla getirilmiştir.

قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ

“Bu bilgi ancak Allah katındadır...”²³⁶

²³¹ Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/190.

²³² el-Bakara, 2/143.

²³³ Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 78; Bolelli, *Belâgat*, 217; Ali Bulut, *Belâgat Meânî-Beyan-Bedi'* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014), 61.

²³⁴ El-Bakara, 2/5

²³⁵ Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/190-191.

²³⁶ el-Ahkâf, 46/23.

“Andolsun ki size vaad edilen şey kesinlikle doğrudur.”²³⁷

Görüleceği üzere bu iki âyet إِنَّمَا edatı kullanılmak sûretiyle tekit edilmiştir. Söz konusu edatın cümleye katmış olduğu anlam birinci âyette “ancak” ifadesiyle ikinci âyette ise “kesinlikle” ifadesiyle yansıtılmaya çalışılmıştır.

2.2.4. Kelamın Muktezâ-yı Zahire Uygun Gelmemesi

Belâgat kitaplarında خُرُوجُ الْكَلَامِ عَنْ مُقْتَضَى الظَّاهِر şeklinde ifade edilen bu durum, sözün zahirde olan duruma uygun gelmemesini ifade etmektedir.²³⁸ Şöyle ki; bazen söylenecek söz, inkâr edecek bir muhatap olmasına rağmen tekitsiz getirilebilmektedir. Hâlbuki inkâr edebilecek kişiye bir söz söylenirken en az iki tekit edatı kullanılması gerekmektedir. Yine bazen söylenecek söz, karşıdaki kişi tereddütlü birisi olduğu halde hiçbir tekit edatı kullanmadan getirilebilmektedir. Oysa en güzeli tereddütlü kişiye söylenecek sözde tekit yollarından birinin bulundurulmasıdır. Bazen de karşıdaki kişi bilgisiz ve ibtidâî bir seviyede muhatap olmasına rağmen söylenecek söz; karşıdaki muhatap tereddütlü veya inkâr eden bir kişiymiş gibi söylenebilmektedir. Burada aslında olması gereken ise tekit yollarına başvurmadan sözün söylenmesidir. Şu kadarı var ki bu üslupların hiç birisi belâgat ilminin kurallarıyla çelişmez. Zira bu yöntemlerin tamamı bir gayeye matuf olarak bu şekilde kullanılmaktadır.²³⁹ Sözün muktezâ-yı zâhirin dışına çıkarak gelmesi ise üç şekilde olur.²⁴⁰

A. İbtidâî Yerine Talebî Haber Gelmesi

Muhatap iptidâî seviyede yani bildirilecek olan haberle alâkalı bilgisi olmadığı halde - herhangi bir karine sebebiyle- söylenecek sözün muhatap tereddütlüymüş ya da soru sorarak öğrenmek istiyormuş gibi kabul edilerek talebî haber formatında söylenmesidir.²⁴¹

²³⁷ ez-Zâriyât, 21/5.

²³⁸ Kazvînî, *el-Îzâh*, 29; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 171; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 309.

²³⁹ Kazvînî, *el-Îzâh*, 29; Kazvînî, *Telhîs*, 8; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 171; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 171-174; Teftâzânî, *Muhtasar*, 40-42 Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 58-59; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/182-185; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 309.

²⁴⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 172; Teftâzânî, *Muhtasar*, 43; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 309.

²⁴¹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 172; Teftâzânî, *Muhtasar*, 43; Kazvînî, *el-Îzâh*, 30; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 309.

وَاصْنَعِ الْفُلَكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

“Bizim gözetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap, haktan sapanlar için bana başvuruda bulunma! Onlar boğulacaklar!”²⁴²

Bu âyet, normalde aklında hiçbir şüphe veya inkâr ihtimali olmayan Nuh’a (a.s.) hitap etmesi sebebiyle ibtidâî seviyede yani tekit edatları kullanılmaksızın getirilmesi gerekiyordu. Fakat Nuh’un (a.s.) aklına gelebilecek “Onlar hakkında boğulma hükmü mü verildi?” gibi olası bir sorusu sebebiyle hem isim cümlesiyle başlanarak hem de başına tekit edatlarından اِنَّ bitiştirilerek talebi cümle şeklinde getirilmiştir.²⁴³ Meâlde tekit yollarından iki tanesi kullanılmak sûretiyle getirilmiş olan cümle, tekit anlamı verilmeksizin “Onlar boğulacaklar.” şeklinde getirilmiştir. Kanaatimizce âyet tercüme edilirken tekit edatlarının kullanıldığı cümlenin “Onlar mutlak sûrette boğulacaklar.” gibi bir pekiştirme yöntemiyle getirilmesi daha uygun olacaktır.

B. İbtidâî Yerine İnkârî Haber Gelmesi

Muhatap ibtidâî seviyede yani bildirilecek olan haberle alâkalı bilgisi olmadığı halde - herhangi bir karine sebebiyle- söylenecek sözün; muhatap söylenecek sözü inkâr ediyormuş gibi inkârî haber formatında söylenmesidir.²⁴⁴

ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ

“Sonra siz bunun ardından mutlaka öleceksiniz.”²⁴⁵

Bu âyet, muhatapların herhangi bir inkârı söz konusu olmadığı için tekit edatı kullanılmaksızın ibtidâî haber olarak gelmesi gerekirken muhatapların ölüme hazırlık konusundaki gevşeklikleri ve sanki hiç ölmeyecekmiş gibi bir hayat sürüyor olmaları sebebiyle inkâr etmemelerine rağmen sanki inkâr ediyorlarmış gibi iki pekiştirme edatıyla اِنَّ ve ل ile pekiştirilerek getirilmiştir.²⁴⁶ Meâlde de bu pekiştirmeyi yansıtmak adına “mutlaka” kelimesi kullanılmıştır.

²⁴² Hûd, 11/37.

²⁴³ Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/183; Subkî, *‘Arûsu'l-Efrâh*, 1/121; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâzıha*, 308.

²⁴⁴ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm* 172; Teftâzânî, *Muhtasar*, 43; Kazvînî, *el-Îzâh*, 31; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 88.

²⁴⁵ el-Mü'minûn, 23/15.

²⁴⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 18/26.

C. İnkârî Yerine İbtidâî Haber Gelmesi

Muhatap söylenecek sözü inkâr eden kişi olmasına rağmen -söylenen kelamı etraflıca düşündüğünde doğruluğunu anlayacağı düşünüldüğü için- söylenecek sözün muhatap konuyla ilgili hiçbir bilgisi olmayan kişiymiş gibi ibtidâî haber formatında söylenmesidir.²⁴⁷

وَالْهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ...

“Tanrınız bir tek Tanrı’dır...”²⁴⁸

İnkârcılar, etraflıca düşündüklerinde hakikatte Allah’tan başka ilah olmayacağını anlayacakları için cümle hiçbir tekit edatı kullanılmaksızın talebi haber şeklinde getirilmiştir.²⁴⁹ Bu durum meâle cümlelerin hiçbir tekit lafzı kullanılmaksızın çevrilmesi şeklinde yansımıştır.

2.2.5. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri

وَالْقُرْآنُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣﴾ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Hikmet dolu Kur’ân’a andolsun ki sen kesinlikle dosdoğru bir yolda yürümek üzere gönderilmiş peygamberlerden birisin.”²⁵⁰

Bu âyetlerde kâfirlerin peygambere “Sen bir peygamber olamazsın!” tarzındaki inkârları sebebiyle haber cümleleri inkârî haber formunda, birçok tekit edici unsur kullanılarak getirilmiştir. Zira bir önceki sûrede haber verildiği üzere müşrikler kendilerine bir peygamber gönderilirse, diğer toplumlara nazaran çok daha iyi şekilde tâbi olacaklarına dair Allah’a yemin etmişlerdi de sonra peygamber onlara elçi olarak gönderildiğini söyleyince bu durum onların inkârını derinleştirmekten başka bir işe yaramamıştı.²⁵¹ İşte tam inkârlarının derinleştiği bu ortamda Yâsîn sûresi nâzil olduğu için sûre fazlaca tekit unsurunu barındıran haber cümleleriyle başladı. Şöyle ki ilk âyet haber cümlesini tekit için kullanılan edatlardan birisi olan و kasem harfiyle başlatılarak tekit edilmiştir. Onu takip eden âyet, isim cümlesi olması, başında اِنَّ tekit edatı kullanılması ve اِنَّ nin haberinin

²⁴⁷ Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm* 172; Teftâzânî, *Muhtasar*, 43; Kazvînî, *el-Îzâh*, 31; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü’l Vâzıha*, 309; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 90.

²⁴⁸ el-Bakara, 2/163.

²⁴⁹ Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 60; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü’l Vâzıha*, 309.

²⁵⁰ Yâsîn, 36/1-3.

²⁵¹ Fâtır, 35/42.

başında ل (lâm-ı müzâhlaka) kullanılması yöntemleriyle üç defa tekit edilmiştir.²⁵² Bu tekit ifadeleri meâlde kullanılan “andolsun ki” ve “kesinlikle” ifadesiyle yansıtılmaya çalışılmıştır.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى

“Şüphesiz ölüleri diriltecek olan biziz.”²⁵³

Bu âyette اِنَّا tekit edatı kullanılması, mânâyı pekiştirmek için getirilen نَحْنُ fasıl zamirinin kullanılması ve cümlelerin isim cümlesi olarak gelmesiyle üç defa ayrı ayrı tekit edilmiştir.²⁵⁴ Kâfirlerin ölümden sonra dirilmeyi inkârları sebebiyle bu âyetteki haber cümlesi inkârî haber formatında getirilmiştir. Meâlde bu tekitlerin cümleye kattıkları anlamlar, “şüphesiz” ifadesinin kullanılması ve vurgudaki etkiyi artırmak adına “biziz” ifadesinin cümlelerin sonunda getirilmesi ile verilmeye çalışılmıştır. Kanaatimizce üç ayrı tekit yönteminin kullanılmış olması sebebiyle tercümenin “Şüphesiz ki ölüleri diriltecek olan biziz biz!” şeklinde yapılması daha uygun olacaktır. Zira âyette hem نَحْنُ fasıl zamirinin kullanılması hem de اِنَّا tekit edatının نَا (biz) zamirinin başına getirilmiş olması sebebiyle âyette asıl vurgulanmak istenenin “biz” ifadesi olduğu anlaşılmaktadır.²⁵⁵

Türkçe Kur’ân meâllerinde bu ifade, genellikle “Ölüleri biz diriltiriz.”, “Şüphesiz ki ölüleri biz diriltiriz.” ve “Ölüleri ancak biz diriltiriz.” şeklinde formüle edilerek ya tek yahut iki tekit yöntemiyle yetinilmiştir. Fakat bazı meâllerde âyette geçen tekitlerin tamamının yansıtılabilmesi için ilgili kısımda tekit yöntemine daha fazla başvurulmuştur. Örneğin Hasan Basri Çantay’ın meâlinde bu ifade “Hakikat, ölüleri biz diriltiriz biz!”, Mustafa İslamoğlu’nun meâlinde “Elbette Biz, evet ölüyü Biz dirilteceğiz!” ve Mehmet Okuyan’ın meâlinde “Şüphesiz ki ölüleri ancak biz dirilteceğiz.” şeklinde tercüme edilmiştir. Bu son üç tercüme, âyette geçen tekitleri yansıtması bakımından daha isabetli görünmektedir.

²⁵² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/345-346; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 11/384-385; Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 23/516.

²⁵³ Yâsîn, 36/12.

²⁵⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/355; Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 23/517.

²⁵⁵ Türkçe Kur’ân Meâlleri, Yâsîn, 36/12.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾ إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾

“Onlara malum şehir halkını örnek göster. Oraya elçiler gelmişti. Biz kendilerine iki kişi göndermiştik ama ikisini de yalancılıkla itham ettiler. Bunun üzerine bir üçüncüyle destekledik. Onlar ‘Biz size gönderilmiş elçileriz’ dediler. Diğerleri ise şöyle karşılık verdiler: ‘Siz de ancak bizler gibi insanlarsınız. Hem Rahmân herhangi bir şey indirmiş değil; siz sadece yalan söylüyorsunuz!’. ‘Rabbimiz biliyor ki’ dediler, ‘Biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz. Bize düşen, açıkça tebliğ etmekten ibarettir.’”²⁵⁶

Bu âyetler pasajında elçilerin gönderildikleri topluluğa yapmış oldukları hitap, kademe kademe ele alınmaktadır. İlk başta elçiler ibtidâi seviyedeki topluma hitap ettikleri için bu aşamadan bahseden âyetler herhangi bir tekit edatı kullanılmaksızın gelmiştir. Fakat muhataplar, kendilerine iki elçi gönderildiği halde o ikisini de yalanlayınca henüz inkârlarının başında olmalarına rağmen elçiler o topluluğa *إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ* “Biz size gönderilmiş elçileriz.” şeklinde tekitler barındıran ifadeyle seslenmişlerdir. Zira bu ifadede *إِن* tekit edatının kullanılması, *إِلَيْكُمْ* lafzının âmili olan *مُرْسَلُونَ* ifadesinden önce getirilmesi ve cümlelerin isim cümlesi olması şeklinde sıralayabileceğimiz üç adet tekit yöntemi kullanılmıştır. Bir sonraki aşamada ise kavim küfürde daha ileri gidip elçilerin tamamını yalanlamaya devam edince elçiler *إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ* “Rabbimiz biliyor ki, Biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.” şeklinde içerisinde daha fazla tekit edatı bulunduran bir cümle ile hitap etmişlerdir. Şöyle ki bu ifade; yukarıda saydığımız tekit yöntemlerine ek olarak, kasem sayılabilecek *رَبُّنَا يَعْلَمُ* sözü ve tekit edatlarından olan *إِن* nin haberine gelen lâm-ı müzâhlaka edatı da olmak üzere toplamda beş tane tekit barındırmaktadır.²⁵⁷ Âyetlerin meâlleri verilirken tekitlerin yoğun olarak kullanıldığı ikinci âyetin tercümesine “gerçekten” ifadesi eklenerek -her ne kadar tekitlerin tamamını yansıtamasa da- tekit gösterilmeye çalışılmıştır. Aynı çaba ilk âyette de gösterilip tıpkı ikinci âyete getirilen ifade veya o anlamı karşılayabilecek başka bir ifade getirilse âyetteki

²⁵⁶ Yâsîn, 36/13-16.

²⁵⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/8-9; Ebu'l-‘Abbâs Şihâb ed-Dîn Ahmed b. Yûsuf b. ‘Abdiddâim es-Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-masûn fi ‘ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, ts.) 9/251-252; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/181; Kazvînî, *el-İzâh*, 28; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 64; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm* 171; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/362; Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 23/517; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/761.

tekit unsurlarını daha iyi yansıtmış olacaktı. Söz gelimi *إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ* ifadesinin meâli verilirken “Biz size gönderilmiş elçileriz.” şeklinde tercüme edilmek yerine bir sonraki kısımda gelen âyetin tercümesinde getirilmiş olan “gerçekten” ifadesiyle birlikte “Biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.” şeklinde tercüme edilebilirdi.

وَأِنْ كُلُّ لَمَّا جَمِيعٌ أَذَيْنَا مُحْضَرُونَ

“Elbette onların hepsi toplanıp huzurumuza getirilecek.”²⁵⁸

Bu âyet, haber cümlesini tekit için kullanılan edatlardan *إِنَّ* (inne) den hafifletilmiş *إِنْ* (in) edatı (in-i muhaffefe) kullanılmak sûretiyle tekit edilerek getirilmiştir.²⁵⁹ Âyete “elbette” anlamını veren de bu edattır. İçerisinde tekit edatı olması fakat sayısının az olması sebebiyle bu ifade talebî haber kapsamına girmektedir.

2.3. İnşâ

İnşâ, sözlükte icâd etmek, yoktan var etmek mânalarına gelmektedir. Belâgat ilmindeki ıstılah mânası ise doğruya ve yalana ihtimali olmayan yani söyleyeni için “Sen doğru söylüyorsun.” veya “Sen yanlış söylüyorsun.” denemeyen sözdür.²⁶⁰ İnşâ cümleleri, talep bildiren (talebî) ve talep bildirmeyen (gayr-i talebî) olmak üzere ikiye ayrılır.²⁶¹

2.3.1. Talebî İnşâ

Sözün söylenme anında bulunmayan bir şeyin vuku bulmasını gerektiren taleptir.²⁶² Talebi inşâ, emir, nehiy, temennî, istifham ve nidâ olmak üzere birçok kısma ayrılır.²⁶³

2.3.1.1. Emir

Sözün söylenme anında bulunmayan bir şeyin yapılmasını istemektir.²⁶⁴ Bu mânayı ifade eden talep cümlesi emir kipleriyle gerçekleştirilir. Bu kipler ise emir fiili, başında emir

²⁵⁸ Yâsîn, 36/32.

²⁵⁹ Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/190.

²⁶⁰ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 56; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1/170-171.

Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*; 55; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/168; 55; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 302; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/876; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 270; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 130; Karataş, “Kur’ân’daki Müsnedlerin Kullanımları”, 156.

²⁶¹ Kazvînî, *el-Îzâh*, 108; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 318; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 132.

²⁶² Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm* 303-306; Teftâzânî, *Muhtasar* 224; Kazvînî, *el-Îzâh*, 108; Kazvînî, *Telhîs*, 33; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 318.

²⁶³ Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 318.

²⁶⁴ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 56; Teftâzânî, *Muhtasar*, 209; Cürcânî, *Delâilü'l-İ'câz*, 94; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 334.

lâmı bulunan muzâri fiil, emir bildiren ism-i fiil ve fiilin yerini tutan masdar olmak üzere dört tanedir.²⁶⁵

a. Emir Fiili

Emir fiili, muzâri fiilin bir takım yöntemlerle emir bildiren formata sokulmasını ifade etmektedir. “Emr-i hazır” ve “emr-i gâib” olmak üzere iki şekilde gelmektedir. Emir verilen kişi karşımızdaki muhatabımız ise emr-i hazır karşımızda olmayan gâib kişi ise emr-i gâib kalıpları kullanılmaktadır.²⁶⁶

يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا

“Ey Yahyâ! Kitaba var gücünle sarıl! dedik ve ona henüz çocukken hikmeti verdik.”²⁶⁷

Bu âyet-i kerime خُذْ/sarıl emir-i hazır kipi kullanılarak talebî inşâ cümlesi şeklinde getirilmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

“Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir.”²⁶⁸

Bu âyet-i kerime ise وَلْيَجِدُوا/bulunsunlar cümlesi başına emir lââmı getirmek sûretiyle emr-i gâib kipi kullanılarak talebî inşâ cümlesi olarak getirilmiştir.

b. Emir Bildiren İsm-i Fiil

Arap dilinde mazi, muzâri ve emir mânasında “esmâul ef’âl” yani isim fiiller olarak bilinen bazı isimler vardır. Kalıpları hiçbir zaman değişmeyen bu isim fiiller, fiil mânasından daha kuvvetli olup oldukları hal üzere mebnidir yani bulundukları konuma göre hareketleri değişmez. Bizim burada ele aldığımız emir bildiren ism-i fiiller de bu türdendir.²⁶⁹

²⁶⁵ Cürçânî, Delâilü'l-İ'câz, 43; Meydânî, el-Belâgatü'l-Arabiyye,, 1/228; Sekkâkî, Miftâhu'l-Ulûm, 318; Cârim- Emîn, el-Belâgatü'l Vâziha, 334.

²⁶⁶ Detaylı bilgi için bk. İbn Hişâm, Şerhu Katru'n-Nedâ, 30-33; Meylânî, Şerhu'l-Muğnî, 166; Eren-Uzunoğlu, Belâgat Terimleri, 58.

²⁶⁷ Meryem, 19/12.

²⁶⁸ et-Tevbe, 9/123.

²⁶⁹ Detaylı bilgi için bk. Suyûtî, el-İtkân, 2/891; Sekkâkî, Miftâhu'l-Ulûm, 318; Subkî, 'Arûsu'l-Efrâh, 1/462.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ

“Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca sapan kimse size zarar veremez.”²⁷⁰

Bu âyette geçen عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ/Siz kendinize bakın cümlesi de ism-i fiil olan عَلَيْكُمْ vasıtasıyla kurulmuş talebî inşânın bir örneğidir.

c. Fiilinin Yerini Tutan Masdar²⁷¹

فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ

“(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun.”²⁷²

Bu âyette geçen فَضَرْبَ الرِّقَابِ/boyunlarını vurun cümlesi fiilinin yerini tutan masdar فَضَرْبُ vasıtasıyla kurulmuş talebî inşânın bir örneğidir.

Emir kipleri, bazen asıl mânasının dışında dua, iltimas, ibâha, tehdit, aşağılama, küçümseme, tesviye, ta’ciz ve temennî gibi anlamları ifade etmek için de kullanılır.²⁷³

Örneğin ...وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ... “Fecirden siyah ip beyaz ipten sizin için ayırt edilir hâle gelinceye kadar yiyin ve için...”²⁷⁴ âyetinde “yiyin ve için” emirleri fecre kadar yeme içmenin serbest olduğu, dileyenin o vakte kadar yiyip içebileceği anlamında ibâha/serbestlik anlamı vermek için kullanılmıştır.²⁷⁵

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا... “De ki: “Ey kavmim! Elinizden gelen ne varsa yapın!”²⁷⁶ âyetinde, اَعْمَلُوا... “De ki: “Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın!”²⁷⁸ âyetindeki emir kipi ise muhatabın acziyetini hatırlatma ve ölümü başlarından savamayacaklarını dile getirme anlamında zikredilmiştir.

قُلْ قَادِرُوا عَلَى أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتُ... “De ki: “Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın!”²⁷⁸ âyetindeki emir kipi ise muhatabın acziyetini hatırlatma ve ölümü başlarından savamayacaklarını dile getirme anlamında zikredilmiştir.

قُلْ قَادِرُوا عَلَى أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتُ... “De ki: “Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın!”²⁷⁸ âyetindeki emir kipi ise muhatabın acziyetini hatırlatma ve ölümü başlarından savamayacaklarını dile getirme anlamında zikredilmiştir.

قُلْ قَادِرُوا عَلَى أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتُ... “De ki: “Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın!”²⁷⁸ âyetindeki emir kipi ise muhatabın acziyetini hatırlatma ve ölümü başlarından savamayacaklarını dile getirme anlamında zikredilmiştir.

²⁷⁰ el-Mâide, 5/105.

²⁷¹ Hâşimî, Cevâhiru’l-Belâga, 71; Sekkâkî, Miftâhu’l-Ulûm, 318; Eren- Uzunoğlu, Belâgat Terimleri, 58.

²⁷² Muhammed, 47/4.

²⁷³ Suyûtî, el-Îtkân, 2/892-893; Hâşimî, Cevâhiru’l-Belâga; 71-72; Sekkâkî, Miftâhu’l-Ulûm, 319; Meydânî, el-Belâgatü’l-Arabiyye, 1/231; Subkî, ‘Arûsu’l-Efrâh, 1/438-465; Cârîm- Emîn, el-Belâgatü’l Vâziha, 334.

²⁷⁴ el-Bakara, 2/187.

²⁷⁵ Hâşimî, Cevâhiru’l-Belâga, 72; Cârîm- Emîn, el-Belâgatü’l Vâziha, 333; Bolelli, Belâgat, 246; Bulut, Belâgat, 66.

²⁷⁶ Hûd, 11/93; el-En’âm, 6/135.

²⁷⁷ Suyûtî, el-Îtkân, 2/892.

²⁷⁸ Âl-i ‘İmrân, 3/168.

2.3.1.2. Nehiy

Nehiy emrin zıddı olup bir şeyin yapılmamasını, söylenen şeyden kaçınılmasını talep etmektir.²⁷⁹ Nehyin tek bir kalıbı olmakla birlikte yasaklama ve sakındırmanın dışında dua, irşâd, ümidini kırma ve kınama gibi birçok anlamda kullanılmaktadır.²⁸⁰ Örneğin “Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi cezalandırma!”²⁸¹ âyetinde kullanılan nehiy kipi Allah’tan dileme söz konusu olduğu için dua maksadıyla²⁸² “Ey inkâr edenler! Bugün bahane üretmeyin! Sadece yapmış olduklarınızın cezasını çekiyorsunuz.”²⁸³ âyetindeki nehiy edatı “ne mazeret sunarsanız sunun kabul edilmeyecek” anlamında ümitsizliğe düşürme maksadıyla.²⁸⁴ “Bilerek hakkı bâtil ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin.”²⁸⁵ âyetinde kullanılan nehiy kipi ise kınama ve azarlama maksadıyla kullanılmıştır.²⁸⁶

2.3.1.3. Temennî

Sözlükte istemek, talep etmek mânasında kullanılan temennî, bir belâgat terimi olarak gerçekleşmesi imkânsız olan veya çok zayıf bir ihtimal barındıran bir şeyi talep etmek, istemektir.²⁸⁷ Asıl temennî edatı لَيْت olmakla birlikte لَوْ, لَعَلَّ ve هَلْ edatları da temennî anlamında kullanılmaktadır.²⁸⁸

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ

“Derken, Karun, ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar: Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı! dediler.”²⁸⁹

²⁷⁹ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 248; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 320; Cârim- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 347; Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri*, 197.

²⁸⁰ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 320; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 76-77; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/228-231; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/893; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/469; Cârim- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 348.

²⁸¹ el-Bakara, 2/286.

²⁸² Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 76; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/232; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/470.

²⁸³ et-Tahrîm, 66/7.

²⁸⁴ Suyûtî, *el-İtkân*, 2/894; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 76.

²⁸⁵ el-Bakara, 2/42.

²⁸⁶ Suyûtî, *el-İtkân*, 2/893; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 77; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/236.

²⁸⁷ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 66; Kazvînî, *el-Îzâh*, 108; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/420; Cârim- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 382; Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri*, 244.

²⁸⁸ Suyûtî, *el-İtkân*, 2/894; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 87-88; Kazvînî, *el-Îzâh*, 108-109; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/251-255; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/420; Cârim- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 382.

²⁸⁹ el-Kasas, 28/79.

Bu âyette insanların Karun gibi zengin olmayı istemeleri, meydana gelmesinin zorluğu veya imkânsızlığı sebebiyle لَيْت edatı ile ifade edilmiştir.²⁹⁰

فَهَلْ لَنَا مِنْ شَفَاعَةٍ فَيُشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

“Şimdi bizim şefaathçilerimiz var mı ki bize şefaath etsinler veya (dünyaya) geri döndürülmemiz mümkün mü ki, yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım?”²⁹¹

Bu âyette de kâfirleri affettirebilecek bir şefaathçi dileği ile dünyaya tekrar döndürülme isteği bu beklentilerin gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu belirtmek amacıyla هَلْ (hel) temennî edatıyla ifade edilmiştir. Aynı şekilde dünyaya tekrar dönüşün imkânsızlığını vurgulamak için şu âyette de لَوْ temennî edatı kullanılmıştır:

فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةٌ فَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

“Ah keşke bizim için bir dönüş daha olsa da müminlerden olsak!”²⁹²

2.3.1.4. İstifhâm

Başına gelen elif, sin ve ta harfleri ile talep anlamı kazanan istifham, daha önceden haberdar olunmayan bir mesele hakkında bilgi edinmeyi istemektir.²⁹³ İstifhâm edatları cümleyi “haber” cümlesinden “inşâ” cümlesine çevirmektedir. İstifhâm edatları; iki tanesi harf, dokuz tanesi isim olmak üzere toplam da on bir tanedir. اَلْهَمْزَةُ ve هَلْ harf olan istifham edatları, مَا مِنْ, مَتَى, أَيْنَ, أَنَّى, كَيْفَ ve كَمْ ise isim olan istifham edatlarıdır.²⁹⁴

Soru edatları tasdik ve tasavvur olmak üzere iki amaç için kullanılır.²⁹⁵ Tasdik, bir hükmün onaylanabilmesi için bahsi geçen iki şey veya durum arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını ortaya çıkarmak; hükmün (müsnedin) fâil, nâib-i fâil veya mübtedâ

²⁹⁰ Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/248; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 381-382; Eren- Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri*, 244.

²⁹¹ el-A'râf, 7/53; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/895; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 87; Kazvînî, *el-İzâh*, 108-109; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/883; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/253; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/422; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 381.

²⁹² eş-Şuarâ, 26/102; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 1/87; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 383; Kazvînî, *el-İzâh*, 108-109; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/883; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/258.

²⁹³ Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, 18; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 1/76; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 358.

²⁹⁴ Kazvînî, *el-İzâh*, 108-109; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/883; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/258; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/423-461.

²⁹⁵ Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, 18; Kazvînî, *el-İzâh*, 108; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 137.

(müsnedün ileyh) için sabit olup olmadığını öğrenmektir.²⁹⁶ Tasavvur ise birden fazla şeyden veya durumdan doğru olanın açığa çıkarılmasıdır.²⁹⁷

Soru edatları içinde sadece tasdik amaçlı soru cümlelerinde kullanılıp tasavvur amaçlı sorularda kullanılamayan soru edatı هَلْ dir.²⁹⁸ Tasdik amaçlı sorulara, “evet” veya “hayır” şeklinde cevap verilebilir. Bu tür sorularda amaç, sorulan durumun, vasfın veya işin/davranışın bir şeyde veya kimsede mevcut olup olmadığının ortaya çıkarılmasıdır. Örneğin; هَلْ قَامَ زَيْدٌ? “Zeyd kalktı mı? Sorusuna نَعَمْ “Evet” veya لَا “Hayır” şeklinde karşılık verilir.²⁹⁹

Soru edatları içinde sadece tasavvur için kullanılan edatlar, isim olan soru edatları olup şunlardır: “مَنْ: kim”, “مَا: ne”, “أَيُّ: hangi”, “أَيْنَ: nerede”, “مَتَى: ne zaman”, “كَيْفَ: nasıl”, “أَيَّانَ: ne zaman”, “كَمْ: kaç”, “أَتَى: nerede”.³⁰⁰ Bu tür sorularda -farklı açılardan cevap aranmakla birlikte- asıl amaç birçok ihtimalden doğru olanın ortaya konulmasıdır. Söz gelimi; مَنْ كَسَرَ النَّافِذَةَ? “Pencereyi kim kırdı?” sorusu kırma işini yapanın kim olduğunun tespiti için sorulmuşken, أَيْنَ الْمَسْجِدُ? “Cami nerede?” sorusu caminin mekânını tespit için sorulmuştur. Fakat birinci soruda gaye farklı kişiler olma ihtimalinden doğru kişinin, ikinci soruda ise amaç farklı vakitler olma ihtimalinden doğru vaktin tespit edilmeye çalışılması olmakla birlikte iki sorunun temel hedefi de farklı ihtimaller içerisinde doğru olanın açığa çıkarılmasıdır. Dolayısıyla bu tür sorulara tasdik sorularında olduğu gibi نَعَمْ “Evet” veya لَا “Hayır” şeklinde karşılık verilemez.

Harf türündeki iki soru edatının ikincisi olan ا (hemze), tasdik için kullanılan bir edat olmasına ilaveten ا edatıyla birlikte gelince tasavvur içinde kullanılmaktadır. Örneğin أَدْبَسُ فِي الْأَنْاءِ أَمْ عَسَلُ? “Kaptaki pekmez mi yoksa bal mı?” sorusu, tasdik için kullanılan ا (hemze) ile gelmesine rağmen ا edatıyla birlikte kullanıldığı için tasavvur sorusuna cevap verildiği gibi cevap verilecektir. Dolayısıyla bu sorunun cevabı نَعَمْ “Evet” veya لَا “Hayır” tarzında değil عَسَلُ (bal) veya دَبْسُ (pekmez) şeklinde gelmesi gerekmektedir. Burada unutulmaması gereken bir ayrıntı da ا edatının bazen sonrasındaki kelimeyle birlikte

²⁹⁶ Kazvînî, *el-Îzâh*, 108-109; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 358.

²⁹⁷ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 78; Kazvînî, *el-Îzâh*, 109.

²⁹⁸ Kazvînî, *el-Îzâh*, 109; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 359.

²⁹⁹ Kazvînî, *el-Îzâh*, 109; Kazvînî, *Telhîs*, 33; Kazvînî, *el-Îzâh*, 108-109; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/883; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/258; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/424.

³⁰⁰ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 81; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 358; Kazvînî, *el-Îzâh*, 108-109

hazfedilebildiğidir. Örneğin *“İbrâhim getirilince, "Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın? diye sordular.”*³⁰¹ âyetinin devamında gelmesi muhtemel bir *“Yoksa başkası mı?”* ifadesi akıllarında başka bir ihtimal olmaması sebebiyle hazfedilmiştir.³⁰²

İstifhâm, bazen kendi anlamının dışına çıkarak teaccüb, emir, nehiy, nefiy, vaat, tehdit, tahkîr, inkâr, alay, takrîr, tâzim, teşvik ve kınama gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.³⁰³

Örneğin istifham; *“Rabbin filin yanındakilere neyi nasıl yaptı görmedin mi?”*³⁰⁴ âyetinde tehdit³⁰⁵, *“Süleyman kuşları gözden geçirdi ve "Hüdühüd'ü niçin göremiyorum; yoksa kayıplara mı karıştı?” diye sordu.”*³⁰⁶ âyetinde taaccüb³⁰⁷, *“Senin kalbini açıp genişletmedik mi?”*³⁰⁸ âyetinde takrîr³⁰⁹, *“Sizler kitabı okuduğunuz halde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?”*³¹⁰ âyetinde ise tevbih/aşağılama³¹¹ mânasında kullanılmıştır.

2.3.1.5. Nidâ

Sözlükte seslenme/çağırma anlamlarına gelen nidâ, terim olarak ise (أَدْعُو) veya (أُنَادِي) fiilleri yerine kullanılan herhangi bir edat vasıtasıyla, konuşan kişiye yönelmesi için muhataba seslenmek anlamına gelmektedir.³¹² Nidâ, birtakım edatlar vasıtasıyla

³⁰¹ el-Enbiyâ, 21/62.

³⁰² Bulut, *Belâgat*, 73.

³⁰³ Kazvînî, *el-Îzâh*, 112; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 83-84; Kazvînî, *el-Îzâh*, 108-109; Suyûtî, *el-Îtkân*, 2/883; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/258; 1/269-303; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/451-461; Cârîm-Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 364.

³⁰⁴ el-Fil, 105/1.

³⁰⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 30/544.

³⁰⁶ en-Neml, 27/20.

³⁰⁷ Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/452.

³⁰⁸ el-İnşirâh, 94/1.

³⁰⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 30/408; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 83.

³¹⁰ el-Bakara, 2/44.

³¹¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 1/474.

³¹² Suyûtî, *el-Îtkân*, 2/896; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 323; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 89; Kazvînî, *el-Îzâh*, 108-109; Suyûtî, *el-Îtkân*, 2/883; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/240; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/474; Cârîm-Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 391.

gerçekleştirilmektedir. Bu edatlar, yakın için kullanılanlar ve uzak için kullanılanlar olmak üzere iki kısımdan oluşup toplam sekiz tanedir.³¹³

Yakın için kullanılan nidâ harfleri أ, أُ, أُ ve hem yakın hem de uzak için kullanılan يَا edatıdır.³¹⁴ Bu edatlar, bazı gayelere matuf olarak uzaklık bildiren cümlelerde kullanılabilir.

أَسْكَانَ نَعْمَانَ الْإِرَاقَ تَيَقَّنُوا بِأَنْكُمْ فِي رُبْعِ قَلْبِي سَكَانَ

“Ey Na’mânî’l-Erâk ahalisi! Şundan emin olun ki.

Siz benim kalbimin bir köşesinde ikamet ediyorsunuz.”

Bu şiirde şair, uzaktaki kişilere yakın için kullanılan ا (hemze) nidâ harfini kullanarak oradakilere kalben yakın olduğunu ifade etmiştir.³¹⁵

Uzak için kullanılanlar nidâ harfleri ise آ, أَيْ, وَ, هَيَّا ve hem yakın için hem de uzak için kullanılan يَا edatıdır.³¹⁶ Bu edatlar bazı gayelere matuf olarak yakınlık bildiren cümlelerde kullanılabilir.

أُولَئِكَ أَبَايَ فَجَنِّني بِمِثْلِهِمْ إِذَا جَمَعْتَنَا يَا جَرِيرَ الْمَجَامِعِ

“Benim ecdadım işte bunlar sende onların dengini karşıma getir.

Ey Cerîr! toplanmamıza bir takım buluşmalar vesile olunca.”

Bu şiirde şair, muhatabına karşı övünmek için yakında olmasına rağmen ona uzak için kullanılan يَا (yâ) nida edatıyla çağrıda bulunmuştur.³¹⁷

Nidâ bazen kendi anlamının dışına çıkarak taaccüb, istigâse, üzüntü, dua ve temennî gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.³¹⁸

قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ

³¹³ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 89; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 391.

³¹⁴ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 89; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/241; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 391.

³¹⁵ Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 393-394.

³¹⁶ Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/241; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 391.

³¹⁷ Teftâzânî, *Muhtasar*, 66; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 389-390.

³¹⁸ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 90; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/241; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 391.

“Aman yâ rabbi! Ben bir yaşlı kadın, şu da ihtiyar kocam; bu halde ben çocuk mu doğuracağım? Doğrusu bu şaşılacak bir şey! dedi.”³¹⁹

Bu âyette kullanılan nidâ edatı, “Bu halimle benden nasıl çocuk olabilir ki?!” anlamında taaccüb için kullanılmıştır.

2.3.2. Gayr-i Talebî İnşâ

Talep ifade etmeyen inşâ cümlelerine gayr-i talebi inşâ denir.³²⁰ Birçok çeşidi ve kullanımı olmakla birlikte genelde kullanılan kalıpları medih, zem, taaccüb ve yemin lafızları, كَادَ gibi bazı mukârabeye fiilleri ve alışveriş vb. akit sigalarıdır.³²¹

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ

“Andolsun ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalpleri neredeyse eğilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle Ensar’ı affetti. Sonra da onların tövbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.”³²²

Bu âyet-i kerime içerisinde geçen كَادَ/neredeyse sözü mukârabeye fiilidir ve talep içermediği için içerisinde bulunduğu cümle gayri talebi inşâ cümlesidir.

2.3.3. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

“Kendilerini uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, asla iman etmezler.”³²³

Bu âyette kullanılan أَمْ ve أَمْ istifham edatlarının beraber kullanıldığı soru yöntemi “ne yaparsan yap onlar için birdir” mânasında tesviye (eşitlik) içindir.³²⁴ Muhatapların hangi konuda uyarıları dikkate almayacakları da hemen sonrasında getirilen لَا يُؤْمِنُونَ “İman

³¹⁹ Hûd, 11/72; Meydânî, el-Belâgatü'l-Arabiyye, 1/249.

³²⁰ Cârîm- Emîn, el-Belâgatü'l Vâzıha, 318.

³²¹ Suyûtî, el-İtkân, 2/874-875; Hâşimî, Cevâhiru'l-Belâga, 69-70; Sekkâkî, Miftâhu'l-Ulûm, 303-306; Subkî, 'Arûsu'l-Efrâh, 1/419; Meydânî, el-Belâgatü'l-Arabiyye, 1/224-225; Cârîm- Emîn, el-Belâgatü'l Vâzıha, 396.

³²² et-Tevbe, 9/117.

³²³ Yâsîn, 36/10.

³²⁴ İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 22/352.

etmezler” ifadesiyle ortaya konmuştur. Aynı soru tarzı yine aynı mânâyı vermek üzere Bakara sûresinin altıncı âyetinde de kullanılmıştır.³²⁵

ءَاتَّخِذْ مِنْ دُونِ اللَّهِ

“Hiç O’ndan başka mâbudlar edinir miyim?”³²⁶

Bu âyetin başında kullanılan istifham edatı İ (hemze), hem “hayır kesinlikle edinmem” anlamında inkârî hem de Allah dışında tapınılanları aşağılayıcı bir anlam katması için kullanılmıştır.³²⁷ Böylece bu ifadeyle muhatabın inandıkları şeyleri sorgulaması ve asıl inanılması gerekenin ne olduğunu düşünmesi yönünde bir teşvik de amaçlanmıştır.

Kanaatimizce bu tür istifham edatlarının kullanıldığı âyetlerin meâli verilirken hiç olmazsa istifhamın kullanılmasına sebep olan mânâ bir parantez içerisinde verilmelidir. Zira istifham edatları taaccüb, emir, nehiy, nefiy, vaat, tehdit, tahkîr, inkâr, alay, takrîr, tâzim, teşvik ve kınama gibi birçok anlamda kullanılabilir. Mümkün mertebe istifhamın âyetlerde hangi mânâ için getirildiğini yansıtmak anlam kargaşası olmasına engel olacaktır. Aksi halde okuyucuya âyette soru edatıyla vurgulanmak istenen anlam tam olarak aktarılmayacaktır. Söz gelimi bu âyetteki soru işaretinin cümleye kattığı anlam, yukarıda da değindiğimiz gibi sonuna eklenecek “hayır kesinlikle edinmem” yahut “elbette edinmem” gibi ifadelerle aktarılmalıdır ki istifhamın inkâr için kullanıldığı anlaşılabilir. Yahut bu mana meâl verilirken bu anlamın doğrudan anlaşılacağı tarzda bir kullanım ile de verilebilir. Örneğin Mahmut Kısa’nın âyeti “Hiç olacak şey mi? Ben nasıl olur da, O’nun yanı sıra, hayatıma karışmaya yetkili başka ilâhlar edinirim?”³²⁸ şeklinde tercüme etmiş olması da âyette verilmek istenen inkârî manayı yansıtmaktadır.

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

“O kullara yazıklar olsun! Kendilerine bir peygamber gelmeye görsün, onu mutlaka alaya alırlardı.”³²⁹

³²⁵ el-Bakara, 2/6.

³²⁶ Yâsîn, 36/23.

³²⁷ Ebu's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Âkî's-Selîm*, 7/164; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/369; Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 23/518; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/761.

³²⁸ Türkçe Kur'ân Meâlleri, Yâsîn, 36/23.

³²⁹ Yâsîn, 36/30.

Âyette kullanılan بِا nidâ edatı sonrasında anlatılacak şeylerin ne kadar tehlikeli olduğunu ifade etmek ve kulların bu hataya nasıl düşebildiklerine olan şaşkınlığı dile getirmek için kullanılmıştır.³³⁰

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ

“Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi ve onların artık kendilerine dönüp gelmediğini görmezler mi?”³³¹

Bu âyette kullanılan istifham edatı اِ (hemze) de yirmi üçüncü âyetteki gibi inkâr için kullanılmıştır.³³² Dolayısıyla bu âyette de yine meâlin sonuna eklenecek olan “elbette görmezler” veya “hayır görmezler” gibi ifadelerle veya bu anlamı verebilecek soru cümlesiyle istifhamın inkâr için kullanıldığı yansıtılmalıdır.

قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اطَّعِمُوا أَنطِعُمْ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ

“...İnkârcılar müminlere derler ki: "Dilese Allah'ın doyuracağı kimseleri biz mi besleyeceğiz!"³³³

Bu âyette kâfirlerin sözü olarak aktarılan ifadede kullanılan istifham edatı اِ (hemze) de yine inkâr ifade etmektedir.³³⁴ Aynı şekilde bu âyette de sonuna eklenecek olan “hayır beslemeyeceğiz” ifadesi verilmek istenen mânayı daha iyi yansıtacaktır. Zira burada kullanılan istifham, kâfirlerin kendilerine emredilen bir durumu kabullenmeyişlerini ve istenileni yerine getirmeyeceklerini ifade etmek için kullanılmıştır.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ

“Derler ki: ‘Vay başımıza gelenler! Bizi yattığımız yerden kim diriltip kaldırdı? Rahmân'ın vaad ettiği işte bu! Peygamberler gerçekten doğru söylemişler!’”³³⁵

Bu âyette kullanılan بِا nida harfi de مَنْ soru edatı da pişmanlık ve hayıflanma anlamı vermek için kullanılmıştır.³³⁶ Meâlde zikredilmiş olan “Vay başımıza gelenler!” ifadesi

³³⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/13; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/8; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/247.

³³¹ Yâsîn, 36/31.

³³² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/10; Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 24/64.

³³³ Yâsîn, 36/47.

³³⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/32; Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 24/66.

³³⁵ Yâsîn, 36/52.

³³⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/37; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 1/265.

de bu anlamı yansıtabilmek için getirilmiştir. Çünkü kâfirlerden bahseden bu âyet, dünya hayatındayken inkâr ettikleri dirilmenin gerçekleşmesinden sonraki pişmanlıklarını konu edinmektedir. Meâlde kullanılan “Vay başımıza gelenler!” ifadesi de bu anlamı yansıtmak için kullanılmıştır. Türkçe Kur’ân meâllerinde bu mana genelde “Eyvah bize!”, “Eyvah, eyvah!”, “Eyvahlar olsun bize”, “Vah bize”, “Vay başımıza gelene!” ve “Vay başımıza gelene!” gibi ifadelerle verilmiştir.³³⁷

أَلَمْ آعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

“Ey Âdemoğulları! Size ‘Şeytana kulluk etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır; bana kulluk edin, doğru yol budur’ dememiş miydim?”³³⁸

Bu âyette getirilen istifham edatı ı (hemze) yukarıda geçen âyetlerdeki inkâr anlamından farklı olarak takrîr anlamında kullanılmıştır.³³⁹ Söz konusu anlamın aktarılabilmesi için âyet meâlinin sonuna “tabi ki demiştim/söylemiştim” veya “elbette ki demiştim/söylemiştim” tarzında, bir önce söylenen cümleyi takrîr edecek bir ifade getirilmelidir. Ayrıca âyette kullanılan istifham, verilen vaadin yerine getirilmemesi hasebiyle “Sizi uyarmamıza rağmen nasıl olur da şeytana uyarsınız” anlamında tevbiîh (azarlama) anlamını da barındırmaktadır.³⁴⁰ Zira Allah’a verdikleri sözde durmamış ahde vefa göstermemişlerdir.

أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ

“Hiç aklınızı kullanmıyor muydunuz?”³⁴¹

Bu âyette kullanılan istifham edatı ı (hemze) de kâfirlerin akletmekten yoksun olduklarını vurgulamak içindir. Bu sebeple ifade, “hayır akletmiyorsunuz” anlamında inkârî anlamı vurgulamaktadır. Ayrıca âyet, akletmeyişleri sebebiyle aşağılama gayesi taşımakta olup “sizde hiç akıl yok” anlamında tevbiîh için gelmiş de denebilir.³⁴²

إِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

³³⁷ Türkçe Kur’ân Meâlleri, Yâsîn, 36/52.

³³⁸ Yâsîn, 36/60.

³³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/46.

³⁴⁰ İbn ‘Atiyye, *el-Muḥarreru'l-Vecîz*, 4/459.

³⁴¹ Yâsîn, 36/62.

³⁴² Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 24/124; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/778.

“İnkârcılıkta ısrar etmenize karşılık girin oraya!”³⁴³

Emir fiili kendi manasının dışında dua, iltimas, irşat, temenni, aciz bırakma tehdit ve küçümseme gibi birçok farklı anlamda kullanılabilmektedir. Bu âyette kullanılan اِصْلُوا emir sigası da cümleye aşağılama anlamı katmak için kullanılmıştır. Nitekim âyette geçen اِصْلُوا fiili, yanma anlamı gelmekte olup “Girin oraya!” ifadesinden maksat kâfirlerin cehennemde yanmalarıdır. İlgili mana onlarla alay etmek suretiyle bu şekilde emir sığısıyla formüle edilmiştir.³⁴⁴ Bu sebeple âyette verilmek istenen mesaj tercümenin sonuna eklenecek “Girin de cehennemde yanın!” şeklindeki bir ifadeyle yansıtılabilir.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ

“Görmezler mi ki kendi kudretimizin eserlerinden olmak üzere onlar için sahip oldukları nice hayvanlar yarattık.”³⁴⁵

Bu âyette kullanılan istifham, hem kâfirlerin Allah’ın kendileri için yarattığı nimetlere kaşı nankörlüklerini dile getirme anlamında inkârî hem de bu kadar nimete rağmen nasıl nankör kalabildiklerini ifade etme anlamında taaccüb için kullanılmıştır.³⁴⁶ Bu anlamların yansıtılabilmesi için âyete istifhamın inkâr için kullanıldığını vurgulamak üzere “Tabi ki görmezler.” veya taaccüb için kullanıldığını vurgulamak üzere “Nasıl olur da görmezler? Anlaşılr gibi değil!” gibi ifadeler kullanılabilir.

وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعٌ وَمَشَارِبٌ أَفَلَا يَشْكُرُونَ

“Bunlarda kendileri için içecekler ve başkaca yararlar da vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?”³⁴⁷

Bu âyetteki istifham da bir önceki örnekte olduğu gibi verilen bunca nimete hala şükretmeyişlerine olan şaşkınlığı ifade etmek için taaccüb ve şükretmeyecekleri gerçeğini ifade etmek için inkârî anlamında kullanılmıştır.³⁴⁸ Dolayısıyla bu âyete de parantez içerisinde inkâr anlamı için “Elbette ki şükretmezler.” veya taaccüb anlamı için “Nasıl olur da şükretmezler? Anlaşılr gibi değil!” ifadeleri eklenebilir.

³⁴³ Yâsîn, 36/64.

³⁴⁴ Ebu's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Âkîli's-Selîm*, 7/164; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/49.

³⁴⁵ Yâsîn, 36/71.

³⁴⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/67.

³⁴⁷ Yâsîn, 36/73.

³⁴⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/69.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ

“İnsan kendisini bir nutfeden yarattığımızı görmez mi? Oysa bak, şimdi o, açıktan açığa bize karşı duran biri olmuştur.”³⁴⁹

Aynı durum bu âyette kullanılan istifham için de geçerlidir. Zira buradaki istifham, hem “hayır görmezler” anlamında inkârî hem de “Kendi yaratılışı gözlerinin önündeyken nasıl olur da görmezler?!” anlamında taaccüb için kullanılmıştır.³⁵⁰

قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ

“Şu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş? diyor.”³⁵¹

Bu âyetteki istifham edatı da sûrenin nüzûlü ile alâkalı bilgilerin verildiği kısımda bahse konu olan Übey b. Hâlef’in Hz. Peygamber’e (s.a.s.) yönelttiği soruda geçmekte olup “Bu çürümüş kemiklere kimse can veremez.” kastıyla inkârî anlamda kullanılmıştır.³⁵² Zira Übey b. Hâlef, dirilmenin imkânsız olduğunu ispatlamak, dolayısıyla inkâr etmek amacıyla bu soruyu sormuştu.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ

“Gökleri ve yeri yaratan Allah onların benzerini yaratmaya kâdir değil mi? Elbette öyledir. O eşsiz yaratıcıdır, her şeyi bilir.”³⁵³

Bu âyette geçen istifham ise takrîr için kullanılmış olup cümleye “Elbette kâdirdir.” anlamını kazandırmıştır.³⁵⁴ Kaldı ki âyetin devamında geçen “Elbette öyledir” kısmı da söz konusu istifhamın inkârî olduğunu ortaya koymaktadır.

³⁴⁹ Yâsîn, 36/77.

³⁵⁰ İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 23/74.

³⁵¹ Yâsîn, 36/78.

³⁵² İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 23/75.

³⁵³ Yâsîn, 36/81.

³⁵⁴ İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 23/78.

BÖLÜM III: KASR, FASL-VASL, ÎCÂZ-İTNÂB-MUSÂVÂT AÇISINDAN YÂSÎN SÛRESİ

3.1. Kasr

Arap dilinde kasr, tahsis etmek, hapsetmek, hasretmek, kısaltmak anlamlarına gelir.³⁵⁵ Örneğin; kişinin kendini rabbine adaması *قَصَرَ نَفْسَهُ عَلَى عِبَادَةِ رَبِّهِ* “Kendini rabbine hasretti/adadı.” şeklinde ifade edilir.³⁵⁶ Bir belâgat terimi olarak ise kasr, bir şeyi başka bir şeye özel kılmak/tahsis etmek demektir. Başka bir şeye tahsis edilene maksûr (الْمَقْصُورُ) kendisine bir şey tahsis edilen şeye ise maksûrun aleyh (مَقْصُورٌ عَلَيْهِ) denir.³⁵⁷

Kasr yapma yolları ve sayısı hakkında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.³⁵⁸ Biz bu çalışmamızda en yaygın kullanılan yöntemlerini ele almaya çalışacağız.

3.1.1. Kasr Yapma Yolları

a. اِنَّمَا /İnnemâ

Bu edat ile kasr yapılırken amaç karşı tarafın bildiği bir hususta dikkatini çekmektir. Zira bu çeşit kasırdaki muhatap, aktarılanı bilmeyen veya inkâr eden konumunda değildir.³⁵⁹

قَالَ اِنَّمَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ

“... O da dedi ki: ‘Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder.’”³⁶⁰

Bu âyette sadece Allah’a karşı gelmekten sakınanların amellerinin kabul edileceğini vurgulu bir şekilde verilmek istenmiştir.³⁶¹ Meâlde bu vurguyu karşılamak için “ancak” ifadesi getirilmiştir. Kasrın bu çeşidinde اِنَّمَا’dan sonra gelen öge maksûr daha sonra gelen

³⁵⁵ Cürcânî, *et-Ta’rifât*, 175; Meydânî, *el-Belâgatü’l-Arabiyye*, 1/523; Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm*, 288; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, 1/393; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 204; Eren- Uzunoğlu, *Belâğat Terimleri*, 68.

³⁵⁶ Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 165; Meydânî, *el-Belâgatü’l-Arabiyye*, 1/523; Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm*, 288; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, 1/393.

³⁵⁷ Cürcânî, *et-Ta’rifât*, 175; Teftâzânî, *Muhtasar*, 175; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 1/165-168; Meydânî, *el-Belâgatü’l-Arabiyye*, 1/523; Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm*, 288; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, 1/397; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü’l Vâzıha*, 403.

³⁵⁸ Kazvînî, *el-Îzâh*, 100; Kazvînî, *Telhîs*, 30; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü’l Vâzıha*, 403; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 204-208.

³⁵⁹ Teftâzânî, *Muhtasar*, 179; Sekkâkî, *Miftâhu’l-Ulûm*, 291; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 205.

³⁶⁰ el-Mâide, 5/27.

³⁶¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 6/170.

öge ise maksûrun aleyhidir ve bu şekilde yapılan kasrda kendisine vurgu yapılmak istenen maksûrun aleyhin sonda gelmesi zorunludur.³⁶²

b. Nefiy + İstisnâ Edatı

Nefiy ve istisnâ edatının birlikte kullanılması ile yapılan bu çeşit kasr yönteminde olumlu bir durumu hasretmek için olumsuz hükümden istisnâ yapılmaktadır. Genellikle nefiy edatı olarak لا ve ما istisnâ edatı olarak da اِلَّا kullanılmakla birlikte farklı nefiy ve istisnâ edatlarının kullanıldığı durumlar da vardır. Bu şekilde yapılan kasırdan ya karşı tarafın bilgisizliği, şüphesi veya inkârı söz konusudur yahut herhangi bir gerekçe ile muhatap bu şekilde kabul edilmektedir. Kasrın bu çeşidinde nefiy edatından sonra gelen maksûr, istisnâ edatından sonra ise maksûrun aleyhtir.³⁶³

إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا

“...Siz de bizim gibi sadece insansınız...”³⁶⁴

Bu âyette nefiy edatından sonra gelmiş olan أَنْتُمْ kelimesi maksûr, istisnâ edatından sonra gelen بَشَرٌ kelimesi ise maksûrun aleyhtir.³⁶⁵ Bu durumda maksûrun aleyh maksûra hasredilmiş olup ifadenin anlamı “Siz de sadece bizim gibi insansınız, başka bir yönünüz yoktur.” olmaktadır.

c. Atıf

Kasr yapma yollarından biri de atıf edatları ile yapılan kasırdır.³⁶⁶ Bu şekilde yapılan kasırdan maksat, kasr لا atıf harfiyle yapılıyorsa; atıftan öncesinde zikredilen niteliğin sonrasında gelen için geçerli olmadığını, onun tarafından gerçekleştirmediğini ortaya koymak, kasr لَکِنْ ve بَلْ edatlarıyla gerçekleştiriliyor ise; bahsedilen hususun atıf harflerinden sonra zikredilende gerçekleştiğini ortaya koymaktır. Atıf harfiyle kasr yapılabilmesi için:

a) Atfedilen öge müfret olmalı.

³⁶² Kazvîni, *el-Îzâh*, 107; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 291; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 403

³⁶³ Kazvîni, *el-Îzâh*, 100; Teftâzânî, *Muhtasar*, 179; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 289; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 403; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 205.

³⁶⁴ İbrahim, 14/10.

³⁶⁵ Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/411

³⁶⁶ Kazvîni, *el-Îzâh*, 100; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 288-289; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 403; Akdemir, *Belâğat Terimleri*, 207

- b) لَکِنْ ve بَلْ edatlarından önce nefiy veya nehiy bulunmalı.
- c) لَکِنْ edatının başında و olmalı.
- d) Maksûrun aleyh, لَا edatıyla yapılan atıfta edattan önce لَکِنْ ve بَلْ edatları ile yapılan atıfta edattan sonra gelmeli.³⁶⁷

مَا الْفَخْرُ بِالْمَالِ بَلْ بِالْعِلْمِ “İftihar ve övünme mal ile değil, aksine ilim iledir.”³⁶⁸ Görüldüğü üzere burada övünmenin atıf harfinden önce zikredilmiş olan “mal” ile olamayacağı aksine atıf harfinden sonra gelen “ilim” ile olabileceği maksûrun aleyhin atıf edatından sonra getirilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

d. Takdim

Maksûrun aleyh olan kelimenin öne geçirilmesi sûretiyle yapılan kasırdır. Haberin mübtedâdan veya ma'mûlün fiilden önce gelmesiyle gerçekleşir.³⁶⁹

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

“(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.”³⁷⁰

Bu âyette ma'mûl konumundaki mef'ûl öne alınarak kulluğun sadece Allah'a hasredildiği vurgulanmıştır.³⁷¹

3.1.2. Muhatabın Durumuna Göre Kasrın Çeşitleri

Kasr, muhatabın söylenecek söz karşısındaki bilgi ve düşünce alt yapısına göre üç farklı şekilde gelmektedir. Sözün söylendiği kişi herhangi bir sıfatın iki veya daha fazla kişide bulunduğunu veya bir kişide birkaç sıfatın aynı anda mevcut olduğunu düşünüyorsa ya bahsi geçen sıfatın sadece tek bir kişiye özgü olduğunu yahut zikredilen kişide ilgili vasıflardan sadece birinin bulunduğu ifade etmek için yapılan kasra kasr-ı ifrâd denir.³⁷² Örneğin; إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ “Allah ancak bir tek ilâhtır.”³⁷³ âyetinde muhatabın zihin dünyasında ilahlık vasfına haiz başkaları olması veya böyle bir hataya düşülmesinin

³⁶⁷ Teftâzânî, Muhtasar, 179.

³⁶⁸ Eren- Uzunoğlu, Belâgat Terimleri, 147; Bolelli, Belâgat, 312.

³⁶⁹ Teftâzânî, Muhtasar, 179; Sekkâkî, Miftâhu'l-Ulûm, 288; Cârim- Emîn, el-Belâgatü'l Vâzıha, 403.

³⁷⁰ el-Fatiha, 1/5.

³⁷¹ İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 1/180-181; Cârim- Emîn, el-Belâgatü'l Vâzıha, 409.

³⁷² Kazvînî, el-Îzâh, 100; Kazvînî, Telhîs, 29; Hâşimî, Cevâhiru'l-Belâga, 173; Teftâzânî, Muhtasar, 176; Subkî, 'Arûsu'l-Efrâh, 1/395; Cârim- Emîn, el-Belâgatü'l Vâzıha, 406.

³⁷³ en-Nisâ, 4/171.

önüne geçilmek istenmesi sebebiyle ilahlık vasfının sadece Allah'a ait olduğu vurgulanmak için kasr-ı ifrâd yöntemi kullanılmıştır.

Kasr, söylenecek sözün muhatabın zihnindeki yanlış bilgi veya düşüncüyü yalanlama ve değiştirmeye yönelik ise bu kasr yöntemine kasr-ı kalb denir.³⁷⁴ Örneğin مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ³⁷⁵ “Meryem oğlu Mesîh sadece bir peygamberdir.” âyetinde muhatabın zihnine yerleşmiş olan Îsâ’nın (a.s.) ilah olduğu iddiasının yanlış olduğu ve Îsâ’nın (a.s.) sadece bir peygamber olduğunu vurgulamak için kasr-ı kalb yöntemi kullanılmıştır.

Muhatabın durumuna göre kasrın çeşitlerinden bir diğeri de kasr-ı ta’yindir. Bu çeşit kasr, muhatabın kararsız veya şüpheli olması durumunda bu durumları ortadan kaldırmak için başvurulmuş kasr çeşididir.³⁷⁶ Örneğin الْأَرْضُ مَتَحَرَّكَ لَا ثَابِتَةٌ “Yer hareket halindedir, sabit değildir.” ifadesinde kasr, akıllarda oluşabilecek “Acaba yeryüzü sabit mi?” gibi bir şüpheyi ortadan kaldırmak için yapılmıştır.³⁷⁷

3.1.3. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْعَلِيمَ

“Sen ancak o zikre uyanı ve görmediği halde Rahmân’dan korkanı uyarabilirsin.”³⁷⁸

Bu âyette uyarının belli yapıdaki insanlara etki edebileceğini ifade edebilmek için kasr yöntemi kullanılmıştır. إِنَّمَا edatıyla yapılan bu kasr, maksûr konumundaki “uyarma” eyleminin, “zikre uyan ve görmediği halde rahmandan korkan” maksûrun aleyhe hasredilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Diğer bir deyişle sıfatın mevsûfa hasrı söz konusudur. Zira bu âyette inzâr (uyarma) sıfat “zikre uyan ve görmediği halde rahmandan korkan” kısmı ise mevsûftur. Böylece âyet, kasrın bu yöntemiyle gelmekle “inzârın sadece zikre uyup Rahmân’dan korkanlara etki edeceği” anlamını kazanmıştır.³⁷⁹ Âyetin meâlindeki “ancak” ifadesi de bu mânayı açığa çıkarmak üzere getirilmiştir.

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ

³⁷⁴ Kazvînî, *el-Îzâh*, 100; Kazvînî, *Telhîs*, 29; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 173; Teftâzânî, *Muhtasar*, 176; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, 1/395; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu’l Vâziha*, 406.

³⁷⁵ el-Mâide, 5/75.

³⁷⁶ Kazvînî, *el-Îzâh*, 100; Bulut, 131; Kazvînî, *Telhîs*, 30; Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 173; Teftâzânî, *Muhtasar*, 177; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu’l Vâziha*, 406.

³⁷⁷ Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 168; Teftâzânî, *Muhtasar*, 219-221.

³⁷⁸ Yâsîn, 36/11.

³⁷⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 22/353.

“Diğerleri ise şöyle karşılık verdiler: ‘Siz de ancak bizler gibi insanlarsınız. Hem rahmân herhangi bir şey indirmiş değil; siz sadece yalan söylüyorsunuz!’”³⁸⁰

Bu âyette kasr yöntemlerinden nefy ve istisnâ edatının birlikte kullanımı bulunmaktadır. Maksûrun aleyh olan أَنْتُمْ ifadesinin maksûr konumundaki بَشَرٌ ifadesi ile kayıt altına alınması sûretiyle gerçekleştirilmiştir.³⁸¹ Bir başka ifadeyle mevsûf sıfata hasredilmiştir. Bu yöntem, ifadeye “Siz de bizim gibi sadece bir beşersiniz, elçilik vasfınız yok.” anlamını kazandırmıştır. Böylece kâfirler elçileri kendi pozisyonlarına çekmeye çalışarak onların peygamberliklerini kabullenmediklerini dile getirmeyi hedeflemişlerdir. Zira bu ifadenin bir sonrasında gelen âyette elçilerin bu sözlere cevap olarak söyledikleri رَبُّنَا يَعْلَمُ رُبُّنَا يَعْلَمُ “Rabbimiz biliyor ki biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.”³⁸² sözlerinden de kâfirlerin bu elçilerin peygamber oluşlarını inkâr için بَشَرٌ مِّثْلَنَا dedikleri anlaşılmaktadır. Meâlde geçen “ancak bizler gibi” ifadesi de kasrın “beşer” ifadesini vurgulamak için yapıldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca âyetin sonunda geçen إِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ifadesinde de yine nefiy ve istisnâ edatının beraberce kullanılması yöntemine başvurulduğu dolayısıyla kâfirlerin elçileri yalancı konumuna düşürmeyi hedefledikleri anlaşılmaktadır. Bu sebeple ifade, “Siz sadece yalan söylüyorsunuz.” anlamı kazanmıştır.

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

“Bize düşen, açıkça tebliğ etmekten ibarettir.”³⁸³

Bu âyette, kasr yöntemlerinden nefiy ve istisnâ edatı birlikte kullanılarak ifadeye “bizim sorumluluğumuz tebliğ yapmak, gayrisi değil” anlamı kazandırılmıştır. Söz konusu kasr yöntemi, muhatap kitlenin inkârcı bir topluluk olması hasebiyle tercih edilmiştir. Topluluğun, elçilere onların birer peygamber olmayıp sadece beşer olduklarını ve hatta Rahmân’ın hiçbir şey indirmediğini, elçilerin yalan söylediklerini konu alan on beşinci âyetten de inkârcı oldukları ve elçileri kabul etmedikleri anlaşılmaktadır. Kasrın gerçekleştiği bu cümlede عَلَيْنَا mevsûf, الْبَلَاغُ ise sıfat konumundadır. Dolayısıyla âyette mevsûfun sıfata hasrı mevcut olup bütün uyarılara rağmen siz inanmamakta ısrar ediyorsanız bizim yapacağımız başkaca bir şey yoktur anlamında “Tek işimiz açıkça

³⁸⁰ Yâsîn, 36/15.

³⁸¹ Kazvînî, *el-Îzâh*, 100; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 289; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 167; Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 23/517.

³⁸² Yâsîn, 36/16.

³⁸³ Yâsîn, 36/17.

tebliğdir.” demek istenmiştir. Meâl kısmında tercih edilen “ibarettir” kelimesi de bu anlamı yansıtmak için kullanılmıştır.

وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Hem ne diye beni yaratan ve sizin de dönüp kendisine varacağınız Allah’a kulluk etmeyeyim ki?”³⁸⁴

Bu âyette kasr yollarından takdim yöntemi kullanılmış olup sıfatın mevsûfa kasrı gerçekleştirilmiştir. Çünkü cümle kurulumu açısından âyetin son kısmındaki إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ifadesi إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ şeklinde gelebilecekken sonda gelmesi gereken mecrûr konumdaki maksûrun aleyh öne alınarak sıfat mevsûfa hasredilmiştir. Âyette vurgulanmak istenen dönüşün sadece Allah’a olacağı gerçeğidir. Kanaatimizce bu anlam meâlde tam yansıtılamamıştır. Dolayısıyla meâlin yukarıda olduğu gibi değil de “Hem ne diye beni yoktan var edene kulluk etmeyeyim ki? Hepiniz ancak O’na döndürüleceksiniz.” şeklinde olması kasr anlamını yansıtmayı bakımından daha uygun gözükmektedir. Aynı yöntem sûrenin son âyetinde geçen وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ cümlesinde de kullanılarak aynı mesaj verilmiştir. Yine aynı yöntem sûrenin 30. âyetinin sonunda geçen بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ cümlesinde, 33. âyetinin son kısmındaki فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ifadesinde ve 46. âyetin sonunda gelen عَنْهَا مُعْرِضِينَ cümlesinde de kullanılmış ve sonra gelmesi gereken mecrûr konumdaki maksûrun aleyhler ma‘mullerinden öne alınarak, sıfatın mevsûfa hasredilmesi ile kasr yapılmıştır.³⁸⁵ Takdim yönteminin kullanıldığı tüm bu âyetlerde ve diğer sûrelerde geçen ifadeler tercüme edilirken, hasrın gerçekleştiği kelimeye vurgu yapılması, öne alınması ve herhangi bir pekiştirme edatıyla birlikte getirilmesi, anlamın daha doğru aktarılmasına yardımcı olacaktır.

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ

“(Cezaları) korkunç bir sestən ibaretti; sönüp gidiverdiler.”³⁸⁶

Bu âyette kasr yöntemlerinden nefiy ve istisnâ edatı beraber kullanılmıştır. Kasr âyete “korkunç bir sesin haricinde başka bir azaba gerek kalmadı” anlamını kazandırmıştır.³⁸⁷ Âyette vurgulanmak istenen anlam, helâk olmaları için semadan onları öldürecek ordular

³⁸⁴ Yâsîn, 36/22.

³⁸⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/15.

³⁸⁶ Yâsîn, 36/29.

³⁸⁷ Kazvînî, *el-Îzâh*, 106; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 294.

yahut meleklerden meydana gelen helâk edici bir grup gelmeksizin korkunç bir sesin yeterli olmasıdır.³⁸⁸ Zira âyetin bir öncesinde geçen وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ ifadesinden de bu anlaşılmaktadır. Meâlin ilgili kısmında yer alan “ibarettir” kelimesi de bu anlamı karşılamak için getirilmiştir. Aynı yöntem sûrenin مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً kelimesi de bu anlamı karşılamak için getirilmiştir. Aynı yöntem sûrenin “Onlar, besbelli ki, birbirleriyle uğraşırken kendilerini ansızın yakalayacak korkunç bir sesi bekliyorlar!”³⁸⁹ âyetinde de kullanılarak bu defa kâfirlerin beklentisi içerisinde oldukları azabın, korkunç bir sestten ibaret olduğu vurgulanmak istenmiştir. Yine aynı yöntem sûrenin اِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ “Olup biten yalnızca bir ses! Ama ardından onların tamamı, birden toplanmış olarak işte huzurumuzdalar.”³⁹⁰ âyetinde de kullanılmış ve aynı mesaj verilmiştir. Muhatapların inkârcı konumda olması sebebiyle bahse konu üç âyette de kasr, nefiy ve istisnânın birlikte kullanımıyla gerçekleştirilmiştir.

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

“O kullara yazıklar olsun! Kendilerine bir peygamber gelmeye görsün, onu mutlaka alaya alırlardı.”³⁹¹

Bu âyette kasr yöntemlerinden nefiy ve istisnâ edatının birlikte kullanımı mevcuttur. Maksûr konumundaki اِنْ كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ifadesinin maksûrun aleyh olan رَسُولٍ ifadesine hasredilmesiyle gerçekleştirilen bu kasr çeşidi, bahsi geçen topluluğun kendilerine bir elçi geldiğinde onu yalanlamaktan başka bir şey yapmadıklarını ifade etmek için kullanılmıştır.³⁹² Yine bu çeşit kasr yöntemi benzer ifadelerle وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ şeklinde gelmiş olan, sûrenin kırk altıncı âyetinde de aynı anlamı karşılamak için kullanılmıştır. Şu kadarı var ki ilk âyet, gönderilen elçilerin alaya alındığını ikinci âyet ise Allah’tan gelen âyetlere yüz çevrildiği ele alınmıştır. Fakat iki âyette de maksûrun, maksûrun aleyhe hasrı söz konusu olup kâfirlerin ortaya koydukları tepkinin, istisnâ edatından sonra gelmiş olan maksûrun aleyhte bildirilen eylemden ibaret olduğu bildirilmektedir. Âyette de nefiy ve istisnâ edatının birlikte kullanımıyla

³⁸⁸ İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 23/5.

³⁸⁹ Yâsîn, 36/49.

³⁹⁰ Yâsîn, 36/53.

³⁹¹ Yâsîn, 36/30

³⁹² İbn Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 23/9.

gerçekleştirilen bu çeşit kasrın tercih edilme sebebi yine muhatapların inkârcı bir topluluk olmasıdır.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ

“Ona vahyedilen, ancak bir öğüt ve apaçık Kur’ân’dır.”³⁹³

Bu âyette de yine nefy ve istisnâ edatının birlikte kullanımı ile yapılan kasr yöntemi bulunmaktadır. Maksûr olan هُوَ ifadesi maksûrun aleyh olarak gelmiş olan ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ifadesine hasredilmek sûretiyle “Elçimiz Muhammed’in (s.a.s.) size okuduğu sadece ve sadece Kur’ân’dır, sizin iddia ettiğiniz gibi şiir ya da başka bir şey değildir.” anlamını vermektedir.³⁹⁴ Zira âyetin öncesinde geçen وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ ifadesinden de okunan Kur’ân âyetlerine şiir dendiği ve âyetin bu söylentileri yalanlamak için geldiği anlaşılmaktadır. Kaldı ki Mekkeli müşrikler, Kur’ân’ın Allah katından olmadığını ispatlamak adına defalarca Resûlullah’a (s.a.s.) şair nitelenmesinde bulunmuşlardı. Şu kadarı var ki âyette bu çeşit kasr kullanılmakla Hz. Peygamber’in (s.a.s.) dilinden dökülen o ifadelerin sadece şiir sözü olması ihtimali değil, Kur’ân olma dışındaki bütün ihtimalleri reddedilmiştir. Görüldüğü üzere meâlde de bu anlamı verebilmek adına “ancak” ibaresi tercih edilmiştir.

3.2. Fasl-Vasıl

3.2.1. Fasl

Fasl, sözlükte kesmek, uzaklaştırmak, iki şeyi birbirinden ayırmak aralarına mesafe koymak gibi anlamlara gelmektedir. Bir belâgat terimi olarak ise iki cümleyi herhangi bir bağlaç kullanmaksızın bir arada zikretme ve getirme anlamına gelmektedir.³⁹⁵

Cümleler arasında kemal-i İttisal, şibh-i kemâl-i ittisâl, kemâl-i inkitâ ve şibh-i kemâl-i inkitâ olduğu durumlarda fasl yapılması gerekmektedir.

³⁹³ Yâsîn, 36/69.

³⁹⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 23/56.

³⁹⁵ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 249; Cürcânî, *Delâilü'l-İcâz*, 215; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 179; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 1/557; Subkî, *‘Arûsu'l-Efrâh*, 1/478; Cârîm-Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 427; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 48.

Kemal-i ittisal, ikinci cümle birinci cümlelerin beyanı, tekidi veya bedeli olarak geldiği durumlara denir. Cümlelerin bu şekilde gelmesi ve aralarındaki mâna birlikteliği sebebiyle tek bir cümle gibi kabul edilir ve fasıl yapılır.³⁹⁶

وما الدهر الا من رواة قصائدي اذا قلت شعرا اصبح الدهر منشدا

“Zaman (âlem), sadece benim mısralarımı aktaranlarla doludur.

Bir şiir söylemeye durayım âlem hemen onu okumaya koyulur.”

Bu dizelerde görüldüğü üzere ikinci mısra, birinci mısra pekiştirilmek üzere aynı mânayı ifade eden lafızlarla kurulmuştur. Dolayısıyla burada tam bir bağ olması (kemâl-i ittisâl) sebebiyle fasıl vardır.³⁹⁷

Şibh-i kemâli ittisâl, ikinci cümle birinci cümleden ayrı kabul edilmekle birlikte sonra gelen cümle birinci cümleye veya ondan zuhur edebilecek mukadder bir soruya cevap niteliğinde olması sebebiyle, cümlelerin birlikte zikredilmesidir. Aralarındaki soru cevap ilişkisinden dolayı bu tür fasıllara şibh-i kemâli ittisâl denir.³⁹⁸

قال لي كيف انت؟ قلت عليل سهر دائم و حزن طويل

“Bana nasılsın? diye sordu. Ben de hastayım dedim.

Sürekli uykusuz ve devamlı hüznü/kederliyim.”

Bu dizelerde ikinci kısım birinci kısımdan zuhur edebilecek mukadder bir “Neden hastasın?” sorusunun cevabı mahiyetinde gelmiştir. Dolayısıyla burada cümleler arasındaki soru cevap ilişkisi sadedinde bir bağ (şibh-i kemâli ittisâl) bulunması sebebiyle fasıl vardır.³⁹⁹

Kemâl-i inkitâ, iki cümle arasında bir ilişki ve bağlantı olmamasını, mâna ve lafız bakımından kopuk gelmeleri durumunu ifade etmektedir. Bu kopukluk ya cümlelerden birinin haber diğerinin inşâ formatında gelmesiyle ya da her ikisinin haber formatında gelip birisinin lafzen haber manen inşâ diğerinin lafzen de manen de haber olmasıyla

³⁹⁶ Teftâzânî, *Muhtasar*, 225; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, 1/498; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü’l Vâziha*, 427; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 48.

³⁹⁷ Meydânî, *el-Belâgatü’l-Arabiyye*, 1/584; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü’l Vâziha*, 424.

³⁹⁸ Cârim- Emîn, *el-Belâgatü’l Vâziha*, 427.

³⁹⁹ Meydânî, *el-Belâgatü’l-Arabiyye*, 1/586; Subkî, *‘Arûsu’l-Efrâh*, 1/479.

gerçekleşebilir. Her iki durumda da arada gerçek bir kopukluk olması sebebiyle bu çeşit fasl, kemâl-i inkıtâ olarak isimlendirilmiştir.⁴⁰⁰

لا تطلبن بألة لك حاجة قلم البليغ بغير حظ مغزل

“Sahip olduğun bir materyal ile kendi ihtiyacını gidermeyi murâd etme.

Nasipsiz edebiyatçının kalemi kıymetsizdir.”

Bu dizelerde birinci cümlelerin inşâ ikinci cümlelerin haber cümlesi olarak gelmesi sebebiyle aralarında hiçbir bağlantı yoktur. Bu sebeple bu dizelerde fasl, kemâl-i inkıtâ olarak gelmiştir.⁴⁰¹

Şibh-i kemâl-i inkitâ, birbirleriyle ilişkili ve alâkalı olan iki cümle araya giren üçüncü cümleye atfedebildiği zannı oluşmaması aralarının ayrılmış gibi getirilmesini ifade etmektedir. Zira araya giren cümleden sonra atıf yapılacak olursa; getirilecek olan atıf araya giren cümleye yapılmış bir atıf gibi algılanabilir.⁴⁰²

و تظن سلمى أنني أبغي بها بدلا أراها في الضلال تهيم

“Selma, onun yerini dolduracak bir yâren adadığımı düşünüyor.

Kanaatimce, Selma yanlış yapıyor.”

Bu dizelerde أراها cümlesi تظن cümlesine atfedilmesi gerekirken أبغي cümlesine atfedilmiş gibi algılanabileceği için atfedilmeksizin yani fasl yapılarak getirilmiştir.⁴⁰³

3.2.2. VASL

Sözlükte bağlamak, ulaşmak ve ulaştırmak anlamlarına gelen vasl, terim olarak ise; iki cümlelerin birleştirilmeyi gerektirecek bir durum olduğu zaman و “vâv” harfi ile birbirine atfedilmesi, bağlanması demektir.⁴⁰⁴

İki cümle و “vâv” harfi ile birbirine şu durumlarda bağlanması gerekir:

⁴⁰⁰ Teftâzânî, *Muhtasar*, 224; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 253; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/495; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 427; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 49.

⁴⁰¹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 191; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/484; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 425-426.

⁴⁰² Teftâzânî, *Muhtasar*, 228-229; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 427.

⁴⁰³ Teftâzânî, *Muhtasar*, 228.

⁴⁰⁴ Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, 252; Teftâzânî, *Muhtasar*, 219; Cürcânî, *Delâilü'l-İ'câz*, 222; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 249; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/479; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 427.

- a. İ'rab açısından iki cümle arasında ortaklık bulunması.
- b. Fasl yapılıncı anlamın bozulması.
- c. İki cümlelerin de hem lafız hem de mâna açısından inşâ veya haber cümlesi olarak gelmesi.
- d. Lafzen cümlelerden birinin haberî diğerrinin inşâ olup her ikisinin de mâna bakımından haber ifade etmesi.
- e. Lafzen cümlelerden birinin haberî diğerrinin inşâ olup her ikisinin de mâna bakımından inşâ ifade etmesi.⁴⁰⁵

3.2.3. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاعِيُونَ...وَأَمَّا تَزُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ

“O gün cennetlikler safa sürmekle meşguldürler... Ve "Ey günahkârlar! Siz bugün şöyle ayrılın!" (denir).⁴⁰⁶

Bu âyetlerde baştaki cümle haber, en son gelen ifade ise inşâ formatında olmalarına rağmen fasl kullanılması gerekirken vasl sanatı kullanılmış. Çünkü baştaki âyet her ne kadar haber formatında olsa da içerisinde inşâ anlamını barındırmaktadır. Zira bu âyetlerin bir öncesinde gelen *فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً وَلَا تُجْرَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ* “Bugün hiç kimse en küçük bir haksızlığa uğratılmaz. Sadece yapıp ettiklerinizin karşılığını görürsünüz.”⁴⁰⁷ âyeti mahşer günü bütün insanlığa seslenildiğini göstermektedir. Bu da şu denek oluyor ki “Ey insanlık sizden hiç kimse bugün haksızlığa uğramayacak, cennetlikler şöyle ayrılın!” mânası, yukarıda zikrettiğimiz âyetlerin ilki olan “O gün cennetlikler safa sürmekle meşguldürler...” ifadesinin içerisinde bulunmakta yani ilgili âyet talep mânasını barındırmaktadır.⁴⁰⁸ Âyetler talep ve haber bakımından format olarak farklı gelmelerine rağmen ilk âyet haber olarak gelip inşâ anlamı barındırdığı için aralarını bağlayan bir bağlaç و kullanılmıştır. Zira vasl sanatının kullanılacağı yerlerden birisi de

⁴⁰⁵ Teftâzânî, *Muhtasar*, 233; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâzıha*, 430-431.

⁴⁰⁶ Yâsîn, 36/55-59.

⁴⁰⁷ Yâsîn, 36/54.

⁴⁰⁸ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 258.

lafzen cümlelerden birinin haberî diğerrinin inşâ olup her ikisinin de mâna bakımından inşâ ifade etmesi durumudur.

3.3. İcâz-İtnâb-Musâvât

Karşı tarafa aktarılan ifadeler, aktarılan cümlelerin uzun veya kısa olması, kelimelerin az veya çokluğu gibi farklılıklarla birbirinden ayrılır. Aktarılan cümle bu farklılıklarla icâz, itnâb ve musâvât olmak üzere üç türlü gelmektedir.⁴⁰⁹

3.3.1. İcâz

İcâz, sözlükte işi çabuk yapmak, sözü kısa kesmek, özetlemek gibi mânaları ifade eder.⁴¹⁰ Bir belâgat terimi olarak ise karşı tarafa aktarılmak istenen ifadenin, uzun uzadıya anlatılabilecekken, uzatmadan kısa ve veciz bir şekilde aktarılması anlamına gelmektedir.⁴¹¹ İcâz-ı kısar ve icâz-ı hazf olmak üzere iki çeşidi vardır.⁴¹²

a. İcâz-ı Kısar

Karşı tarafa aktarılmak istenen ifadenin, uzun uzadıya anlatılabilecekken uzatmadan kısa/veciz, aynı zamanda herhangi bir eksiltme ve hazf gerçekleştirmeksizin aktarılması anlamına gelir. Fakat az lafız kullanıldığında mânanın tam ve doğru bir şekilde karşı tarafa aktarılıyor olması gerekmektedir. Aksi halde ifadenin az lafızla gelmesi sebebiyle anlaşılma- z olması belâgate aykırı bir durumdur.⁴¹³

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ...

“Kısasta sizin için hayat vardır...”⁴¹⁴

İcâz-ı kısarın güzel bir örneği olan bu âyette herhangi bir kelime hazfedilmeksizin kısa ve veciz ifadeyle büyük bir mâna verilmiştir.⁴¹⁵ Zira âyet, “Kısas, hayat hakkını koruma,

⁴⁰⁹ Teftâzânî, *Muhtasar*, 255; Kazvînî, *el-İzâh*, 139.

⁴¹⁰ Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 2/26; Kazvînî, *el-İzâh*, 139; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 105; Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri*, 83.

⁴¹¹ Teftâzânî, *Muhtasar*, 255; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 277; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/808-809; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 2/26-27; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/575; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 448.

⁴¹² Kazvînî, *el-İzâh*, 143; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 448; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 106; Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri*, 84-85.

⁴¹³ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 31; Teftâzânî, *Muhtasar*, 259; Kazvînî, *el-İzâh*, 143; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâziha*, 448; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 106-109.

⁴¹⁴ el-El-Bakara, 2/179.

⁴¹⁵ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 277; Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 2/34; Kazvînî, *el-İzâh*, 143; Subkî, *Arûsu'l-Efrâh*, 1/586.

kan davalarının önüne geçme gibi birçok işlevi bulunmakta ve bu sebeple de size yaşanabilir bir hayat sunmaktadır.” gibi büyük bir mesajı ve içerisinde daha birçok fikhî meseleyi barındıran bir durumu kısa/veciz bir şekilde ifade etmektedir.

b. İcâz-ı Hazf

Karşı tarafa aktarılacak istenen ifadenin uzun uzadıya anlatılabilecekken uzatmadan kısa/veciz, aynı zamanda hazf gerçekleştirmek sûretiyle aktarılması demektir. Fakat burada dikkat husus hazfedilen lafza veya cümleye delalet eden bir karine bulunmasının gerekliliğidir.⁴¹⁶

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ...

“Analarınız... size haram kılındı.”⁴¹⁷

Âyet-i kerimede ifade edilmek istenen sayılan kişilerle evliliğin haram kılındığıdır.⁴¹⁸ Hazfedilen lafız âyetin bulunduğu bağlam içerisinde kolaylıkla anlaşılmaktadır. Zira âyetin öncesi de devamı da buradaki hazfin evlilik olduğuna delalet edecek şekilde geçmekte ve evliliğe dair meseleler, kimlerle evlenilip kimlerle evlenilemeyeceğine dair ifadeler barındırmaktadır.

3.3.2. İtnâb

İtnâb, sözlükte sözü uzatmak anlamına gelmektedir.⁴¹⁹ Bir belâgat terimi olarak ise karşı tarafa aktarılacak istenen ifadenin gereksiz ve faydasız olmaksızın alışılacağı dışarıda uzunca aktarılması anlamına demektir.⁴²⁰

İtnâbın birçok çeşidi bulunmaktadır.⁴²¹ Biz burada birkaç tanesini zikretmekle yetineceğiz.

a. İzah

⁴¹⁶ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 277; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 198; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 2/29-31; Kazvînî, *el-İzâh*, 145; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 448; Akdemir, *Belâgat Terimleri*, 109-111.

⁴¹⁷ en-Nisa, 4/23.

⁴¹⁸ Suyûtî, *el-İtkân*, 2/833; Kazvînî, *el-İzâh*, 150; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/601.

⁴¹⁹ Cürçânî, *et-Ta'rifât*, 29; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 2/60.

⁴²⁰ Cürçânî, *et-Ta'rifât*, 29; Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 277; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 207; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 2/60; Kazvînî, *el-İzâh*, 151; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/605; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 464.

⁴²¹ Kazvînî, *el-İzâh*, 152-162; Cârîm- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâzıha*, 464.

Karşı tarafa aktarılan ifadenin daha iyi anlaşılabilmesi ve ifadedeki kapalılığın giderilmesi için izah/açıklama yapmak sûretiyle yapılan itnâb çeşididir.⁴²²

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْنَجِينَ

“Lût’a şu hükmü bildirdik: ‘Onlar, sabah vaktine girerken son ferdine kadar yok edilmiş olacaktır!’”⁴²³

Bu âyette kapalı bir şekilde gelen “Lût’a şu hükmü bildirdik.” ifadesi ardından gelen “Onlar, sabah vaktine girerken son ferdine kadar yok edilmiş olacaktır.” ifadesiyle izah edilmiştir.⁴²⁴ İkinci kısımda gelen ifadeler bir mânâyı anlaşılır kılmak için gelmiş olup gereksiz bir uzatmadan farklıdır. Zira âyetin öncesinde gelen ifadede sonradan gelen kısım anlaşılmamakta bu sebeple ikinci kısım açıklama sadedinde gelmiş olmaktadır.

b. Atıf

Kelime veya cümlelerin, kendilerinden önce geçen kelime veya cümlelere bağlanmasını ifade etmektedir. Özel lafzın genele, genel lafzın özele atfedilmesi olmak üzere iki çeşidi bulunmaktadır.⁴²⁵

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى

“Namazları ve orta namazı aksatmadan kılın.”⁴²⁶

Bu âyette namazlar zikredildikten sonra atıf yapmak sûretiyle ikinci namazı tekrar zikredilmiştir.⁴²⁷ Özel lafzın genele atfedildiği bu örnekte ikinci namazı, bu namaza özellikle ihtimam gösterilmesi gerektiğini ifade için “Namazlarınızı aksatmadan kılın.” cümlesine atfedilmiştir. Bu atıf çeşidine özelin genele atfı da denilmektedir.

c. Tekrar

⁴²² Teftâzânî, *Muhtasar*, 264; Kazvînî, *el-Îzâh*, 152; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâzıha*, 465.

⁴²³ el-Hicr, 15/66.

⁴²⁴ Kazvînî, *el-Îzâh*, 152; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâzıha*, 461-462.

⁴²⁵ Teftâzânî, *Muhtasar*, 265; Kazvînî, *el-Îzâh*, 153; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâzıha*, 465.

⁴²⁶ el-Bakara, 2/238.

⁴²⁷ Kazvînî, *el-Îzâh*, 153; Cârim- Emîn, *el-Belâgatü'l Vâzıha*, 473-474.

Aktarılan ifadenin barındırdığı mânânın pekiştirilmesi, acı ve üzüntünün büyüklüğünün ifade edilebilmesi, uyarı ve teşvik yapılması gayeleriyle lafzın veya cümlelerin iki yahut daha çok kere tekrar edilmesi yoluyla yapılan itnâb şeklidir.⁴²⁸

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ

“Hayır! Yakında bileceksiniz! Hayır, hayır! Elbette yakında bileceksiniz.”⁴²⁹

Bu âyet-i kerimelerde aynı cümle tekrar edilmek sûretiyle yapılan uyarıya dikkat çekilmiştir.⁴³⁰ Muhatabın söylenene karşı ciddiyetini sağlama ve tekrar tekrar söylenen bu uyarı hitabından sonra gelecek olan ifadenin ne derece önemli olduğuna dikkat çekmek isteme sebebiyle bu çeşit itnâba başvurulmuştur.

d. Tezyîl

Bir önce aktarılan ifadenin pekiştirilmesi için aynı minvâlde yeni bir cümle getirmek sûretiyle yapılan itnâb çeşididir.⁴³¹

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا

“De ki: ‘Hak geldi bâtil yıkılıp gitti! Zaten bâtil yıkılmaya mahkûmdur.’”⁴³²

Bu âyet-i kerimede getirilen ikinci kısım birinci kısmı tekit için getirilmiştir.⁴³³ Bu şekilde tezyîl yoluyla itnâb yapma, hak yolda olanların gönüllerini ferahlatma, bâtil yollar seçmiş olanların ise ümitsizliğe düşürülmesini amaçlanmaktadır.

e. İ'tirâz

Tenzîh/ta'zim, dua, uyarı, övgü, yergi, aciz bırakma ve daha birçok sebep için art arda zikredilmiş söz/sözlerin arasına i'rabta mahalli olmayan bir veya daha fazla ara cümle eklemek sûretiyle yapılan itnâb çeşididir.⁴³⁴

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ

⁴²⁸ Teftâzânî, Muhtasar, 265; Kazvînî, el-Îzâh, 153; Cârim- Emîn, el-Belâgatü'l Vâzıha, 465.

⁴²⁹ et-Tekâsür, 102/3-4.

⁴³⁰ Kazvînî, el-Îzâh, 153; Subkî, 'Arûsu'l-Efrâh, 1/607.

⁴³¹ Teftâzânî, Muhtasar, 267; Kazvînî, el-Îzâh, 154; Cârim- Emîn, el-Belâgatü'l Vâzıha, 465.

⁴³² el-Îsrâ, 17/81.

⁴³³ Kazvînî, el-Îzâh, 155; Subkî, 'Arûsu'l-Efrâh, 1/611.

⁴³⁴ Teftâzânî, Muhtasar, 270; Kazvînî, el-Îzâh, 158; Cârim- Emîn, el-Belâgatü'l Vâzıha, 465

“Yine onlar -hâşâ- ‘Kızlar Allah’ındır’ diyorlar. Akıllarınca beğendikleri de kendilerinin oluyor!”⁴³⁵

Bu âyet-i kerimede سُبْحَانَهُ ifadesi cümle içerisinde i’rab açısından bir mahalli olmaksızın i’tirazi cümle olarak tenzîh için getirilmiştir.⁴³⁶ İ’rab açısından mahalli bulunmayan bu cümlelerin mâna bakımından önemli bir konumu vardır. Zira âyet bu cümle olmaksızın okununca şirk koşma hadisesi kadar büyük bir durum anlatılırken bu olaya bir tepki gösterilmeksizin anlatım yapılmış gibi bir imaj ortaya çıkabiliyor. İşte bu tür vehimlerin önüne geçmek adına âyetle itnâbın i’tirâz çeşidi kullanılmıştır.

3.3.3. Musâvât

Musâvât, sözlükte denk ve eşit olma anlamlarına gelmektedir. Bir belâgat terimi olarak ise karşı tarafa aktarılacak istenen ifadenin ne itnâb sanatında olduğu gibi uzun uzadıya, ne de îcâz sanatında olduğu gibi uzatmadan kısa ve veciz bir şekilde aktarılmayıp maksadı ifade edebilecek kadar lafız veya cümle kullanılarak aktarılması anlamına gelmektedir.⁴³⁷

وَلَا يَجِيئُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ

“...Hâlbuki kötülük tuzakları, kuranların ayağına dolaşır...”⁴³⁸

Bu âyetle görüldüğü üzere cümle herhangi bir uzatma ve kısa ifade etme yöntemi kullanılmaksızın anlatılmak istenen mâna kadar lafızla zikredilmiştir.

3.3.4. Konunun Yâsîn Sûresinden Örnekleri

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ

“Biz kendilerine iki kişi göndermiştik ama ikisini de yalancılıkla itham ettiler. Bunun üzerine bir üçüncüyle destekledik.”⁴³⁹

⁴³⁵ en-Nahl, 16/57.

⁴³⁶ Suyûtî, *el-İtkân*, 2/872; Kazvînî, *el-Îzâh*, 158; Cârim- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 476.

⁴³⁷ Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 276; Teftâzânî, *Muhtasar*, 257; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/808; Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 207; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 2/16-18; Kazvînî, *el-Îzâh*, 139; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/575; Cârim- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 445.

⁴³⁸ Fâtır, 35/43; Teftâzânî, *Muhtasar*, 258; Suyûtî, *el-İtkân*, 2/809; Meydânî, *el-Belâgatu'l-Arabiyye*, 2/21; Kazvînî, *el-Îzâh*, 139; Subkî, *'Arûsu'l-Efrâh*, 1/584; Cârim- Emîn, *el-Belâgatu'l Vâziha*, 444-445.

⁴³⁹ Yâsîn, 36/14.

Bu âyette i‘câz-ı hafz yapılmak suretiyle anlatılmak istenen daha kısa bir şekilde ifade edilmiştir. Şöyle ki فَعَزَّزْنَا بِتَالِثٍ cümlesinin mef’ûlü olan “iki elçi” zikredilmemiştir.⁴⁴⁰ Zira burada desteklenen kişiler, bu ifadeden önce yalancılıkla itham edildikleri zikredilen elçilerdir. Bu sebeple meâl kısmında “Bir üçüncüyle destekledik.” ibaresinin yerine hafzedilmiş olan mef’ûl açığa çıkarılarak “O iki elçiyi bir üçüncüyle destekledik.” de denilebilir.

Türkçe Kur’ân meâllerinin birçoğu bu ifadeyi mef’ûlü açığa çıkarmaksızın sadece “Bir üçüncüyle destekledik.” şeklinde tercüme etmişlerdir. Bu çeviri manayı mübhem bırakmakta ve neyin bir üçüncüyle desteklendiği konusunda belirsizliğe sebep olmaktadır. Fakat mef’ûlün açığa çıkarıldığı tercümelerde mevcuttur. Şöyle ki bazıları mef’ûlü parantez içinde vererek bazıları ise doğrudan metne dâhil etmek sûretiyle bu anlamı yansıtmıştır.⁴⁴¹ Kanaatimizce mef’ûlün açığa çıkarılması durumunda bu ifadenin parantez içerisinde verilmesine gerek olmayıp yukarıda verdiğimiz gibi metnin bir parçası olarak verilmesi daha doğrudur. Çünkü mef’ûl, cümlenin akışından kolayca anlaşılabilir.

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْئَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ

“O sırada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi; şöyle dedi: ‘Ey kavmim! Bu elçilere uyun. Sizden bir ücret istemeyen o kimselere tâbi olun; onlar doğru yoldadırlar.’”⁴⁴²

Art arda gelmiş olan bu âyetlerin ilkinde geçen اتَّبِعُوا emir fiili itnâb sanatı kullanılarak anlamı pekiştirmek adına ikinci âyetin başında tekrar zikredilmektedir. Ayrıca ikinci âyetin en sonunda getirilen وَهُمْ مُهْتَدُونَ “Onlar doğru yoldadırlar.” ifadesi olmaksızın da cümlenin anlamı tamamlanabilecekken yine itnâb sanatı kullanılarak bu ifade âyetin son kısmına eklenmiştir. Zira bir önceki âyetin bedeli olarak gelen bu cümlede ifade edilen “kimseler” peygamberlerdir, dolayısıyla doğru yolda olmamaları düşünülemez. Fakat anlamın güçlendirilmesi ve insanların tâbi olacakları kimselerin yanlış işler yapmadığını

⁴⁴⁰ Hararî, *Hadâiku’r-Ravhi ve’r-Rayhân*, 23/517.

⁴⁴¹ Türkçe Kur’ân Meâlleri, Yâsîn, 36/14.

⁴⁴² Yâsîn, 36/20-21.

bilmeleri onları tâbi olmaları konusunda daha teşvik edici olacağı için, itnâb sanatı kullanılarak cümleye وَهُمْ مُهْتَدُونَ ilavesi yapılmıştır.⁴⁴³

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ

“Ona, ‘Cennete gir’ denildi.”⁴⁴⁴

Bu âyette siyaktan anlaşılıyor olması sebebiyle i‘câz sanatı kullanılmış ve âyet “İmanını açığa vurunca kavmi tarafından öldürüldü ve melekler kendisine cennete gir dediler.” şeklinde gelebilecekken daha veciz ve hazfedilen mânanın rahatlıkla anlaşılabilceği bir ifade ile getirilmiştir.⁴⁴⁵

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

“Onlara ‘Önünüzdekinden ve ardınızdakinden sakının ki rahmet göresiniz’ dendiğinde (aldırış etmezler).”⁴⁴⁶

Bu âyette şartın cevabı cümlelerin uzamaması, anlatılmak istenenin kısaca ifade edilmesi maksadıyla hazfedilmiştir. Meâlde takdir edilen “aldırış etmezler” ifadesi de hazfedilen ifadeye karşılık getirilmiştir. Bu mâna, âyetin hemen ardından gelen şu âyetten esinlenilerek takdir edilmiştir.⁴⁴⁷

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ

“Onlara rablerinin âyetlerinden bir âyet gelmeyedursun, illâ da ondan yüz çevirirler.”⁴⁴⁸

Zira âyetin sonunda “aldırış etmezler” anlamına gelebilecek مُعْرِضِينَ ifadesi geçmektedir.

⁴⁴³ Kazvînî, *el-Îzâh*, 154; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/367; Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 23/518; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/761.

⁴⁴⁴ Yâsîn, 36/26.

⁴⁴⁵ Hararî, *Hadâiku'r-Ravhi ve'r-Rayhân*, 23/518.

⁴⁴⁶ Yâsîn, 36/45.

⁴⁴⁷ Kazvînî, *el-Îzâh*, 146.

⁴⁴⁸ Yâsîn, 36/46.

SONUÇ

Çağlar boyunca ilahi hakikatleri dile getirmek için görevlendirilen bütün peygamberlerin gönderildikleri toplumları derinden sarsacak ve onları aciz bırakacak birtakım mucizeler gösterdikleri yadsınamaz bir hakikattir. Söz gelimi Hz. Mûsâ'nın (a.s.) sihirbazların hilelerini boşa çıkaran ve en önce onların iman etmelerine sebep olan mucizesi ve Hz. İsâ'nın (a.s.) ölüleri diriltmesi gibi mucizeleri bu kabildendir. Bu olağanüstü hadiseler vuku buldukları toplumlarda insanların en çok etkileneceği ve itibar edeceği mecralarda gerçekleşmiştir. Nitekim Hz. Mûsâ'nın (a.s.) mucizesi sihirbazlıkta son noktaya gelmiş bir topluluğa; Hz. İsâ'nın (a.s.) mucizesi ise tıp alanında ciddi mesafe katetmiş bir topluma gösterilmiştir.

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) gönderildiği topluluk ise dil ve edebiyat alanında yüksek seviyelere ulaşmış bir tabakaya sahipti. Öyle ki yıl boyunca düzenlenen panayırılar, edebî yarışmalara sahne olur ve başarılı kabul edilen metinler de Kâbe duvarında sergilenirdi. Hal böyle olunca ümmî olan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) risâleti, işitenlerin tamamının benzerini getirmekte aciz kaldığı ve edebî yönden de zirve bir metin olan Kur'ân-ı Kerim ile desteklenmiştir.

Gönderildiği toplum için belâgat açısından bu denli önemi haiz Kur'ân, evrensel kimliği hasebiyle her dönemde kendisine iman eden toplumlar nezdinde bu vasfını korumaya devam etmiştir. Bu sebeple Müslümanlar tarafından, nazil olduğu günden itibaren mânasının anlaşılması ve inceliklerinin kavranması için her daim büyük gayretler sarf edilmiş ve muazzam nicelik ve nitelikte çalışmalar yapılmıştır. Hiç kuşkusuz bu gayret ve çabalardan hâsıl olan semerelerden biri de gayesi Kur'ân'ın edebî yönünü açığa çıkarmak olan belâgat ilmidir.

Kur'ân'ın doğru anlaşılması, derin mânalarının kavranması ve gerek lafız gerekse mânadaki güzelliklerin fark edilebilmesi belâgat ilmine olan vukufiyete bağlıdır. Hele de Kur'ân başka dillere aktarılacaksa bu ilim daha ziyade ehemmiyet kazanmaktadır. Nitekim ne söylendiği incelikleriyle kavranamayan bir metin, karşı dile ancak eksik, hatalı veya yanlış aktarılacaktır. Bu durum da ilahi hitap olan bir kelâm için telafi edilemeyecek hatalara sebep olmakla kalmayacak, aynı zamanda kişinin hem rabbiyle olan iletişimine hem de vahyi hayata tatbikine olumsuz yansıyacaktır.

Belâgat ile Kur'ân ilişkisini ortaya koyma maksadıyla yapmış olduğumuz bu çalışmada meânî ilminin Kur'ân'ı Kerim'de sıkça yer aldığını, özellikle de tezimizin konusu olan Yâsîn sûresinde fazlaca kullanıldığını görmüş olduk.

Sûrede bazen mânânın biliniyor olması, bazen anlamın pekiştirilmek istenmesi ve bazen de zikredilmeyen şeyin bilinmesinin istenmemesi gibi gerekçelerle mûsned veya mûsnedün ileyhin zikredilmesi, marife gelebilecekken nekra getirilmesi, zikredilmesi gereken yerde hazfedilmesi ve takdim yahut tehir etmesi gibi yöntemlere başvurulmuştur. Yine anlamın pekiştirilmesi ve anlam kargaşasının önüne geçilmesi gibi gerekçelerle bazı yerlerde fiilin müteallakları alışlagelmişin dışında kullanılmıştır.

Cümlelerde kullanılan haber ve inşâ kalıpları birbirine yakın miktarda kullanılmakla birlikte inşâî cümlelere sıkça rastlanmaktadır. Özellikle asıl anlamının dışında inkâr, takrîr ve taaccüb gibi farklı mânalar için kullanılan istifham kalıpları sûrede büyük bir yeküne tekabül etmektedir. Haber cümleleri, genellikle inkârî formata uygun olarak tekit edatlarıyla desteklenmek sûretiyle getirilmiştir. Ayrıca birçok tekit edatına defaatle yer verildiği de gözlemlenmiştir.

Sûrede genellikle karşı tarafın bilgisizliği, şüphesi veya inkârı söz konusu olduğunda yahut herhangi bir gerekçe ile muhatap bu şekilde kabul edildiğinde tercih edilen kasr çeşitlerinden nefiy ve istifhamın birlikte kullanıldığı yöneme başvurulmuştur. Sûrede sözün uzatılmaması ve veciz bir şekilde ifade edilmesi maksadıyla kelime ve cümlelerin hazfedilmesi de çokça göze çarpmaktadır.

Gerek haber cümlelerinde inkârî formlara ve tekit edatlarına fazlaca yer verilmesi, gerek muhatapın inkârcı bir kitle ön kabulüyle nefiy ve istifham yönteminin kullanıldığı kasr çeşidine müracaat edilmesi, gerekse de verilmek istenen mesajların kelime ve cümle hazifleriyle getirilmesi, sûrenin Mekkî bir kimlik taşıyor olmasıyla doğrudan alâkalıdır. Zira bütün bu hususlar Mekkî sûrelerin karakteristik özelliklerindendir.

Sonuç olarak şunu anladık ki Kur'ân-ı Kerim, hem lafız hem de mânadaki incelikleri ortaya çıkaran belâgat ilmi marifetiyle çok daha doğru ve isabetli anlaşılmaktadır. Zira âyetlerde kullanılan ifadeler her zaman lafzen kullanıldığı mânayı taşımamaktadır. Kelimelerin seçimi, zikredilmeleri veya hazfedilmeleri, öne veya sonraya alınmaları, haberî olması gerekirken inşâî yapıda kullanılmaları gibi edebî kullanımlar cümlelere ayrı

bir zenginlik katmaktadır. Kullanılan edat, harf ve kelimeler farklı anlamlara gelebilmekte, harf sayısı mânadaki pekiştirmeyi artırabilmektedir. O kadar ki kelime ve cümlelerin hazfedilmiş olması dahi âyetlere farklı incelikler katmaktadır. Âyetlerin muhatap kitleyi dikkate alarak inkârcı topluluğa fazlaca tekit barındıran kalıp, cümle ve belâgat sanatlarıyla; ibtidâî seviyedeki topluluğa ise tekitlerden soyutlanmış yalın ifadelerle hitap etmesi ve hatta bazen de birtakım mesajlar vermek adına muhataplar olduğundan farklı kabul edilerek aksi kalıpların kullanılması da belâgat sanatının Kur'ân'daki birer yansıması olarak gözükmemektedir.

Tezimiz, belâgatın hassaten meânî ilminin Kur'ân'ın doğru anlaşılmasındaki rolünü ortaya çıkarmaya katkı sağlayacaktır. Bu noktada Kur'ân'ın anlaşılmasındaki kıymeti sebebiyle belâgat ilminin, Kur'ân ve Kur'ân tercümeleriyle olan ilişkisi üzerine yeni çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle de meâllerin birçok açıdan belâgat sanatlarını doğru yansıtıp yansıtmadıkları yahut nasıl yansıtabilecekleri mefhumunda yapılan çalışmalar artırılmalıdır. Bu çalışmalar yapılırken belâgat sanatları gözetilerek kaleme alınan tefsir eserleri dikkate alınmalıdır. Özellikle son dönemde telif edilmiş olan tezimizde de kendisinden çokça istifade ettiğimiz *Tefsiru hadâiku'r-ravhi ve'r-rayhân fî ravâbî 'ulumi'l-Kur'ân* adlı eserin belâgat tahlillerine yönelik çalışmalar yapılabilir. Atılacak bu adımların Kur'ân'ın daha doğru anlaşılmasına katkı sunacağı aşîkârdır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö.241/856). *el-Musned* (nşr. Şu‘ayb el-‘Arnavût, ‘Âdil Murşid vd.). y.y. Müessesetu'r-Risâle, 1421/2001.
- Akdemir, Hikmet. *Belâgat Meânî-Beyan-Bedi’*. İstanbul: Sistem Matbaacılık, 2016.
- Akdemir Hikmet. “Belâgat İlmi ve Kur’ân Tefsirindeki Yeri”. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2 (1996), 149-168.
- Akdemir Hikmet. *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*. İzmir: Nil Yayınları, 1999.
- Âlûsî, Mahmûd b. ‘Abdullâh el-Hüseynî. *Rûhu'l-me‘ânî fî tefsîr el-Kur‘âni'l-‘azîm ve's-seb‘u'l-meşânî* (nşr. ‘Alî ‘Abdubârî ‘Atiyye) I-XVI. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye - 1415.
- Ateş, Enes. *Kur’ân Yorumunda Beyân İlmi*. İstanbul: Kitâbî Yayınları, 2018.
- Ateş, Süleyman. “Habîb en-Neccâr”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 17 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/habib-en-neccar>
- Atîk, Abdülaziz. *İlmu’l-Meânî*. Beyrut: Daru’n-Nehdati’l-Arabiyye, 1984
- Aydemir, Abdullah. “Ashabü’l-Karye”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 17 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ashabul-karye>
- Bakkal, Mustafa Cihad. “Sûre Faziletleri Bağlamında Ölülere Yâsîn Okunmasıyla İlgili Hadisin Değerlendirilmesi”. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 48 (Haziran 2020), 455-482.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te’vîl*. Beyrut: Daru Sâdır, 2001.
- Bikâ’î, Ebu'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer. *Nazmu'd-durer fî tenâsubi'l-âyyâtî ve's-suver* (nşr. ‘Abdurrezzâk Gâlib el-Mehdî), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 1995.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat Meânî-Beyan-Bedi’ Arap Edebiyatı*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016.
- Buhârî, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İsmâ‘îl. *el-Câmi‘u'l-musnedu's-sahîhu'l-muhtasar* (nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır) I-IX. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Bulut, Ali. *Belâgat Meânî-Beyan-Bedi’*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014.
- Cârim Ali-Emîn Mustafa. *el-Belâgatu'l vâzîha fî'l-beyâni ve'l-meânî ve'l-bedi’* (thk, Kasım Muhammed en-Nurî) Beyrut: Mektebetu Daru’l-Fecr, 2014.

- Cihangir Ömer. *Konuları Açısından Yâsîn Sûresinin Tefsiri*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Coşkun, Ahmet. “Kur’ân-ı Kerim’in Tefsirinde Belâgatın Önemi”. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6/5 (1988), 183-205.
- Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdurrahmân b. Muhammed. *Delâilü’l i’câz* (thk, Mahmud Muhammed Şakir) Kahire: Matbaatu’l- Medeni, 1992.
- Cürcânî, Ebû’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *Kitâbu't-ta rîfât* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî) Beyrut: Dâru'l-kutubi'l- ‘Arabî 1405.
- Cürcânî, Hâlid b. Abdullah el-Ezherî. *Mevsîlu't-tullâb ‘alâ kavâ ‘idi’l-i ‘râb* (nşr. ‘Abdu’l-Kerîm Mucâhid) Beyrut: er-Risâle, 1996.
- Çuhadar, Mustafa. “Fesahat”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 26 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fesahat>
- Ebu’s-Su‘ûd, Muhammed b. Muhammed b. Muştâfâ el- ‘İmâdî. *İrşâdu’l- ‘akli ‘s-selîm ilâ mezâyâ’l-Kitâbi’l-Kerîm*. Beyrût: Dâru İhyâ’i’t-Turâsî’l- ‘Arabî, ts.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as es-Sicistânî (ö.275/889). *Sünenu Ebî Dâvûd* (nşr. ‘Adil Muhammed, ‘Ammâr ‘Abbâs). I-VIII, Kahire: Dâru’t-Te’sîl, 1436/2015.
- Emîl Bedî’ Yâkûb- Mîşâl Âsîdel. *el- Mu’cemu’l- mufasssal, fî’l-lugati ve’l-edeb*. Nâb Mustafevî, 2011.
- Dârimî, Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. ‘Abdurrahman et-Temîmî (ö.255/869). *Sünenu’d-Dârimî* (nşr. Huseyn Selîm ‘Esed ed-Dârânî). I-IV, Riyad: Dâru’l-Muğnî, 1412/2000.
- Durmuş, İsmail. “Meânî”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 17 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/meani>
- Eren Cüneyt-Uzunoğlu Vecih. *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.
- Gırnâtî, Ebû Ca‘fer Ahmed b. İbrâhîm b. ez-Zübeyr es-Sekafî el-Endelüsî. *el-Burhân fî tenâsubi suveri’l-Kur’ân* (nşr. Muhammed Şa‘bânî) Fas: Vezâratu’l-Evkâf ve’ş-Şuûnu’l-İslâmiyye, ts.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. “Beyân”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 26 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/beyan--edebiyat>
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. “Bedî’”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 26 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bedi--belâgat>
- Halebî, Ebu’l- ‘Abbâs Şihâb ed-Dîn Ahmed b. Yûsuf b. ‘Abdiddâim es-Semîn el-Halebî (ö.756/1355), *ed-Durru’l-masûn fî ‘ulûmi’l-kitâbi’l-meknûn* (nşr. Ahmed Muhammed el-Harrât), I-XI, Dâru’l-Kalem, Dimeşk, ts.

- Haşimî, Seyyid Ahmed. *Cevâhiru'l-belâga fi'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedi'* (thk, Yusuf es-Sameyli) Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1999.
- Hararî, Muhammed Emin bin Abdullah el-Ermiyyi'l-Ulviyyi. *Tefsiru hadâiku'r-ravhi ve'r-rayhân fi ravâbî 'ulumi'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru Tavku'n-Necât, 2001.
- İbn Âşûr, Muhammed b. Tâhir. *Tahrîrû'l-ma'ne's-sedîd ve'tenvîrû'l-'akli'l-cedîd min tefsîri'l-kitâbi'l-mecîd*, I-XXX, Tunus: Dâru't-Tûnisîyye, 1984.
- İbn 'Atiyye, Ebû Muhammed 'Abdülhak b. Ğâlib b. 'Abdirrahman b. Temmâm el-Endelûsî. *el-Muharreru'l-vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz* (nşr. 'Abdusselâm 'Abduşşâfi Muhammed), Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1422.
- İbn Hişâm, Cemâleddîn b. Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. 'Abdullâh İbn Yûsuf Cemâleddîn. *Şerhu kaṭru'n-nedâ ve bellu's-sadâ* (nşr. Muhammed Muhyiddîn 'Abdu'l-Hamîd) Kahire: 1383.
- İbn Hişâm. Ebû Muḥammed 'Abdûlmelik b. Hişâm el-Ḥimyerî. *es-Sîretu'n-Nebeviyye* (nşr. Muştâfâ es-Saḳḳâ v.dğr.) I-II. Mısır: Mektebetu Mustafâ el-Bâbî'l-Hâlebî, 1955.
- İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Ömer b. Keşîr ed-Dimeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm* (nşr. Sâmî b. Muhammed Selâme) I-VIII. Riyad: Dâru Ṭayyibe, 1999.
- İbn Kudâme, Şemsüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Amr Makdisî. *eş-Şerhu'lkebir alâ metni'l-mukni'*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- İbn Mâce, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Yezîd el-Ḳazvînî (ö.273/887). *es-Sünen* (nşr. Heyet), I-IV. y.y. Dâru't-Te'sîl, 1435/2015.
- İbn Manzûr. Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Daru's-Sâdir, ts.
- Karakış Mahmut. *Yâsîn Sûresiyle İlgili Rivâyetler ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 4. Cilt Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Karataş, Ali. "Kur'ân'daki Yüklemlerin (Müşnedlerin) İsim ve Fiil Olarak Kullanımları ve Bazı Meâllere Yansıma Sorunu". Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 8 (Eylül 2017), 153-170.
- Kaşeli Ali Rıza-Sırmabıyıkoglu Bekir. *Mecmûatü havâşî Molla Câmi*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2010.
- Kazvînî, Celâluddin Muhammed b. Abdurrahman el-Hatîb. *el-İzâh fi ulûmi'l-belâga* Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2003.

- Kazvîni, Celâluddin Muhammed b. Abdurrahman el-Hatîb. *Telhîsu'l-miftâh* Beyrut: Hicri 1302.
- Kılıç, Hulusi. “Belâgat”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 26 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/belâgat>
- Kur’ân Yolu. Erişim 2 Nisan 2020. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Kurtubî, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî. *el-Câmi ‘ li-ahkâmi'l-Kur’ân* (nşr. Hişâm Semîr el-Buhârî) Riyad: Dâru ‘ Âlemi'l-Kutub, 2003.
- Maden, Şükrü. “Osmanlılar’da Yâsîn Sûresi Tefsir Geleneği ve Ebû İshâkzâde Mehmed Efendi’nin Yâsîn Sûresi Tefsiri”. Osmanlı Döneminde Tefsir. Hidâyet Aydar vd. 255-290. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2018.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne* (nşr. Mecdî Bâsellûm) I-X. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l- ‘İlmiyye, 2005.
- Mâverîdî, Ebû'l-Hasen ‘Alî b. Muhammed el-Basrî (ö.450/1058), *en-Nuket ve'l- ‘uyûn* (nşr. es-Seyyid b. ‘AbdilmakSûd b. ‘Abdirrahîm) I-VI. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l- ‘İlmiyye, ts.
- Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke. *el-Belâgatu’l-Arabiyye üsûsühâ ve ulûmuhâ ve fûnûnuhâ*. Beyrut: Daru’l-Kalem, 1996.
- Meylânî, Muhammed bin Abdurrahim. *Şerhu’l-muğnî*. İstanbul: Şifa Yayınevi, 2012.
- Mukâtil. Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (nşr. ‘Abdullâh Mahmûd Şehâte) I-V. Beyrut: 2002.
- Mustağfirî, Ebû'l-‘Abbâs Ca’fer b. Muhammed (ö.432/1041). *Feđâilu’l-Kur’ân* (nşr. Ahmed b. Fâris es-Sellûm), I-II, Beyrut: Dâru İbn Hâzm, 2006.
- Nesâ’î, Ebû ‘Abdurrahmân Ahmed b. Şu’ayb el-Horâsânî (ö.303/916), *es-Sunenu’l-Kubrâ* (nşr.Heyet). Kahire: Dâru't-Tesîl, 1433/2012.
- Özel, Mustafa. “Ölünün Ardından Kur’ân-ı Kerîm Okunmasının Dini Dayanakları”. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 7 (Nisan 2006), 477-486.
- Râzî, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. ‘Ömer et-Teymî (ö.606/1210), *Mefâtîhu’l-gayb*, I-XXXII, Dâru'l-Kutubi'l- ‘İlmiyye, Beyrut 1421/2000.
- Sâbûnî Muhammed Ali. Safvetü’t-tefâsîr. İstanbul: Mektebetü Yâsîn, 2010.
- Sa’lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân* (nşr. Heyet), Cidde: 2015.
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî. *Hâşiyetü’s-Sâvî ‘alâ tefsîri’l-Celâleyn*. Beyrut: Daru İhyâ-i Tûrâs el-Arabî, ts.

- Sekkâkî, Ebu Yakub Yusuf b. Ebi Bekr Muhammed b. Ali es-Sekkâkî. *Miftâhu'l-ulûm* (thk, Naim Zerzur. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987. bolelli
- Semerkandî. Ebû'l-Leyâs Nasr b. Muhammed. *Bahru'l- 'ulûm* (nşr. Mahmûd Mataracı) I-III. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Sîrâfî, Ebû Sa'îd el-Hasan b. 'Abdullâh b. el-Merzubân. *Şerhu kitâbi sibeveyh* (nşr. Ahmed Hasen Mehdelî, 'Alî Seyyid 'Alî) I-V. Beyrût: 2008.
- Subkî, Ebû Hâmid Bahâ'uddîn Ahmed b. 'Alî b. 'Abdilkâfî el-Mısırî. *'Arûsu'l-efrâh fî şerhi telhîşi'l-miftâh* (nşr. 'Abdulhamîd Hindâvî) I-II. Beyrût: 2003.
- Suyûtî, Celâlu'ddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Esrâru tertîbi'l-Kur'ân*. Dâru'l-Fadîle, ts., yy.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekir. *el-İtkân fî ulûmi'l Kur'ân* (thk, Muatafa el-Büğâ) Beyrut: Daru İbn Kesîr, 1996.
- Şentürk, Recep. "İsnad", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 25 Nisan 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/isnad--belâgat>
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî. *Câmi'u'l-beyân 'an Te'vîli 'ayî'l-Kur'ân* (nşr. 'Abdullâh b. 'Abdilmuhsin et-Turkî) I-XXIV. Dâru Hicr, 2001.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî. *Muhtasarü'l-meânî*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1960.
- Topaloğlu, Bekir. "Sâffât Sûresi". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 16 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/saffat-sûresi>
- Topaloğlu, Bekir. "Yâsîn Sûresi". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 15 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yasin-sûresi>
- Türkçe Kur'ân Meâlleri. Erişim 3 Mayıs 2021. <https://www.kuranmeali.com/>
- Vâdî'î, Ebû Abdurrahmân Mukbil b. Hâdî el-Hemedânî. *es-Sâhîhu'l-müsned min esbâbi'n-nüzûl*. Kahire: Mektebetü ibn Teymiyye, 1987.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ahmed b. Muhammed b. 'Alî en-Nîsâbûrî. *Esbâbu'n-nuzûl* (nşr. 'İsâm b. 'Abdilmuhsin el-Humeydân), Dâru'l-İslâh, 1992.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ahmed b. Muhammed b. 'Alî en-Nîsâbûrî (ö.468/1076), *et-Tefsîru'l-Basît*. ts., 1430.
- Yahyâ b. Sellâm, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Sellâm el-Kayravânî. *Tefsîru Yahyâ b. Sellâm* (nşr. Hind Şelebî) I-II. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, 2004.
- Zemahşerî. Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî't-tenzîl*. I-IV. Beyrût: Dâru'l-Kitâbî'l-'Arabî, 1407.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ömer TİRYAKİ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	Tefsir
Makale ve Bildiriler	
1. Mübhemâtü'l Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme –Süheyli, Gassânî, İbn Cemeâa, ve Süyûtî 'nin Eserleri Çerçevesinde-	